

TÁBORSKÝ ARCHIV

SBORNÍK OKRESNÍHO ARCHIVU V TÁBOŘE

3

1991

OBSAH

Karel Beránek — Miroslav Truc List Oldřicha z Rožmberka Soběslavským z roku 1384	5
Bohdan Zilynskij Pobyty tábořského vojska v Praze roku 1420	9
Rostislav Nový Prameny k dějinám Tábořské 1429—1430 a 1437 (Fontes historiam districtus Tábor Bohemiae 1429—1430 et 1437 illustrantes) — II.	24
Václav Bůžek Renesanční domácnost soběslavského primátora Řehoře Smrčky ze Sabinova	34
Květa Kořalková Stavba Sboru božích bojovníků v Táboře a její společenský význam	52
Vladimír Velešík Pracovně výchovný tábor v Plané nad Lužnicí v letech 1943—1945	69
Vladimír Vančata Využití výpočetní techniky v Okresním archivu Tábor	85

Karel Beránek—Miroslav Truc

Nečekané nálezy jen vzácně se vyskytujícího a dosud neznámého diplomatického materiálu bývají publikovány, byť by šlo toliko o drobnosti. A jestliže je z 2. poloviny 14. století známo jenom sedm (z toho jediný v originále) listů vydaných bratry z Rožmberka¹⁾, pak lze jistě originál poselacího listu k takovému vzácným drobnostem přiřadit. Písemnost, kterou zde předkládáme²⁾, nebyla ani objevena ve vazbě některého rukopisu a nevynořila se ani z neznámého pramene na antikvárním trhu. Již řadu desítek let je uložena v archívu Národního muzea, omylem — ne dost dobře vysvětlitelným — však byla označena datem 9. Septembris 1484³⁾, ačkoliv je zcela jasně datovaná 11. února roku 84., přičemž jak podle písma, tak svým obsahem náleží bezpečně 2. polovině 14. století, tedy do roku 1384⁴⁾. Nesprávného chronologického zařazení písemnosti si patrně jako jediný povšiml kolega Rudolf Tecl, jemuž vyslovujeme dík za to, že nám dal svůj poznatek k dispozici.

Dochovaný originál poselacího listu je psán na papíru s adresou uvedenou ve dvou řádcích na rubu, kde zůstaly zbytky pečeti z červeného vosku, jíž byl list uzavřen. Podobnou formu má i originál listu Jošta z Rožmberka Frankfurtským z r. 1356, v němž si Jošt stěžoval na panovníka a žádal Frankfurtské o přímluvu⁵⁾. Po formální stránce je mezi oběma listy jistý rozdíl. Zatímco znění Joštova listu v protokolu doslovně opakuje adresu z rubu a teprve po ní zařazuje intitulaci, na níž pak navazuje vlastní text, je list z r. 1384 jednodušší. Adresa se už v jeho znění znovu neobjevuje a intitulace je psána ve dvou řádcích nad textem. Listy nemají koreboraci a v datovací formulí (udává místo a den vydání písemnosti) neuvádějí letopočet obvyklým způsobem. List pro Frankfurtské jej vynechává vůbec, pozdější list adresovaný Soběslavským jen částečně. Odlišnost protokolu obou listů můžeme sice připsat na vrub časovému rozdílu jejich vzniku, ale je třeba vzít v úvahu i skutečnost, že missiv Frankfurtským nepředstavoval — vzhledem ke svému obsahu — běžný produkt rožmberské kanceláře, kdežto list určený pro Soběslav jím zřejmě byl. Pochybovat o kancelářské provenienci listu z roku 1384, třeba se nám nepodařilo ztotožnit jeho písaře s ingrosátorem některé jiné písemnosti vydané Rožmberky do konce roku 1390, není třeba. Organizace obou rožmberských kanceláří — krumlovské i novohradské — byla v této době už taková, že nekancelářský vznik poselacího listu vydaného v sídle jedné z nich musíme vyloučit.⁶⁾ Služeb příležitostného písaře by mohlo být použito jen zcela mimořádně mimo její sídlo. Ostatně bychom neměli opomenout možnost, že příslušnost ke kanceláři by

bylo možno prokázat z jejích písemností i z období po roce 1390, jež neznáme.

Stručným listem vydaným na Nových Hradech dne 11. února 1384 a adresovaným rychtáři a přísežným soběslavským, reagoval Oldřich z Rožmberka na informaci, již se mu od nich dostalo, že totiž kterýsi z měšťanů či obyvatelů Soběslavi ujal majetek nejmenovaných sirotků, zákazem jakékoliv manipulace s tímto majetkem. Protože všichni sirotci jsou poddáni moci vrchnosti, má být pokutován ten, kdo je bez jejího souhlasu ujal. O uložení pokuty měli Soběslavští podat panu Oldřichovi zprávu a také oznámit velikost sirotčího majetku i jméno provinilce. Po takovém oznámení měli ještě od vrchnosti dostat další pokyny. Ačkoliv Oldřichův list neoplývá konkrétními či jmenovitými údaji, dává přesto poněkud nahlédnout do jedné z nejdůležitějších oblastí vrchnostenské správy.

List pana Oldřicha dokládá zčásti znovu to, co známe i odjinud. Především samozřejmost písemného styku vrchnosti — a platí to nepochybně i pro ta rožmberská zboží, která společně drželi Oldřichovi bratři Petr a Jan — s jejími úředníky i poddanými. Užívání listů poselacích bylo na Oldřichově dominiu běžnou praxí, což lze vyvodit už z toho, že dochovaný missiv mluví o listech dalších, odesílaných jak vrchností, tak úředníky či poddanými⁸). Obsah listu také, sice nepřilíší konkrétně, naznačuje i komplikace a nesnáze, k nimž docházelo ve městech předtím, nežli se jim podařilo od vrchnosti získat buď právo odúmrtí nebo alespoň právo svobodného kšaftování. Soběslavští této výsady dosáhli teprve na samém počátku vlády Oldřichova syna Jindřicha v roce 1390, zatímco jiná rožmberská města a městečka jako Krumlov, Nové Hrady, Mýto, Třeboň a Strunkovice se tohoto břemene dokázala postupně zbavovat už od poloviny století⁹).

Správa rožmberského dominia — bylo to již častokrát řečeno — dosahovala ve 14. století a zejména v jeho poslední třetině vysoké úrovně. Překvapuje proto, že na jeho půdě mohlo dojít k porušení právních vztahů mezi poddaným a vrchností, jaké poznáváme v roce 1384. Nezáleží tak na tom, že někdo z měšťanů či obyvatelů města ujal na úkor práva vrchnosti sirotky a s nimi i jejich majetek. Jde spíše o rychtáře, v této době ještě zcela zastupujícího a představujícího vrchnost¹⁰), který nemohl nebo nechtěl zabránit cizímu zásahu do přísně hájené sféry vrchnostenského nároku a pravomoci. Nelze však předpokládat, že by se rychtáři mohlo nedostávat prostředků k zabránění takovému počínání, a proto se můžeme domnívat, že pro něho (ale i pro vrchnost) bylo výhodnější, když k protiprávnímu činu, který mohl být pokutován, došlo. Po oznámení učiněném rychtářem a přísežnými pánovi města (bez uvedení jmen a hodnoty majetku) nařídil Oldřich zákaz převodu tohoto sirotčího majetku, takže byl obnoven status quo ante. A vyžádal-li si pan Oldřich písemnou zprávu o uložení pokuty a také o hodnotě majetku sirotků, stalo se tak patrně proto, aby mohl

výši rychtářem a přísežnými stanovené pokuty schválit. Je pravděpodobné, že její výši podstatně ovlivňovala právě hodnota sirotčího majetku. Ten byl asi pro budoucnost po právní stránce dostatečnou měrou pojištěn zákazem převodu a jeho další evidenci patrně nebyla věnována zvláštní pozornost¹¹).

Oldřichův list Soběslavským, dosvědčující přímý styk vrchnosti s představiteli města a opomíjející v této sirotčí kauze funkci purkrabího, by mohl naznačovat, že kompetence purkrabích jednotlivých rožmberských panství — u Soběslavi příběnického — se nevztahovala na městské obce, kde by pak jediným představitelem vrchnosti byl městský rychtář. Takovýmto jednoznačným způsobem ovšem nelze problém formulovat, zejména víme-li, že na jiných rožmberských zbožích byla situace odlišná. Máme na zřeteli především stav na zboží novohradském, jehož purkrabí se prakticky ve stejné době pravidelně zúčastňoval soudních jednání v Trhových Svinech, v jednom případě dokonce výslovně „propter ardua negocia, que iudex non potuit expedire“¹²), takže jeho postavení a pravomoc byly městskému rychtáři nadřazeny. I když pro 14. století nepředpokládáme uniformitu v oblasti vrchnostenské správy a počítáme s místními odlišnostmi způsobovanými nejrůznějšími faktory, musíme vycházet z existence základní hierarchie správních činitelů a z předpokladu dodržování určitých obecných norem při výkonu vrchnostenské správy. V této souvislosti pak bude důležité zvážit, zda Rožmberkův poselací list je svým obsahem produktem běžné denní správní či soudní praxe, nebo zda je odrazem specifické situace způsobené nebo ovlivněné místně, časově nebo závažnou událostí.

Poznámky

1) O písemnostech rožmberské provenience srov. Miroslav Truc, Rožmberské listiny a kancelář ve 14. století, SAP 22, 1972, str. 54—134. O dochovaných listech str. 114—117.

2) List je otištěn níže jako příloha.

3) Jediné vysvětlení nesprávného datování této písemnosti lze spatřovat v nedopatření, jehož důsledkem bylo přenesení časového údaje týkajícího se jiné písemnosti na tento list. Text datovací formule totiž v žádném případě nedovoluje jiné čtení, nežli je otištěno v příloze. Vezme-li se v úvahu ještě posun o celé století, nenacházíme opravdu jiné vysvětlení.

4) Diplomatická polokurziva, kterou byl list psán, pochází zcela jistě z 2. poloviny 14. století. Takové chronologické zařazení Rožmberkova listu potvrzuje i jeho obsah spadající věcně před rok 1390, kdy Soběslav získala právo odúmrtí. K tomu viz pozn. 8).

5) List Frankfurtským je reprodukován jako příloha č. 1 v práci uváděné v pozn. 1).

6) O praxi rožmberské kanceláře tamtéž, str. 117—130.

8) Srov. přílohu.

9) O rožmberských městských privilegích naposledy pojednal M. Truc, Ius regale rožmberských městských privilegii, in Městské právo v 16.—18. století v Evropě, Praha 1982, str. 53—66.

10) Rostislav Nový, Poddanská města a městečka v předhusitských Čechách, ČsČH 21, 1973, str. 107. Třeba podotknout, že funkce purkmistra se konkrétně v Č. Krumlově vážnějším způsobem prosadila teprve ve 30.—40. letech 15. století.

11) Jako již zavedenou instituci připomínají zvláštní knihy sirotčí rožmberská městská privilegia z r. 1437 a 1440 pro Trhové Sviny a Černovice. (Rynešová, Listář I, č. 347 a Haas, CIM IV/1, č. 275).

12) Josef Šusta, Purkrabské účty panství novohradského z let 1390—1391, Praha 1909, str. 40—42.

Příloha

Nové Hrady 1384, únor 11.

Oldřich z Rožberka zakazuje rychtáři a přísežným města Soběslavi převádět majetek nejménovaných sirotků a činí další opatření v této věci.

Uiricus de Rosembergh

Sicuti nobis Vestra fidelitas de quodam homine, qui se de facultate infromisit orphanorum, sic presentibus committimus seriose, quatenus primum in neminem debeat, quia inciderit in emendam, propter quod orphanos nostros sine nostro consensu assumpsit atque scitur, nam omnes orphani nostre sunt dediti potestati; dumque emendam dictaveritis, nobis ipsum Vestris significaritis litteris, tunc ulteriolem Vobis de eo faciemus insinuationem. Volumus etiam, ut facultatem orphanorum, quanta sit, plenarie cum nomine eiusdem civis Vestris nobis debeatis litteris reserare.

Datum in Novo castro feria quinta in crastino Scolastice virginis anno LXXXIII^{mo}.

Na rubu: Iudici et iuratis civitatis Sobyaslaus fidelibus nostris dilectis detur.

Na rubu zbytky pečeti z červeného vosku.

Praha, Archiv Národního muzea, sbírka F — Soběslav, karton 174, orig. pap. 155 × 222 mm

POBYTY TÁBORSKÉHO VOJSKA V PRAZE ROKU 1420

Bohdan Zilynskyj

Rok 1420 patří nesporně k nejdramatičtějším nejen v české historii, ale také v dějinách pražských měst. Oč méně pramenů, potřebných k pochopení tehdejších událostí, je k dispozici, o to častěji docházelo k pokusům o jejich výklad. Dálo se tak tím spíše, že na půdě pražských měst se tehdy proluly dějiny české a pražské s dějinami nově vzniklého Tábora, husitské ideologie a pražské univerzity i s biografiemi klíčových osobností veřejného života této doby.

V posledních několika letech byly publikovány dvě knižní práce, v nichž je podrobně zkoumán a zčásti také nově hodnocen pobyt táborských vojenských jednotek v Praze roku 1420. Mám na mysli příslušné partie v prvním svazku Dějin Tábora, napsané Františkem Šmahelem¹⁾, a dále kapitoly v monografii Jana Želivského od Boženy Kopiczkové.²⁾

Výše uvedené výklady mne přiměly k pokusu o ještě jedno shrnutí tematiky. Bylo mou snahou dospět k některým novým zjištěním nebo interpretacím kolem pobytů táborských jednotek v Praze, které tvoří první, velmi výraznou, kapitolu v dějinách pražsko-táborských vztahů. V tomto směru se jedná o rozvedení velmi stručných úvodních poznámek autorovy studie o vývoji vztahu pražských měst a husitských polních vojsk.³⁾

Základním pramenem mi byly zápisy jinými prameny nenahraditelné kroniky Vavřince z Březové, využitě už bezpočtukrát, ale nadále poskytující určité interpretační možnosti.⁴⁾ Při pokusu o jejich maximální využití jsem se zároveň snažil v nejvyšší možné míře přihlídnout k torzu zápisů dochovaných i zničených pražských městských knih, pokud se vztahují k roku 1420.⁵⁾ V takových sondách je nutno pokračovat v budoucnosti i při zpracování jiných témat z dějin husitské Prahy.⁶⁾

Jaká byla základní situace pražských měst po polovině května 1420, kdy se stal nezbytností příchod spojeneckých vojenských oddílů z českého venkova? Všechna tři pražská města měla za sebou v tu chvíli devět dramatických měsíců, dělicích je od smrti Václava IV. a byla jimi poznamenána různým způsobem. Malá Strana přestala díky válečným událostem jako samostatná obec fungovat, ve Starém i Novém Městě probíhal vývoj diferencovaně vzhledem ke specifikům obou částí pravobřežní Prahy. V srdci Prahy — na Starém Městě — došlo k zřetelnému narušení zaběhnutých správních i právních norem. Tuto skutečnost můžeme doložit údaji z oblasti městské diplomatiky.⁷⁾

Je patrné, že na Starém Městě bylo přerušeno používání mnoha

do té doby vedených městských knih, přičemž tento proces probíhal postupně. Nedlouho po smrti krále Václava IV. bylo ukončeno zapisování ve věci dluhů a narovnání kolem nich do tzv. knihy památní, založené r. 1417.⁸⁾ V únoru 1420 se náhle odmlčela soudní kniha zápisná pro větší dluhy,⁹⁾ následující měsíc bylo naposledy zapsáno do soudní knihy zápisné pro menší dluhy¹⁰⁾ a do trhové knihy o koupích domů;¹¹⁾ v obou případech se tak stalo 16. března roku 1420. K tomuto datu tedy umlká většina staroměstských úředních knih a zapisování v právních věcech začíná být zřejmě vedeno náhradním, po výtce nouzovým způsobem.

Zmíněný březnový den zapadá přesně mezi události 15. a 17. března 1420 ve vzdálené Vratislavi, které se Prahy úzce dotýkaly. Zatímco 15. 3. tam byl popraven novoměstský měšťan Jan Krása, o dva dny později byla vyhlášena křížová výprava proti Čechům. Jak je patrné, za této situace, která může být nazvána vzrůstajícím ohrožením, se dubnové jednání staroměstského zahájeného soudu už nekonalo a příslušných městských knih přestalo být používáno na více než tři roky.¹²⁾

Do značné míry obdobný vývoj jako na Starém Městě lze doložit v případě malostranských knih. V únoru 1420 nás opouští svědectví register soudních;¹³⁾ až v poslední den dubna končí zápisy manuálu radního.¹⁴⁾ V tomto případě šlo o snad nejzazší možný termín; o devět dnů později lehla větší část Malé Strany popelem. Obecní správa i veškerý městský život zde na několik let úplně zanikly.

Specifický byl vývoj na Novém Městě. Jedna ze zdejších městských knih, kterou můžeme použít pro srovnání, radní manuál založený r. 1411,¹⁵⁾ byla na rozdíl od knih staroměstských i malostranských vedena bez zřetelnějších otřesů a změn nádele. Tato skutečnost se zdá nasvědčovat tomu, že vývojová kontinuita byla v novoměstském případě (bez ohledu na defenestraci z konce července 1419) narušena poněkud méně než v případě ostatních pražských měst. Bohužel však rukopis, který by mohl poskytnout nejúplnější svědectví o situaci v Praze v době prvních pobytů tábořských vojsk, zanikl v květnu 1945 a lze rekonstruovat jen nevelkou část jeho obsahu.

Vraťme se k situaci na Starém Městě, jehož vývoj byl pro poměry celé Prahy určující. Situace je od března 1420 o to hůře postižitelná, že nemáme dostatečně jasný přehled o složení zdejší městské rady a jeho změnách. Naprostý nedostatek konkrétních údajů ztěžuje úvahu o tom, k jakým proměnám zde do konce května 1420 došlo a nakolik zůstala rada akceschopná.¹⁶⁾ V každém případě byla pozice dosavadní rady otřesena vzhledem ke zvyšování napětí mezi husitskou většinou obyvatel a zbývajícími katolíky a k útěku řady příslušníků patriciátu z města. Situaci ztížila také dvojí radikální změna postoje Čenka z Vartenberka v průběhu 20 dnů (17. dubna a 6. května 1420), jakož i vznik nové skupiny odpovědných listů některých šlechticů Praze koncem dubna téhož roku.

Není třeba příliš zdůrazňovat, jak nezvyklé situací byla obě pravobřežní pražská města vystavena příchodem spojeneckých oddílů z různých oblastí českého venkova v průběhu května 1420. Dva krátkodobé pobyty radikálních venkovských spojenců na přelomu září a října, resp. na počátku listopadu 1419 přinesly sice Praze určitou základní skutečnost, která se nyní měla v daleko výraznější podobě opakovat, celkově však nepředstavují plně srovnatelnou situaci.¹⁷⁾

Můžeme se jen dohadovat, nakolik byl shodný ze sociálního i geografického hlediska substrát oddílů, které přišly Praze na pomoc na podzim r. 1419 a poté znovu po půl roce. Podrobnou informaci v pramenech nenalezneme ani v budoucnu; lze jen předpokládat, že v obou případech zde byl zastoupen živel čistě vesnický stejně jako obyvatelé měst různé velikosti. Část těch, kteří přišli do Prahy v květnu 1420, znala toto prostředí už z událostí předešlého podzimu. Nelze vyloučit ani to, že na obranu proti Zikmundovi přišli nějací původem pražští stoupenci táborů, kteří posílili jejich řady právě na podzim 1419 a absolvovali s nimi šestiměsíční anabázi přes Plzeň a Hradiště hory Tábor zpět do Prahy. Všechny tyto teoretické úvahy zde uvádím proto, aby bylo možno představit si různé situace, ke kterým mohlo v rozpáleném českém kotli přelomu let 1419 a 1420 docházet.

V každém případě postupný příchod ozbrojených sborů v květnu 1420 znamenal pro pražská města dlouhodobější zátěž i závazek. Nikdo v tu chvíli nemohl tušit, jak dlouho jich bude zapotřebí a jak se bude vyvíjet jejich vztah k pražské realitě.

Jak známo, nejdříve dorazily posily z východních Čech. Příchod Tábořských z prostoru jejich nově osazeného města následoval až po více než dvou týdnech (20. 5.), o tři dny později uzavřeli výčet spojenců bojovníci i ženy z Žatce, Loun a Slaného. Vavřincův popis naznačuje, že ve všech třech případech byly spojenecké zástupy vítány obyvateli Prahy asi stejně srdečně a okázale.¹⁸⁾ Další kronikářovo líčení však už takovéto rovnocenné rozvržení pozornosti nedodržuje. Poprvé a naposledy jsou zmíněny všechny tři venkovské složky společně při líčení výměny obou městských rad koncem května.¹⁹⁾ Poměrně rychlé zmizení Hradeckých ze stránek kroniky lze vysvětlit jejich podílem na úspěšném pokusu o vyrvání rodného města ze Zikmundových rukou. V případě severočeských spojenců (mezi něž počítám i Slánské) je absence častějších zmínek o jejich činnosti hůře vysvětlitelná. Vavřinec se o nich zmiňuje jmenovitě naposledy ke dni 12. června, poté nalézáme v průběhu tří měsíců zprávy pouze o Tábořských.²⁰⁾ Žatečtí a Lounští jsou však náhle zmíněni znovu ve zprávě o obležení Vyšehradu v druhé polovině září, což by nasvědčovalo jejich trvalé spoluúčasti při obraně Prahy i v předešlých měsících.²¹⁾

Je možné, že role Žižky a vlastních tábořských jednotek ve srážce na Vítkově dne 14. července zatlačila ostatní spojence do pozadí a včlenila je do kroniky jako anonymní spoluúčastníky pod sumár-

ní označení táborů jako náboženské skupiny (bez ohledu na místo, odkud přišli Praze na pomoc). V každém případě můžeme pouze u táborů v plném slova smyslu (tj. příšlých z Tábora) dokázat plný podíl na událostech pražského života od druhé poloviny května do druhé polovice srpna. Vše, co bude dále řečeno, se týká jich. V případě spojenců z východních i severních Čech nejsme dostatečně informováni o míře jejich sociálního a náboženského radikalismu a o postojích k názorům, které tábořská skupina zaujímal a prosazovala. Ostatně vlastní tábořské oddíly nebyly jistě homogenně uzavřenou skupinou a udržovaly si soustavnou přitažlivost pro část pražského obyvatelstva, stejně jako pro příslušníky jednotek z východních nebo severních Čech.

Zároveň nelze vyloučit, že oddíly z Tábora se jako celek výrazně odlišovaly od jednotek z jiných částí Čech, které snad v očích Pražanů spíše prezentovaly cosi bližší jejich tradici a zkušenosti, cosi přijatelnějšího a pochopitelnějšího. Excesy, následující nazítří po příchodu jednotek z Tábora a spočívající ve stříhání vlasů, knírů a vousů resp. v ničení šlojířů, nebyly asi spojenci z jiných částí Čech uplatněny.²²⁾ Lze předpokládat, že už od počátku pobytu v Praze se Tábořští vyčleňovali z masy spojenců i díky svým kněžím a odlišnostem obřadu, ačkoli tento faktor se stal prvořadým teprve při jejich druhém pobytu v Praze koncem roku 1420. Ostatně Vavřincova zkušenost z následujících let, v jeho kronice už z větší části bohužel nezachycená, povýšila význam pražsko-tábořského antagonismu v duchovních věcech na jeden z klíčových problémů. Oproti tomu náboženská tvář východočeských a severočeských husitů zůstala v jeho kronice i ve výkladech moderních historiků naprosto nevýrazná a zbavená osobitosti.

Vraťme se však k nejdůležitějším mezníkům více než 90denního pobytu tábořských jednotek v Praze. Všimněme si nejprve toho, že několik tisíc lidí čítající oddíly²³⁾ představovaly v tu chvíli velmi podstatný a v důsledku momentální situace rovnocenný doplněk domáčího obyvatelstva pražských měst, oslabeného pokračující emigrací. Dočasně zrovnoprávnění všech příchozích (včetně žen a kněží) se plně projevilo už v případě výměny konšelských rad Starého i Nového Města, ke které došlo týden po příchodu jednotek z Tábora.²⁴⁾

K výměně, tj. jakési svérázné volbě rad došlo podle všeho souběžně, na společném shromáždění. Jestliže Nové Město takto řešilo otázku obsazení svého nejvyššího správního orgánu od července 1419 už podruhé,²⁵⁾ pak na Městě Starém byla volba tohoto typu provedena od smrti Václava IV. poprvé. Účast všech mimopražských spojenců na tomto aktu z něj učinila událost značně nevšedního charakteru. Je pozoruhodné, že Vavřinec uvádí při popisu události tábořské a ostatní spojence před pražskou obcí, čímž jakoby naznačoval hlavního strůjce provedených změn.

Dalo by se říci, že výměna obou rad zahajuje nové období pražských husitských dějin, ve kterém se Praha stala nakrátko městem

nikoli jen Pražanů. Zajímavá je rychlost provedení příslušných změn, vždyť např. jednotky ze severních Čech byly v Praze teprve čtyři dny. Míra znalosti místních poměrů se z tohoto hlediska může zdát sporná, což může platit také o „průhlednosti“ jednotlivých představitelů pražského občanského života z hlediska příchozích z venkova. Není však třeba pochybovat o tom, že určitá základní orientace v těchto věcech existovala. Připomeňme ještě, že rychlost výměny konšelských rad připomíná situaci z doby o dva roky pozdější — v květnu 1422 kníže Zikmund Korybutovič rovněž potřeboval poutý týden k tomu, aby po svém příjezdu dosadil nové konšely.²⁶⁾

Jsme ovšem na rozpacích, jak vlastně hodnotit charakter změn, ke kterým došlo ve staroměstské radě. Jak už bylo řečeno, neznáme přesnou podobu rady, která koncem května přestala vykonávat své pravomoci. Co je horší, zcela anonymní zůstává i rada nově dosazená. Konšelský sbor, jemuž bylo dáno úřadovat další necelé tři měsíce, zůstane pro nás asi i v budoucnu anonymní.²⁷⁾

Poněkud jiná je situace na Novém Městě, kde konšelské seznamy nevykazují po celý rok 1420 žádnou mezeru a kde se dochovaly přesné údaje také o postupném vykonávání purkmistrovského úřadu.²⁸⁾ Jak je patrné, nastoupili zde 27. května do úřadu vesměs noví lidé, aniž by se tím sociální profil rady výrazně změnil.

V každém případě byly nové rady postaveny před poněkud odlišný okruh problémů než ten, který byl doménou jejich předchůdců. Nemáme téměř žádné konkrétní zprávy o úřadování rad v květnu až srpnu.²⁹⁾ Více naznačuje opět Vavřincova kronika. Započítí bojových akcí a účast oddílů z Tábora a odjinud na nich vedla spolu s trvajícím neklidem v pražských městech k dalšímu prosazování tábořského vlivu v pražském veřejném životě. Půl měsíce po nastolení nových rad bylo dovršeno přerozdělení kompetencí v obleženém městě. Po přestěhování Tábořských na Nové Město a posílení jejich přítomnosti v této části Prahy došlo 14. června k volbě 12 hejtmanů, z nichž čtyři zastupovali Tábořské včetně „jiných příchozích“.³⁰⁾

Třetinový podíl v hejtmanském sboru zajišťoval potřebný podíl reprezentantů spojeneckých vojsk na řízení bojových akcí a, což je důležité, na ostraze městských bran a věží. Jak tento systém fungoval v praxi, nevíme, brzy poté však následovalo přestěhování tábořských oddílů (i s koňmi a bojovými vozy) na Staré Město, které dosud zůstalo jejich přítomnosti ušetřeno.³¹⁾ V tomto případě už došlo k dosti výraznému zásahu do běžného života a právních poměrů města; příchod vojenských hostů nepochybně zvýšil chaos v majetkově-právních záležitostech, trvající už po určitou dobu. Netýkalo se to pouze domů, ale i jejich inventáře, zejména klenotů, zásob potravin a nápojů.

Zřízení sboru hejtmanů bylo logickým důsledkem mimořádné situace pražských měst a zvýšené přítomnosti vojenských prvků a záležitostí v každodenním životě a správě Prahy. Zde je nutno

připomenout, že jiným způsobem bylo včlenění hejtmanů do systému městské správy řešeno už v průběhu dubna, a to dvakrát.³²⁾ Rychlý běh událostí si vynucoval neustálé korektury přijímaných opatření a hledání řešení v daném okamžiku neoptimálnějších. Konkrétní dopad činnosti hejtmanského sboru na život Prahy však opět neznáme; přitom nelze ztotožňovat zmíněný, dočasně fungující sbor s existencí čtyř hejtmanů tábořských jednotek, které Vavřinec jmenuje zvlášť.³³⁾

Opatření z 27. 5. a 14. 6. byla doprovázena vytvořením souboru písemných dokumentů (nebo nezpísemněných rozhodnutí), které měly pro další život Prahy značný význam. Prvním z nich byly čtyři články, dohodnuté zřejmě hned 27. května konšely obou měst, hejtmany a obcemi spojeneckých vojsk i kněžími.³⁴⁾ Ohlas tábořských názorů v těchto člancích je nepochybný, ve třetím z nich je jakoby dodatečně dáváno za pravdu už zmíněným činům některých Tábořských z 21. 5. Pro pražský život byla podstatnější a naléhavější opatření, zmíněná v posledním článku a týkající se zjišťování pravověrnosti pražských obyvatel; v tuto chvíli je měli zajišťovat pražští kněží.

Po 14. červnu došlo k uzavření nové dohody, týkající se z větší části téže problematiky.³⁵⁾ Tentokrát jsou strany, uzavírající písemnou dohodu, resp. pořizující nedochované zápisy na ni, charakterizovány méně výrazně — pouze jako Pražané, resp. Táborští a jiní příchozí. V tomto dokumentu byly novinkou zmínky o nutnosti vyhnání nespolehlivých živlů z města a o podílu venkovských vojsk na střežení bran a věží. Dozorcem nad uskutečněním všech společně dohodnutých věcí byli pověřeni hejtmani, zatímco o konšelech se v této souvislosti vůbec nemluví.

Zjevné omezení pravomoci nových konšelských rad, ke kterému tu došlo, je potvrzeno i volbou „komise pro potírání nepřátel revoluce“,³⁶⁾ která byla provedena Pražany i venkovskými oddíly. Zástupci domácího obyvatelstva i venkovských jednotek se tak podíleli na daleko radikálněji prováděném rozhodování o osudu „nejistých“ jednotlivců, než jak to předpokládal článek z 27. května. Podstatné je, že komise zasedala na radnici (snad staroměstské) denně a že díky její činnosti byly ještě před 14. červencem osoby, považované za nespolehlivé, odstraněny z Prahy a jejich majetek zabaven.

Moc tábořských oddílů, popř. i jejich spojenců, tak vzrostla na nejvyšší míru a další vývoj mohl pouze rozhodnout, zda je reálné udržet ji v pražských podmínkách delší dobu.

O vývoji situace přímo v Praze v době, zbývající do 14. července, se z Vavřincovy kroniky nedovídáme nic, neznáme tedy ani podrobnosti ohledně způsobu koexistence městských rad, hejtmanského sboru a výše uvedené komise. Tábořský vliv se zřejmě zmenšil, přestože už 25. června byla tábořská hotovost ve městě redukována odchodem Mikuláše z Husí s 350 jízdními na pomoc ohroženému Táboru.³⁷⁾

Vítězství ve srážce s částí křížáckého vojska na Vítkově hoře dne 14. 7. dále posílilo autoritu Tábořských v pražském prostředí, což byla především zásluha Žižkova. Právě on vystupuje v souvislosti s vyvrcholením zápasu o Prahu jako jediný ze dvanácti hejtmanů do popředí, zatímco o ostatních neslyšíme nic.³⁸⁾ Zdánlivě paradoxně však vítězství a perspektiva brzkého uvolnění Prahy z nepřátelského obklíčení okamžitě postavily do popředí otázku další úlohy tábořských vojsk v Praze. Vítkovská bitva je z tohoto hlediska důležitým mezníkem, dělícím tento pobyt Tábořských v Praze na dvě části.

Tři týdny, bezprostředně následující po vítkovské srážce, postupně vyhrotily napětí mezi pražskými (tj. především staroměstskými) konšely a představiteli tábořských oddílů ve městě. Zároveň se přibližovala konfrontace mezi univerzitními mistry a tábořskými kněžími. Nespokojenost Tábořských zřejmě způsobilo krátkodobé vyjednávání univerzitních mistrů s některými duchovními z okruhu Zikmundovy výpravy, ke kterému došlo v poslední dekádě července.³⁹⁾ Zdá se však, že roztrpčení Tábořských umocnila i ta skutečnost, že Praha byla schopna takřka okamžitě po bitvě na Vítkově vydávat odrazení nepřátelského náporu za svou vlastní zásluhu.⁴⁰⁾

Skruté napětí vyrazilo na povrch téměř okamžitě po odtažení Zikmundova vojska od Prahy dne 30. července. Necelý týden po ukončení obležení Prahy vystoupili táborští kněží a hejtmané ve jménu všech Tábořských, přítomných v Praze (i za „všecku příchozí obec“) se známými dvanácti požadavky, adresovanými pražské obci.⁴¹⁾ Jedná se o nejdůležitější dokument, vzniklý za pobytu tábořských pomocných sborů v jarní a letní Praze roku 1420.

Tentokrát nemělo jít o dohodu mezi pražskou stranou a spojenci, ale o souhlas s tábořskými požadavky. Obě pražská města byla postavena před hotovou věc a bylo od nich požadováno jasné vyjádření.⁴²⁾

Není třeba pochybovat o tom, že text formulovali v první řadě kněží. Svědčí o tom dikce dokumentu, který je na rozdíl od svých předchůdců dochován ve Vavřincově kronice v úplném opisu. Z tohoto důvodu nelze dokument z 5. srpna naprosto detailně srovnat s předešlými dvěma dohodami z května a června.⁴³⁾

Jedním ze základních rysů textu je mlhavost vyslovovaných požadavků, které musely zůstat bez přesné konkretizace takřka ne-realizovatelné. Týká se to zejména poměru dokumentu k existující městské správě stejně jako k její ideální požadované podobě. Pouze ve druhém článku jsou zmíněni hejtmané, konšelé i obec jako ti, kdo přivolili k znění artikulů z 12. června. Text artikulů z počátku srpna se však přímo na konšely vůbec neobrací; nenaznačuje také výslovně, kdo by měl být garantem plnění tábořských požadavků.

Nebudeme zde podrobně rozebírat soubor nařízení a zákazů, týkajících se celé řady negativních jevů každodenního pražského života a způsobu jejich vymýcení. Obecnost příslušných požadavků je doprovázena naprosto neupřesněnou představou o formě a výši

trestů, jichž má být použito proti viníkům. Současná městská správa je z tohoto hlediska ignorována.

Je paradoxní, že městské radě [resp. „rathauzu“] je jmenovitě přisouzena pouze funkce zajištění úschovy zápisů univerzitních mistrů a dohledu nad jejich pravověrností. Pražští konšelé by se tedy měli stát garantem podřízenosti mistrů právu božskému, Boží vůli a zákonu. Právě v tomto artikulu jsou Bůh a projevy jeho existence zmíněny trojnásobně, což nelze říci o žádném dalším článku. Je patrné, jak velký význam Táborští kontrole činnosti mistrů přikládali.

Jestliže má být zmíněná kontrola zajištěna právě na radnici, pak ovšem Táborští zároveň požadují vymýcení práv pohanských a německých a aplikaci pouze Božího zákona. Realizace tohoto požadavku by samozřejmě vedla k další destrukci běžného právního a správního života, aniž by byla jasně určena žádoucí norma budoucí praxe v této oblasti.

Závěrečný odstavec důtklivě upozorňuje na oběti, které už Táborští ve prospěch uvedených požadavků podstoupili. Zde jde jistě o polemiku proti už zmíněnému přisuzování zásluh na bojovém úspěchu pouze Praze. Zároveň je naznačena možnost odchodu tábořských vojsk, pokud by nedošlo k souhlasu s podanými články.

Odlíšná reakce Starého i Nového Města na tyto požadavky je známá. V případě Nového Města byl okamžitý souhlas s články dán jednak specifícností zdejšího prostředí, které mohlo být Tábořským v mnohem bližší, slabší vazbou na prostředí univerzity a samozřejmě také vlivem Jana Želivského.

Na Starém Městě měli mít výraznou úlohu při posouzení 12 artikulů právě univerzitní mistři, proti kterým byl celý dokument obrácen. Odůvodnění ani formu odmítavé reakce „mistrů-fistrů“ neznáme, jejich negativní reakce však byla jistá. Díky Vavřincově kronice jsme schopni v tomto okamžiku poprvé od vstupu venkovských oddílů do Prahy zachytit odlišnou reakci Starého a Nového Města na aktuální situaci.

Aniž by vyčkali odpovědi staroměstských konšelů, přistoupili Táborští k realizaci jednoho z bodů, jímž bylo ničení klášterů a jejich vnitřního inventáře; tato činnost ostatně patřila k tábořským specialitám. Praxe uplatňovaná v průběhu předcházejících měsíců více než často, byla zde naplňována zřejmě jako důkaz skutečnosti, že Táborští mohou své požadavky realizovat bez ohledu na postoj staroměstské obecní reprezentace. Jen jako kuriozitu uvedme svár teorie a praxe, vyplývající ze zprávy o opilství tábořských bojovníků i jejich pražských spojenců po dobytí zbraslavského kláštera.⁴⁴⁾

Byly požadavky z počátku srpna opravdu výrazem ambic a cílů celého tábořského kontingentu v Praze? Můžeme se zde dohodovat o postoji Žižkově, skutečností však zůstává, že odchod tábořských vojsk z Prahy se stal 22. srpna skutečností. Důvodem nebyla jen

forma reakce Starého Města na artikuly, ale také vlastní taktické a mocenské záměry velení tábořských vojsk.

Táborští ovšem odcházeli s vědomím, že jejich pozice na Starém Městě je pojištěna díky další výměně konšelské rady, ke které došlo o čtyři dny dříve. Převrat byl proveden bez přímé tábořské asistence Janem Želivským a jinými pražskými kněžími.⁴⁵⁾ Byla tak po pouhých dvanácti týdnech odstraněna rada, nastolená původně za tábořské účasti a souhlasu. Je nesporné, že třetí plochy mezi nyní odstraňovanou radou a tábory se musely dříve nebo později projevit.⁴⁶⁾ Oproti tomu novoměstská rada, nastolená 27. 5. obdobným způsobem, byla v úřadě ponechána vzhledem k projevené loajalitě.

Opět musíme s politováním konstatovat, že neznáme složení staroměstské rady, dosazené 18. srpna Janem Želivským, což ztěžuje poznání vnitřních proudů v této části Prahy a jejich soupeření. Ve chvíli odchodu tábořských jednotek však jakoby přestalo být důležité, zda nově nastolená rada jejich články přijímá. Snad se to mělo rozumět samo sebou, avšak vývoj šel i pod vedením Želivským dosazených konšelů jinou cestou, jak to potvrdily události následujících týdnů.

Odchod tábořských jednotek z Prahy, vzbuzující mezi obyvateli obou měst nepochybně velmi protichůdné názory, se stal v pojetí Vavřince z Březové velmi důležitým předělem. Ne náhodou přerušuje kronikář hned po příslušné zprávě své chronologicky uspořádané líčení. Na dalších stránkách svého díla se věnuje podrobnému výkladu o teorii a praxi tábořského náboženského učení, samozřejmě s polemickým akcentem. Vavřinec jakožto představitel intelektuální skupiny, která byla tábory napadána, počítal ve chvíli jejich odchodu tytéž smíšené pocity, jako řada jeho vrstevníků. Nepochyboval o významu pomoci mimopražských jednotek, bez jejichž přispění by byl protizikmundovský odpor asi nemožný. Nemohl se však ztotožnit s mnohými jevy náboženského i světského života, které byly tábory do Prahy vneseny.

Tábořská teorie i praxe strhly ovšem k sobě sympatie nemalé části obyvatelstva ze sociálně slabších vrstev obou měst;⁴⁷⁾ v nemalé míře pak vyhovovaly i mnoha představitelům nového pražského kněžstva. Nešlo zdaleka jen o Jana Želivského, ale o řadu kněží na Starém i Novém Městě. Užití adjektiva „pražský“ se může v případě těchto kněží jevit jako sporné. V řadě případů šlo o osoby, které přišly do Prahy zcela nedávno z venkovských oblastí a sociálně ani intelektuálně neměly asi daleko ke světu tábořských kněží. Není divu, že se tito jednotlivci postupně dostávali do sporů s těmi představiteli pražského kněžstva, kteří byli určitým způsobem spojeni s okruhem pražské univerzity.⁴⁸⁾

Přesto, že v obou pražských městech existovala protátábořská skupina, zůstala idea jakéhosi přenesení Tábora do Prahy, o které se občas hovoří, naprosto nereálná.⁴⁹⁾ Táborští představovali natolik složitý sociální konglomerát s tak různorodým postojem

k městské a tím spíše velkoměstské skutečnosti, že nepochybně nebyli schopni vypracovat jednoznačnou a jednotnou koncepci svého vztahu k Praze, k jejím tradičním organizačním a správním strukturám. Zdá se, že i dvanáct tábořských požadavků z počátku srpna 1420 je především výrazem bezradnosti tváří v tvář pražské skutečnosti. Jako projev této bezradnosti a zároveň zacílenosti jinam může být chápán i odchod jejich jednotek z Prahy, aniž bychom slyšeli jednoznačnou odpověď o osudu jejich požadavků. Praha byla ponechána sama sobě a svým problémům za předpokladu, že bude udržena určitá forma jejího spojení s Tábořem.

Tento způsob vyřešení vztahu pražských měst a Tábora se stal základem pro poměr obou, resp. všech tří zmíněných sil v další budoucnosti. Dokládá to i vývoj událostí v posledních čtyřech měsících roku 1420 a druhý pobyt Tábořských v Praze.

Neuplynul ani měsíc od chvíle odchodu tábořského vojska z hlavního města a už se objevil požadavek jejich nové spoluúčasti při bojových akcích v pražském prostoru, tlumočený listem.⁵⁰⁾ Po určitém prodlení se v odpověď na tuto žádost dostavil Mikuláš z Husí se 40 jízdnými. Tato pomoc samozřejmě představovala výrazně menší sílu, než pobyt tábořského kontingentu v době odražení křižácké výpravy. Také reálný vojenský význam pomoci se ukázal být nikoli rozhodujícím; v bitvě u Vyšehradu dne 1. listopadu 1420 se tato skutečnost projevila více než zřetelně.⁵¹⁾

Účast Mikulášova oddílu při obležení Vyšehradu i další jeho pobyt v Praze a okolí nedokázaly zamezit jednoznačnému trendu směrem k podlomení pozic protáborského živlu v pražských městech. Vítězství u Vyšehradu přispělo k výraznému urychlení tohoto vývoje a listopad roku 1420 se stal měsícem další výměny rady v obou pražských městech. Na Starém Městě se tak stalo už potřetí v tomto rušném roce.⁵²⁾

Předzvěstí toho, že Mikuláš z Husí nebude schopen svým vlivem zamezit takovému vývoji, se stalo jednání o nastávajícím poselství k polskému králi, když bylo 14. listopadu proti Mikulášovi argumentováno Žižkovým a tedy vlastně tábořským postojem. Náhlý odjezd Mikuláše z Husí a jeho jednotky z Prahy, který poté následoval, dal bezprostřední podnět k výměně rad v obou městech. Vše se odehrálo 19. 11. a staroměstská rada, která měla být „protáborskou“, dokázala tudíž vykonávat svůj úřad pouhé tři měsíce. Bylo to jen o několik dní déle než doba fungování její bezprostřední předchůdkyně.

Výměna rad proběhla tentokrát z iniciativy obcí, žádná role kněží není Vavřincem zmiňována. Pozoruhodná je kronikářova zmínka o tom, že na Starém Městě se do nově zvolené rady dostali znovu někteří z konšelů, kteří v ní působili dříve. Z kontextu není zcela jasné patrné, zda je míněno opětové dosazení konšelů z rady, jež působila od srpna nebo spíše ze sboru, který jí předcházela. Znovu neznáme žádná konkrétní jména a jsme zbaveni možnosti proniknout hlouběji k pochopení logiky jednotlivých změn.

Co se Nového Města týče, došlo tam ke kompletní výměně všech dvanácti členů konšelského sboru, byla tím ovšem ukončena činnost rady, působící už od května.⁵³⁾

Nastolení nových rad mělo být pro Tábořské jistě signálem toho, že napříště mají počítat s plně obnovenou suverenitou pražských měst ve věcech jejich vnitřní správy. Toto gesto se rozhodně neminulo účinkem. Projevilo se to v plné míře při druhém pobytu většího tábořského vojska v Praze, kam přišlo pod Žižkovým vedením po dobytí Říčan dne 6. prosince.⁵⁴⁾

Nemáme žádné podklady k tomu, abychom odhadli počet Tábořských, kteří tak po více než třech měsících znovu vstoupili do hlavního města království. Přesto můžeme situaci považovat za srovnatelnou s pobytem tábořských vojsk v květnu až srpnu. Opět byly přítomny i tábořské ženy a kněží, což mělo na různé roviny vztahu vojska a pražských měst zjevný dopad.

O podrobnostech prosincového pobytu Tábořských v Praze se však z Vavřincovy kroniky dozvídáme velmi málo. Epizody každodenního života nejsou tentokrát zachyceny vůbec a veškerá kronikářova pozornost se soustřeďuje k vylíčení dvou jednání, kde měly být řešeny mezi představiteli pražských měst a Tábora aktuální záležitosti.

První setkání, konané 8. 12. u sv. Ambrože na Novém Městě a zaměřené zřejmě jako masovější akce, zaměřená na řešení světových záležitostí, skončilo zřejmě bez jakýchkoli převratných výsledků; je až překvapující, jak skoupou zprávu o něm Vavřinec zanechal.⁵⁵⁾ Zdá se, že nejdůležitějším aspektem této diskuse bylo pro Vavřince znemožnění výraznějšího vystoupení radikálních živlů tábořské obce.

Velmi obdobná situace vznikla o dva dny později při setkání pražských a tábořských kněží ve zmrzličkovském domě, jemuž asistovali také univerzitní mistři, někteří zemští šlechtici a tábořští hejtmani. Také zde volila pražská strana velmi šťastně útočnou taktiku, proti které představitelé tábořské ideologie nenalezli účinnou obranu.⁵⁶⁾

Defenzivní postoj Tábořských, vynucený zřejmě sílící Žižkovou autoritou, je v naprostém rozporu s jejich aktivitou a nepopíratelnými ambicemi, prosazovanými v květnu až srpnu téhož roku. Příčinu změny lze jistě hledat v rostoucím sebevědomí Prahy, která už Tábor nepotřebovala tak, jako ve chvílích největšího ohrožení na počátku července. Tuto skutečnost podpořilo výmluvné Žižkovo mlčení v pražsko-tábořských náboženských sporech, které lze doložit Vavřincovým popisem. Skutečnost, že v souvislosti s pražskými prosincovými událostmi došlo k definitivní roztržce mezi Žižkou a Mikulášem z Husí, zpečetěná náhlou Mikulášovou smrtí, potvrzuje jednoznačně vítězství umírněné tábořské koncepce ve vztahu k Praze. Ta se stala zdrojem pro další Žižkův postoj k Praze v posledních třech letech jeho života.⁵⁷⁾

Je příznačné, že poslední události, které se odehrály ještě roku

1420 a byly Vavřincem zachyceny, o tábořském vojsku vůbec nemluví. Zápisy dokládají pražskou vojenskou aktivitu ve východním zázemí metropole a odeslání poselstva části zemské šlechty a zástupců pražských měst do Polska.⁵⁸⁾ Vavřinec ani nezaznamenal odchod tábořského vojska z Prahy. Zdá se, že k němu došlo ještě před vánočními svátky, jestliže hned 3. ledna 1421 přichází do Prahy Václav Koranda „s poselstvím od bratří“.⁵⁹⁾

Korandův příjezd a jeho kázání u Panny Marie Sněžné dokládají zároveň, že mezi pražským obyvatelstvem (zřejmě v obou městech) přetrvávali příznivci tábořské ideologie, ačkoli v tuto chvíli byli zatlačeni do pozadí. Jejich přítomnost dokazuje i zpráva o prosincovém shromáždění u sv. Ambrože.

V každém případě ani rok 1421 neznamenal obnovení tábořských aspirací na Prahu. Želivského převrat z 1. července se odehrál bez asistence tábořských jednotek, jejichž pobyt v Praze koncem března a počátkem prosince 1421 neznamenal bezprostřední zasahování do místních záležitostí.⁶⁰⁾ Naopak — postoj Jana Žižky k protikonšelskému vystoupení kněze Antocha prokazuje jeho setrvalou politickou linii ve vztahu k Praze. K výraznému zásahu do pražských obecních záležitostí byli Tábořští spolu s jinými představiteli zemské obce donuceni až na počátku února 1422.⁶¹⁾

Nově vzniklá tábořská komunita měla v květnu až srpnu 1420 poprvé a naposledy teoretickou možnost ovlivnit vývoj metropole Českého království a bezprostředně do něj zasáhnout. Šlo však opravdu pouze o teoretickou možnost.

Společenství, které se teprve o dva měsíce dříve začalo rozvíjet na Hradišti hory Tábor, nestačilo u sebe doma upravit snad ani základní záležitosti svého vnitřního života. V tomto nesourodém i nejednotném stavu bylo náhle vrženo do centra veškerého zemského a v tu chvíli zároveň středoevropského dění. Ze světa vysněné říše rovnosti byli členové tábořské komunity bez ohledu na své dosavadní životní zkušenosti přeneseni do velkoměsta, plného nepomíjících sociálních protív a konfliktů. Nelze vyloučit, že část Tábořských je jen těžko chápala a nebyla schopna ani ochotna se s nimi sžít.⁶²⁾

V Praze byli Tábořští znovu nuceni přizpůsobit se běžným tržním vztahům. Ačkoli město vynakládalo na jejich pobyt nepochybně velmi mnoho, ne vše tu bylo pro venkovské hosty zadarmo.⁶³⁾ Zápisy, rekonstruované z textu zaniklých městských knih, bohužel nenaznačují nic bližšího k těmto formám koexistence, čím by bylo možno doplnit zmínky Vavřincovy kroniky.

Jedinou, ač poněkud netypickou výjimku tvoří zápisy o vyhlášení tří pohledávek na majetku zemřelého Mikuláše z Husí, ohlášené na počátku ledna 1421.⁶⁴⁾ Celkově se jedná o slušnou částku 38 kop grošů, o kterou se měli různým dílem rozdělit Mistr Křišťan, Kateřina, vdova po Rezkovi, a krejčí Martin Špitálský, vesměs tedy osoby, spjaté se Starým Městem.⁶⁵⁾ Tyto fragmentární údaje, zmiňující i sestru Mikuláše z Husí (dost možná Pražanku) nám sdo-

statek jasně naznačují míru naší nevědomosti o všem, co bylo spojeno s pobytem Tábořských v Praze . . .

Právě problémy hospodářské a finanční povahy, stejně jako septi nejméně dvou tábořských hejtmanů s předhusitskou Prahou a tedy „starým světem“, vedly k logickému a jasnému závěru. Pokus o naordinování jakéhosi tábořského či „polo“-tábořského modelu pražským městům skončil (a musel skončit) neúspěchem. Nemohl vést k dlouhodobému nastolení skutečných změn v Praze. V každém případě interakce obou sil, resp. světů, které představovaly, urychlila vývoj každé z nich. U Tábořských urychlil pobyt v Praze a zkušenosti zde nabyté proces vnitřní diferenciaci ze sociálního i náboženského hlediska. Na druhé straně pobyt tábořských spojenců v Praze přispěl k prohloubení téhož procesu v obou pražských městech a k zformování radikální skupiny pod vedením Jana Želivského. Každá ze stran narušila tedy něčím svým dosavadní vývoj strany druhé. Zatímco po odchodu z Prahy si lze stěží představit návrat Tábořských ke světu čítankových kádí, pak v Praze jistě s přispěním vzpomínky na Tábořské vyvrcholil nástup radikální skupiny v následujících dvou letech.

Poznámky

1) František Šmahel a kol., Dějiny Tábora, díl I, svazek 1, České Budějovice 1988, s. 264—280.

2) Božena Kopiczková, Jan Želivský, Praha 1990, s. 85—133.

3) B. Zilynskyj, Poznámky k vývoji vztahu pražských měst a husitských polních vojsk, Documenta Pragensia 6/1 1986, s. 109—122; k r. 1420 však pouze s. 110—111.

4) Fontes rerum Bohemicarum (dále FRB), tomus V, Praha 1893, s. 327—534.

5) Podrobný rozbor vedení městských knih v Praze po r. 1419 nebyl zatím podán. Největší množství zápisů k r. 1420 obsahovaly rukopisy 2099 a 2079 Archivu hl. m. Prahy, zaniklé v květnu 1945.

6) Srv. např. práci Jerzyho Grygiela a B. Zilynského, Kníže Zikmund Korybutovič a Praha, Pražský sborník historický (v tisku).

7) Příslušné výsledky výzkumu budou v podrobnější podobě podány na jiném místě.

8) AMP, rkp. 992; poslední zápisy z r. 1419 na fol. 46 r.

9) AMP, rkp. 997; zápisy z února 1420 na fol. 82 v.

10) AMP, rkp. 998; zápisy z března 1420 na fol. 190 r.

11) AMP, rkp. 2102. K ukončení zápisů srv. Jaromír Čelakovský, Soupis rukopisů chovaných v archivu král. hlav. města Prahy (Část I.) Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy 1/2, 1920, s. 58.

12) K zápisům rkp. 2102 ze září 1424 srv. Čelakovský, 1. c., s. 58; zápisy rukopisů 997 a 998 z 25. 9. 1424 srv. fol. 83 r (rkp. 997) resp. 190 v (rkp. 990).

13) AMP, rkp. 317, fol. 101 v.

14) AMP, rkp. 2080, fol. 7 v.

15) AMP, rkp. 2079. Podle svědectví J. Čelakovského, 1. c., s. 87 byly zápisy vedeny až do 7. 11. 1422. Zápisy v zaniklé novoměstské knize trhové (rkp. 2081) byly však přerušeny rovněž v únoru 1420, jak vyplývá ze zprávy Čelakovského, 1. c., s. 84—85, zápisy rkp. 2071 ustávají v lednu 1420 (fol. 101v).

16) Srv. seznam staroměstských konšelů z doby mezi prosincem 1413 a jarem 1420 u Jaroslava Mezníka, Praha před husitskou revolucí, Praha 1990, s. 262 až 263. Pro období po r. 1417 bude nutno pokusit se tento seznam doplnit a upřesnit.

17) Srv. popis ve FRB V, s. 347—348, 350—351. Pouze ve druhém případě mluví Vavřinec opakovaně o táborech.

18) FRB V, s. 365, 370—371 a 372.

19) „Thaboriensis, Zacenses, Lunenses et Orebite cum Pragensi convenientes communitate [...]“ (FRB V, s. 374).

20) K událostem 12. 6. srv. FRB V, s. 377. Později se Vavřinec příležitostně zmiňuje už jen o „jiných příchozích“, v září pak registruje nový příjezd Orebských (ib., s. 432).

21) Situace bojovníků z Žatce, Loun i Slaného (pro září 1420 ib., s. 432) byla ztížena také vzhledem k tomu, že od jara byla jejich města v akčním radiu resp. přímo v moci krále Zikmunda, stejně jako Hradec. Pozice Tábora byla z tohoto hlediska příznivější.

22) FRB V, s. 371—372. Pro pozdější dobu nejsou doklady takové praxe Vavřincem doloženy.

23) F. Šmahel, 1. c., s. 265 mluví asi o 3000 osob; B. Kopiczková 1. c., s. 85 uvádí méně pravděpodobných 9000.

24) FRB V, s. 374.

25) Soupis tří rad, které na Novém Městě postupně fungovaly r. 1420, uvádí V. V. Tomek v Dějepisů města Prahy, díl 5 (2. vyd.), Praha 1905, s. 93.

26) Srv. studii uvedenou v pozn. 6.

27) Srv. Tomek, 1. c., s. 77. Údajný kšaft Jíry Oremuse z 29. 5. 1420, v jehož závěru jsou zmíněni dva konšelé (Archiv český, díl 26, Praha 1909, s. 135) spadá bohužel až do r. 1425. Šest konšelů (v tom i purkmistr), uvedených k r. 1420 Josefem Teigem, Základy starého místopisu pražského 1/1, Praha 1910, s. 731, pozn., nemůže být spolehlivě přiřazeno k žádné z tehdejších rad.

28) Zásluhy na tom má bezpochyby skutečnost, že už zmíněný rukopis 2079 byl roku 1420 dále používán.

29) Chybí takto datované zápisy rukopisů 2079 a 2099. Musíme ovšem vycházet pouze z edic a regestů, pořizovaných odtud před květnem r. 1945.

30) FRB V, s. 278. Jména těchto hejtmanů Vavřinec neuvádí.

31) FRB V, 378—379. Určitou zkušenosť z pobytu venkovských houfů mělo ovšem Staré Město už z podzimu předešlého roku (ib., s. 348).

32) FRB V, s. 361—362 a 365.

33) FRB V, s. 362 a 371.

34) FRB V, s. 374.

35) FRB V, s. 378.

36) Tak ji klasifikuje Šmahel, 1. c., s. 267.

37) FRB V, s. 380.

38) K obležení Prahy a bitvě na Vítkově srv. Petr Čornej, Bitva na Vítkově a zhroucení Zikmundovy křížové výpravy v létě 1420, Husitský Tábor 9, 1986 až 1987 s. 101—152. Žižka je Vavřincem jmenován z tábořských hejtmanů nejčastěji, k červenci 1420 srv. FRB V, s. 385, 387—389.

39) Vývoj událostí v druhé polovině července popisuje např. F. M. Bartoš, Manifesty města Prahy z doby husitské, Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy 7, 1933, zvl. s. 263—268.

40) Ib., s. 262 a 282. Zároveň je třeba přiznat, že podle Vavřincova svědectví odmítla Praha vyjednávat o příměří bez souhlasu měst (obcí), s nimiž byla smluvně zavázána (FRB V, s. 390).

41) FRB V, s. 397—399.

42) To mělo být provedeno snad pouhým přiznáním se k tábořskému textu. K díkoi pražských veřejných dokumentů této doby srv. výnos o vypovězení uprchlých měšťanů z 26. 7. 1420 (ed. F. Palacký, Urkundliche Beiträge zur Geschichte des Hussitentums, Bd. 1, Praha 1873, s. 44).

43) Nepochybně právě tyto dva dokumenty jsou uváděny v obou vstupních člancích žádostí z 5. 8. (FRB V, s. 397). K výkladu tábořského dokumentu nejnověji B. Kopiczková, 1. c., s. 101—110.

44) FRB V, s. 399. V případě konzumace uloupeného klášterního vína nebyl snad sice doslovně naplněn obsah čtvrtého tábořského článku (ib., s. 398), nicméně vzletná dikce artikulů je takto rychle a výrazně srážena k zemi.

45) FRB V, s. 399—400. Žádný jiný kněz, podporující převrat, není v kronice jmenovitě uveden.

46) Doklad nesouladu mezi konšely na jedné a Tábořskými a jejich pražskými spojenci na straně druhé poskytuje upálení 16 zajatců, provedené před městskými hradbami 19. 7. (FRB V, s. 395—396). Táboři ovšem aplikovali tuto formu likvidace odpůrců v pražském prostředí už 6. a 12. 6. (ib., s. 377). Zároveň byli čeští zajatci upalováni křižáky (ib., s. 384).

47) První doklad spoluúčasti některých Pražanů na tábořských akcích, které nebyly v souladu s postoji konšelů, jsou právě z července a srpna 1420 (FRB V, s. 395—396, 399).

48) Situace uvnitř pražského kněžstva v r. 1420 a dále by vyžadovala samostatný podrobný rozbor.

49) Srv. hodnocení F. Šmahela, 1. c., s. 266, 270, 279—280.

50) FRB V, s. 432 (žádost o tábořskou pomoc) a 434 (Mikulášův příjezd).

51) K vyšehradské bitvě srv. Jan Urban, Vyšehradská bitva a první krize ve vztazích husitské Prahy a Tábora, Pražský sborník historický 18, 1985, s. 38—64, kde též o vývoji v průběhu dalšího měsíce.

52) Podobný případ lze pro obě pražská města doložit ještě r. 1422.

53) Srv. pro tuto výměnu úvahy B. Kopiczkové, 1. c., s. 120. Dynamiku vývoje rad na Novém Městě bude ovšem nutno podrobit hlubšímu rozboru.

54) FRB V, s. 451.

55) FRB V, s. 451—452.

56) K tzv. zmrzlíkovskému hádání srv. práci Blanky Zilynské, Husitské synody v Čechách (Příspěvek k úloze univerzitních mistrů v husitské církvi a revoluci), Praha 1985, s. 25 a 39—43.

57) Zde je ovšem třeba připomenout, že v závěru Žižkova života nelze jeho postoje ztotožňovat s postoji tzv. „starého Tábora“.

58) FRB V, s. 447—448.

59) FRB V, s. 466—467.

60) FRB V, s. 477 a 529. Stojí za zmínku, že v prvním případě Vavřinec průchod tábořských vojsk (až na epizodu s Antochem) nekomentuje; vtažení Žižky před bitvou u Kutné Hory a tedy ve chvíli nového bezprostředního ohrožení Prahy Zikmundem bylo však znovu podnětem k jeho okázalému vítání.

61) K rozhodčímu výroku z 5. 2. 1422 naposledy B. Kopiczková, 1. c., s. 173—176.

62) To, že mezi Tábořskými byly i osoby, znalé běžného městského života, dokazuje cenná Vavřincova zmínka o „sestrách z Plzně“, které se podílely na ničení inventáře kostela sv. Michala (FRB V, s. 389).

63) Srv. Vavřincovy zprávy o cenách vína a piva v Praze v červnu 1420 (ib., s. 379).

64) Josef Teige, Statky pozemské měst pražských před rokem 1546, Sborník příspěvků k dějinám hl. m. Prahy 3, 1922, s. 195, č. 14. Teigeovo převedení data však podle všeho není správné a měl by být opraven na 7. 1. K Mikulášově činnosti v r. 1420 srv. ještě Miloslav Polívka, Mikuláš z Husi a nižší šlechta v počátcích husitské revoluce, Praha 1982, s. 56—62.

65) Srv. odkazy u V. V. Tomka, Základy starého místopisu pražského, Registřík jmen osobních, Praha 1875, s. 51 (M. Křišťan z Prachatic), 135 (Kateřina, vdova Rezkova a 154 (Martin Špitálský).

PRAMENY K DĚJINÁM TÁBORSKA 1429—1430 a 1437
(FONTES HISTORIAM DISTRICTUS TÁBOR BOHEMIAE ANNORUM
1429—1430 ET 1437 ILLUSTRANTES) — II.

Rostislav Nový

Prameny k dějinám Tábořska v 15. století, zpřístupňované nyní na stránkách TA, navazují i číselně na část první postupné edice.¹⁾ Dotýkají se prostorově buď úplně tábořského okresu (č. VIII), nebo jeho pomezí (č. VII), v obou případech však věcně s dějinami regionu bezprostředně souvisejí. Obsahově představují texty sice málo sourodou dvojici dokumentů, ač je spojuje účetní forma provedení. Analýzou jejich diplomatické i grafické stránky bylo pak možné dospět ke stanovení jejich funkce i významu v širším historickém kontextu.

VII.

Plnění krumlovské mírové smlouvy z 23. října
1429 mezi Oldřichem z Rožmberka
a Janem Smilem z Křemže v letech 1429—30.

SOA Třeboň, f. CS II — 357, původně 4 ff., papír (prázdná 2^a, 3, vytrženo fol. 4), foliace moderní, 154×223 mm, lat., čes.

fol. 1^a: Prodej vsí Jižná, Radouňka, Přehořov, Záluží, Katov, Vícemil.

fol. 1^b: Seznam dluhů (distributa), zběžně uvedeny údaje o vyrovnání. Dále umořování dluhů (Notatur debitum...) v rozmezí 11. XII. 1429 až 23. IV. 1430. Ve spodní části folia poznámky o způsobu vyrovnávání dluhů.

fol. 2^a: prázdné

fol. 2^b: Zběžně psané poznámky o kursech peněz a o vyplácení.

fol. 3^a: Konečné vyúčtování vypůjčené sumy od Menharta z Hradce.

fol. 3^b: Soupis v textu uváděných lokalit rukou 16. stol.

Dokument působí svou vysloveně manuální a individuální funkcí značné interpretační potíže. Až na jedinou výjimku jsou tu uváděny osoby pouze křestními jmény. Zmínka o Krumlově na fol. 1^a a záznam o panu Mikuláši z Krchleb na fol. 1^b určují cestu, která slibuje produktivní určení jinak velmi pozoruhodného historického pramene do prostředí, blízkého Oldřichu z Rožmberka. Časové určení dokumentu, které sám nese ve svém úvodu (1429), konkretizuje prosopograficky a nepřímo i prostorově celý historický proces, jež písemnost ve svých položkách reflektuje.

Písemnost totiž bezprostředně souvisí s listinou Menharta z Hradce a Mikuláše Sokoła z Lamberka z 23. října 1429, již oba vydavatelé vysvědčují okolnosti a podmínky uzavření smíru mezi Oldřichem z Rožmberka a Janem Smilem z Křemže.²⁾ V rozsáhlé listině

vystupuje Oldřich z Rožmberka velmi defenzivně, což se projevuje řadou přesně formulovaných závazků a plnění ve prospěch Smila z Křemže. Slibuje tu, že do týdne po uzavření smlouvy vyplatí panu Smilovi hotově 50 kop gr., dále se zavazuje, že do čtyř týdnů složí v Jindřichově Hradci písemné záruky na sumu 2000 kop gr., splatnou ve čtyřech termínech, vždy na sv. Jiří (23. IV.) a na sv. Havla (16. X.) roku 1430 a 1431. Kromě toho se též zavazuje zapravit do jednoho měsíce od uzavření smlouvy částku 150 kop gr. jako zálohu na splátku prvních pěti set kop gr. (k termínu 23. IV. 1430). Tím však nejsou ani zdaleka vyčerpány Oldřichovy povinnosti vůči Smilovi. Nejpozději do 23. dubna 1431 slibuje Smilovi nahradit škody ve výši 300 kop gr., přiznává mu právo na držbu hradu i panství Lipnice, o které měl sám zájem, a posléze se zavazuje dodržovat všechna ustanovení starší smlouvy, uzavřené se Smilem prostřednictvím úmluvců 13. října 1427,³⁾ jež součástí bylo i uznání práva křemžského vladyky na výběr 50 kop gr. ročně z Rožmberkem konfiskovaného zboží strahovského kláštera ve Svěrázi a okolí.

Oldřichovy závazky, plynoucí ze smlouvy, byly nepochybně velmi tvrdé a je ovšem zřejmé, že on je všechny plně akceptoval. Klade se pak otázka, jaké to byly důvody k jejich okamžitému přijetí? Odpověď může však být jen hypotetická. Vzápětí po uzavření smíru 13. října 1427 se setkáváme s písemností, datovanou 15. října 1427, již Jan Kosoř a Petřík, bratři z Malovic, Jan z Nestanic, Beneš z Dubného, Janek ze Sedlce, Jan Stebňák ze Skryj a v Čichčicích vysvědčují, že Oldřich z Rožmberka koupil od Smila z Křemže celý jeho majetek v Křemži a okolí.⁴⁾ Ve svědectví vydavatelů se neděje naprosto žádná zmínka o zákupné sumě ani o rozsahu kupovaného zboží,⁵⁾ pouze velmi neurčitě se činí odkaz na dnes nedochovanou písemnost, svědčící prý o prodeji. Vzhledem k tomu, že smírná smlouva z 13. října 1427 buď nevstoupila vůbec v platnost, nebo měla jen velmi omezené trvání,⁶⁾ lze se domnívat, že příčinou obnoveného nepřátelství byla patrně nekorektní smlouva o převodu Křemže a celého panství na Oldřicha z Rožmberka.⁷⁾ V situaci, kdy pan Oldřich současně usiloval s podporou krále Zikmunda o získání Zvíkova, což ovšem otevíralo nový spor, tentokrát se zvíkovským purkrabím Kunátem Kaplířem ze Sulevic,⁸⁾ bylo v jeho nejvlastnějším zájmu, aby svůj poměr ke Smilovi z Křemže rychle upravil.

Vydávaný pramen, ač velmi krátký, dovoluje postihnout postup plnění krumlovské smlouvy z 23. října 1429 v její úvodní fázi až do splacení první částky 500 kop gr. ve svatojiřském termínu 1430. Zda byla smlouva splněna v předpokládané úplnosti, to z pramene přímo nelyne. V záznamech se po uvedeném datu prostě nepokračovalo. Zdá se, mimo jiné i z toho, že je odpověď negativní. Navíc víme, že velmi brzy došlo ke vzplanutí nového nepřátelství mezi oběma účastníky.⁹⁾

Text, který se graficky výrazně člení ve dvě části (první fol. 1^a, 1^b; druhá fol. 2^b, 1^b dole), vznikl zřejmě nejprve z drobných kursiv-

ních poznámek písaře na fol. 2^b, potom písař pokračoval ve spodní části fol. 1^b. Tyto poznámky se totiž týkají shromažďování peněz na zaplacení dluhu 30 kop gr., které si Oldřich z Rožmberka musel vypůjčit od Menharta z Hradce, aby mohl v termínu zaplatit smluvně určenou sumu 50 kop gr. Smilovi, tj. již v prvním týdnu po uzavření krumlovské dohody, tedy do 29. až 31. října 1429. Její součástí bylo i krytí Smilových výdajů, spojených s jeho pobytem v Jindřichově Hradci, kde se nejspíše po spěšném odchodu z Krumlova ještě v říjnu 1429 zdržoval.

Souběžně s touto operací byla pověřena krumlovská kancelář vydáním dluhopisu na první splátku 500 kop gr., termínovanou svátkem sv. Jiří 1430, a další písemnosti na smluvený obnos 300 kop gr. za škody, způsobené Smilovi před říjnem 1429. A teprve po těchto nezbytných počátečních operacích se přistupovalo k řešení nejpodstatnější otázky, totiž k obstarání velkých peněžních částek, které se Oldřich z Rožmberka zavázal smluvně splatit. To ovšem vyžadovalo jistý čas.

Podle běžného dobového usu se nejprve přikročilo k jednání s nejbližšími církevními ústavy — s klášteřem klarisek v Krumlově, odkud si Oldřich dočasně vypůjčil k vlastní ruce osady Radouňku a Jižnou.¹⁰⁾ S třeboňskými augustiniány byla pak 4. února 1430 směněna za jinou lokalitu klášterní ves Přebořov s platem 11 kop 41 gr. a k těmto osadám byly pak připojeny blízké vsi Záluží, Katov a Vícemile probošství v Týně nad Vltavou. Komplex těchto vsí pak byl rozprodán z větší části jindřichohradeckým měšťanům, díl pak rožmberskému písaři na Choustníku Petru Maxantovi z Deštné. Vše to v celkové sumě 586 kop gr., vesměs ovšem s výhradou práva zpětného odkupu. Zápisy o těchto transakcích jsou se vši stručností uvedeny na fol. 1^a. Na následující straně je zaznamenán jakýsi preliminář akutních dluhů (Distributa), jednak vyúčtování plateb třem hlavním věřitelům v celkové sumě 1220 kop 17 gr., z nichž prodej vzpomenutých vsí na fol. 1^a pokrýval pouze poslední platbu z března 1430. Všechny starší úmory (od 11. XII. do 6. I.) musely vycházet z rožmberské ústřední komory v Krumlově a kryl je nejspíše poloviční výnos z prodeje velhartického panství v říjnu 1428.

Nevelký pramen dokumentuje v časové zkratce akviziční politiku středověkého šlechtice, která vykazuje už v první třetině 15. stol. tytéž mechanismy, které lze pozorovat ve druhé polovině téhož věku i ve století následujícím.¹²⁾

Anno etc 29°

Gizna¹³⁾ prodána s rybníkem, s mlynem, s potokem a 12 1/2 sex. platu za 112 sex. Na ten dali 80 sex. (gr.)^{a)}
(Jakub a Prokop mieštienné hradečtí.)^{b)}

Item ještě mají dáti 22 sex.

Výplata vsi předeepsané od sv. Jiří ve třech letech.

Radunka¹⁴⁾ prodána za 80 sex. Makšantovi,¹⁵⁾ v niežto 6 sex. a 9 gr. a čber máku p'atu a rybník.

(Výplata té vsi.)

Přebořov¹⁶⁾ prodán Luňáčkovi k dědictví: 11 sex. 44 gr., 1 sex. farářská, na mlýně 1/2 sex., na potoce 40 gr., s luk nad rybníkem 1 sex., dvě chrasti, dva rybníky. To vše za 180 sex. Sto kop již dal, 80 kop má dáti na vánoce.

Zálužie¹⁷⁾, Katov¹⁸⁾, Vícemil¹⁹⁾ a les Třešniovec. Dal na tom 214 sex. List jemu má dělán býti na Crumpnově. (hereditarium)^{c)}

Maršík z Húzné²⁰⁾ puojčil 15 sex.

Distributa

Paní Machnie²¹⁾ 500 sex.

Milotovi²²⁾ 200 sex.

Smilkovi²³⁾ 50 sex.

(Item per Buzkonem²⁶⁾

date sunt Smyloni 50 sex.)^{c)}

(et 30 sex. dedit sibi dominus Menhardus, quas dominus duxit sibi domino Menhardo²⁴⁾ per dominum Nicolaum Krchleb²⁵⁾ econverso.)^{c)}

Notatur debitum, quod dominus debet solvere in proximo:

Ab ista dominica proxime ventura in septimana hoc est ante Lucie (11. XII.) 30 sex. domino Menhardo, quas dedit pro domino. (Miletoni iam solutum.)^{c)}

Eadem dominica 144 sex. 17 gr. in Lbyníc²⁷⁾ debent dati.

Smilkoni feria 3ª post Nativitatem Christi (27. XII.) 120 sex. in quibus dedit sibi (per Raczkonem²⁸⁾ 15 sex.)^{c)}

Domine Machne in Epiphania (6. I.) 370 sex. 6 sex.

Milote in Carnisprivio (1. III.) 550 sex.

Summa premissorum 1220 sex. 17 gr.

Smilko a festo Georgii (23. IV.) per unum annum 500 sex. cum aliquot et 40 sex.

(Item Smylkonii pro expensis in Nova domo factis 20 sex. sunt solute sibi et equum dedit sibi dominus pro dampnis, qui 20 sex. sunt incluse in superioribus 50 sex., ita quod solum 30 sex. sunt sibi in suo debito ponende.

Smilkoni debet confici littera super 534 sex. 22 1/2 gr. et census super hiis 300 sex. 46 gr. 1 hal.)^{c)}

[vacuum]

Item primum habet 25 gr. in parvis et gr.

Item dedi domino Nicolao²⁹⁾ 15 florenos, in quibus fuerunt ducati 9 et 1 florenus toczenicze, positi per 24^{or} gr. et 5 floreni ungaricales, positi per sex solidos³⁰⁾, faciunt 6 sex. 8 gr. 4 den. (In istis ducatis deperient mihi 15 gr. 3 den.)^{d)}

Item dedi domino Nicolao 100 gr. in parvis et magnis.

Item in parvis halensibus 74^{or} gr.

Item in gross's 25 gr.

Item in parvo sacculo flaveo lineo 2 sex. 5 gr.

Item eidem in parvis 20 gr.

Summa 12 sex. 8 gr. et 4^{or} den.

Item a civibus, quos debent resituere in Trzebon³¹⁾

2 sex. et defalcata dederunt.

Item a Petro³²⁾ notario 3 sex. 1 gr. 2 den.

(Item a Maxanto)^{e)}

Item a Maxanto³²⁾ 6 sex. 17 gr. 1 den.

Summa 23 sex. 26 gr. quas dedi domino Nicolao de Krchleb, ut daret eas domino Meinhardo in illis triginta sexagenis, quas sibi dominus vadiavit.

[vacuum]

[vacuum]

fol. 1b

fol. 2a

fol. 2b

fol. 3a
fol. 3b

Textové poznámky

- a) Škrtnuto dodatečně.
 b) Připsáno dodatečně touž písařskou rukou, označ. A.
 c) Připsáno druhou písařskou rukou (označ. B).
 d) Dodatečně vepsáno rukou A.
 e) Škrtnuto. Nadepsáno: Maxanto, bez dalších souvislostí.

VIII.

Urbář statku Dobronice, okr. Tábor, z cca 1437.

SOA Třeboň, f. CS II — 292, 3 ff + 1 přiložený list (zápisy na fol. 1^a–2^b, prázdné fol. 3, přiložený list popsán po obou stranách), foliace moderní, 110×310 mm (volný list 170×157), čes.³³)

fol. 1^a–1^b: Urbariální sumář vsí Dobronice, Rataje, Staré Sedlo a plat z Třemešné.

fol. 1^b–2^a: Jmenovitě rozepsaný urbář těchže vsí.

fol. 2^b: Záznamy o splácení dluhů a o převodech gruntů v Dobronicích a ve Starém Sedle z roku 1436.

fol. 3: prázdné

Připojený list — avers (A): Urbariální sumář vsí Dobronice, Rataje, Staré Sedlo, Třemešná.

revers (B): Sumář robotních povinností ze všech vsí.

Text celého urbáře je psán jednou písařskou rukou najednou. Připojený list, který opakuje v přehledné podobě údaje předchozího urbáře, je psán stejným písařem jako sám urbář. Lze předpokládat, že v trojí verzi byl tak připravován podklad pro majetkový převod statku na dalšího vlastníka nejspíše už v roce 1437 (nejpozději pak 10. XII. 1443).³⁴) O intaktnosti veškerého zboží, vyjmenovávaného v prodejní listině z roku 1443, svědčí mimo jiné korespondence všech místních údajů v urbáři. Při této příležitosti je třeba zmínit nadpis na fol. 2^b shora, kde se bez dalších údajů zmiňuje osada Makov, odkud vycházel podle prodejní smlouvy k Dobronicím plat z jednoho lánů. Text urbáře navozuje ve svých položkách relativně vysoký stupeň hospodářské samostatnosti i rentovní sjednocenosti,³⁵) třebaže je na první pohled patrné, že celý statkový komplex vznikl z několika odlišných částí. Dokládají to ostatně připojené tabelární přehledy pravidelných platů z jednotlivých vsí.

Lokalita	Počet lánů	Peněžní renta	Robota — dní	Kuřata v kusech	Vejce
Dobronice	7 ½	à 46 gr.	4	6	30
	+ 2	à 62 gr.	4	6	30
(chalupníci)	—	à 2 gr.	2	3	—
Rataje	7	à 73 gr.	4	4	—
Staré Sedlo	7 ½	à 60 gr.	6	6	24
(chalupníci)	—	à —	18	5	30
Třemešná	?	à 48 gr.	—	—	—

(Roční povinnosti z jednotky výměry.)

Lokalita	Peněžní renta	Robota — dní	Naturálie kuřata	Naturálie vejce
Dobronice	9 kop 1 gr.	50	75	285 ks
Rataje	8 kop 30 gr.	28	28	—
Staré Sedlo	7 kop 30 gr.	117	65	300 ks
Třemešná	48 gr.	—	—	—
Celkem	25 kop 49 gr.	195	168	9 ¾ kopy

(Roční rentový výnos ze vsí statku.)

Mimo uváděné platy dávali ještě mlynář a rybář v Dobronicích ryby v celkové roční hodnotě 2 kop gr. Robota byla potažní i ruční a uplatňovala se ve sklizni a svozu sena na lukách a polních produktů na poli (podle násevku asi o velikosti jednoho lánů), při honitbě v lese, zvaném Borečný, při výlovu rybníků a konečně i při práci v pivovaru. Poddaní z Rataj pak byli povinni poskytnout vrchnosti jednou ročně dva vozy k cestě na výroční trh. Majetková struktura poddaných je velmi homogenní, vedle šesti chalupníků v Dobronicích a čtyř ve Starém Sedle jsou (až na jeden půllán) všude zmiňována celolánová hospodářství.

Urbář tak poskytuje přehledný obraz struktury vysloveně ještě předhusitského typu hospodářství, které zakládalo svou dočasnou stabilitu na analogických poměrech v regionu i v zemi a ovšem i na skutečnosti, že mělo vzhledem k majiteli vlastně jen doplňkovou důchodovou funkci.

Dobronický statek se v pramenem doložené podobě počal utvářet s různými peripetiemi teprve od konce 14. století,³⁶) a to na bázi běžných příbuzenských vztahů několika větví téhož vladyckého rodu, které vstupovaly podle svých existenčních zájmů do majetkových a dědických spolků (unio). Iniciativu v tomto případě rozvinuli bratři z Kraselova v roce 1396, vstoupivše ve spolek s Držkrajem ze Žimutic, čímž si zjednali nárok na Dobronice. K jejich získání došlo posléze v roce 1418, kdy hrad i ves už držel Lipolt z Kraselova sám.³⁷) Ale již o několik let dříve, patrně 1412–13, získali Vojtěch, Jan a Lipolt z Kraselova testamentem spřízněného Diviše z Dobronic vsí Rataje, Staré Sedlo, Bečice, Branovice, Hrušov a Čenkov u Bechyně.³⁸) K rozdělení zboží (a tedy zrušení spolku) došlo nejspíše až v roce 1418, kdy se Lipolt z Kraselova ujal dobronického hradu, Ratají, Starého Sedla a platů v Třemešné a Makově. Ostatní bratři, působíce jako purkrabí v rožmberských službách, disponovali zbytkem pozůstalosti po Divišovi z Dobronic. Lipolt z Kraselova, doložený ještě roku 1429,³⁹) převedl pak někdy kolem tohoto roku statek na svého syna Jana mladšího z Kraselova, jenž v letech 1425 až 1437 užíval též predikátu „z Dobronic“.⁴⁰) Ten pak zřejmě roku 1437 postoupil celé dobronické zboží svému příbuznému Janu mladšímu z Malovic. A nejspíše kolem tohoto data,

v souvislosti s majetkovým převodem, vznikl i tento trojí urbáriální soupis.

fol. 1a

Ves Dobronicze⁴¹⁾

V té vsi najprv jest puolosma lanu platných a s každého lanu platie 23 gr. prvnioho úroka a druhého tolikéž. A s tiech puolosma lanu ma každý žieti po čtyřech. A s tiech puolosma lanu má každý dáti šest kur a každý puol kopy vajec. Pak má Předvoj lán a s toho platí puol kopy a groš prvnioho úroku a po druhé tolikéž. Pak jest šest bezemkóv a každý platí po dvanádsti peniez úroku prvnioho a druhého tolikéž. A každý bezemek má žieti po dvou dní. A ti bezemkové mají dáti každý po trém kur. A také ti bezemkové mají nositi pivo, kdyžkolivěk pan svaří na miesto do pivnice. A ten mlynář pod]a) Dobroniczi platí puol [kopy gr. po jednu a po druhé tolikéž a kaž]a) dý pátek má dáti za pu[ol gr. ryb, donie]a) vadž sie řeka nezavře a neotevře. A tak rybák ten má dáti na každý pátek za groš ryb též jako mlynář, donie vadž sie řeka nezavře a neotevře.

Ves Rataje⁴²⁾

V té vsi jest sedm lánóv platných. Šest lánóv platí každý po šesti a po polu kopy. A sedmý lán šest a puol kopy a šest peniez. [A druhého tolikéž; ti lánové]a) má každý po čtyřech [dnech žieti a]a) po čtveru kur dáti.]a)

Ves Starosedlo⁴³⁾

V té vsi jest puolosma lanu a s každého lanu puol kopy úroka prvnioho a druhého tolikéž. A toho puolosma lanu / [mají po šesti]a) dnech žieti, a každý má [dáti s lanu]a) šestero kur a po čtrmécitma vajcích. A mají voziti sieno s lúky Starosedlské jedni a druzí s Polanské ještěť oni dobře vědie, kteří mají lidé voziti a kde druzí. Ale zvláště na Polanské má jeti páně vóz podle nich, s té lúky jakož slove na Polanskem a čtyře podsiedci odtud z Starého sedla mají žieti po osmnádsti dnech a mají dáti po patru kur a všichni čtyři po pol kopy vajec.

[Jan z]a) Třemešného⁴⁴⁾ dáva na sva[tého Jiří po čtr]a) mecítma gr. úroka a po druhé tolikéž.

Ves Dobronicze⁴¹⁾

Najprv Hánov lán platí 23 gr. prvnioho úroka a druhého tolikéž a čtyři žencie, šestero kur a 30 vajec.

Předvojov lán platí prvnioho úroka na svatého Jiří pol kopy a gr., na svatého Havla tolikéž.

Linhartov a Čermákov lán platí 23 gr. prvnioho úroka na svatého Jiří a na svatého Havla tolikéž a čtyři žencie [...]b) vajec.

Vítkův [...]b) gr. prvnioho úroka na svatý Jiří a druhého na svatý Havel tolikéž, čtyři žencie, šestero kur, 30 vajec.

Drbalov lán platí 23 gr. prvnioho úroka na svatý Jiří a druhého tolikéž, čtyři žencie a šestero kur, 30 vajec.

fol. 2a

Václavov lan platí 23 gr. na svatý Jiří a druhého tolikéž, čtyři / žencie a šestero kur a třidceti vajec. Týž Václav pol lanu platí [...]b) prvnioho úroka na svatý [Jiří a na]a) svatého Havla tolikéž, dva žencie, tré kur a patnáste vajec.

Bezemci

První Tesařík platí 12 peniez prvnioho úroka na svatý Jiří a na svatý Havel tolikéž a dva žencie a tré kur.

Kvietka platí 12 peniez na svatý Jiří a tolikéž na svatý Havel, dva žencie a tré kur.

Mikuláš švec platí 12 peniez na svatý Jiří a na svatý Havel tolikéž, dva žencie a tré kur. A s Watrových chalup platí 12 peniez na svatý Jiří a na svatý Havel tolikéž, dva ženci a tré kur.

Mikuláš švec [...]b) platí 12 peniez na [svatý Jiří a na svatý]a) Havel tolikéž, dva žencie a tré kur.

Hrášek platí 12 peniez na svatý Jiří a na svatý Havel tolikéž, dva žencie a tré kur.

A svrchupsaní chalupníci mají břečku odnositi kolikrát sie kolivěk vařiti bude. A opiet tiž chalupníci mají pomoci všeho syena s sušiti i shrabati kromie v Podskalí a v Jamách.

A ta ves Dobronice kromie podsedkóv a Předvojova lanu mají siena svěsti s Makšína⁴⁵⁾ a s Debrníka⁴⁵⁾ a s stružek vedle Debrníka a v lese s Mnichovské lúčky⁴⁵⁾ a proti hradu s té stružky a na Polanském⁴⁵⁾ s puol lúky a s mlýna puol kopy úroku na svatý Jiří a na svatý Havel tolikéž, a na každý pátek za čtyři penieze ryb [...]b) řeka nezamrzne [...]b) není povinen [...]b) otevře. A rybář má [...]b) ryb tak každý pátek dokudž řeka nezamrzne a groš s zahrady na svatý Jiří a na svatý Havel druhý do panské vôle.

fol. 2b

Léta od Narozenie Božieho 1436 stala sie úmluva mezi Maršem Třetinú a Jacubem synem jeho s jedné strany a s druhé strany mezi [...]b) z Dobronic, tak že ostal Bla[...]b) dluhu šest kop gr. A pa[...]b), a to má jim vydávati na každé vánoce dvě kopie počna na prvnio, kteréž přídú. A tak na každé vánoce, ažby všecko vyplnil, a za to jsú rukojmie Novák z Dobronic, mlynář z Dobronic, Čermák Vacha.

Téhož léta stala sie úmluva mezi Křišťanem z Starého sedla a mezi Duchkem pastorkem dcery jeho. Tak že Křišťan má dáti Duchkovi tři kopy na svatého Jacuba najprv příštího. A od toho svatého Jacuba v rocie má jemu dáti kopie, a tak jemu bude vše splaceno. A za ty penieze slíbil Vítek z Dobronic a Beneš z Starého sedla. Paklíby boh neuchoval Duchka, tehdy ti peniezi má [...]b) bratru jeho tetyenemu [...]b) org.

Stala sie úmluva a trh mezi Vávru a Sviechú s bratrem mladším tak, že sú prodali mlýn svoj pod Dobronicami bratru svému staršiemu Zigovi za pol dvandstey kopy a dvě kopie hotově má jim vydati a potom na každý Masopust kopu až do vyplnenie všech peniez.

fol. 3

[vacuum]

[Připojený volný list se sumářem povinností týchž vsí. Stejná písafská ruka jako u předchozího výčtu. Rozměry 17 × 15,7 cm, avers A., revers B.]

A

Ves Dobronicze⁴¹⁾

Najprve jest pol osma lanu platného, a s každého lanu platie 24 gr. prvnioho úroka a druhého tolikéž. A s tiech pol osma lánóv má každý dáti žieti po čtyřech [dnech]a) a s tiech pol osma lánóv má každý dáti šestero kur, a každý 30ti vajec, ať Předvoj člověk farářov ten platí 31 gr. a po druhé tolikéž, alle toho nepočítám. Pak šest bezemkóv a každý platí po 12 peniezích úroka prvnioho, alle druhého tolikéž. A každý bezemek má žieti po dvou dní. A ti bezemkové mají dáti každý po tré kur. A ten mlynář pod Dobronicy platí 30 gr. po jednu, a po druhé tolikéž. A každý pátek má dáti za pol groš ryb, doniž sie řeka nezavře. A také rybák ten má dáti na každý pátek za gr. ryb, doniž sie řeka nezavře.

Ves Rataje⁴²⁾

V té vsi jest sedm lánóv platných. Šest lánóv platí každý po 36 gr. jednoho úroka a druhého tolikéž.^{c)} A sedmý lán 36 gr. 6 peniez. A druhého tolikéž. Ti lánové každý má po čtyřech dnech žieti a po čtveru kur dáti.

Ves Starosedly⁴³⁾

V té vsi jest pol osma lanu, a s každého lanu 30 gr. úroka prvnioho a druhého tolikéž. A toho pol osma lanu mají po šesti dnech žieti a každý má dáti s lanu šestero kur a po 24 vajcích. A čtyři podsiedci odtud Starosedla mají žieti po osmnásti dnech a mají dáti po pateru kur a všichni čtyři mají dáti 30 vajec.

Jan z Třemešieho⁴⁴⁾ dáva 24 gr. a po druhé tolikéž.

Item což se koli na dvorskú diedinu vsieje, to mají lidé všecko svěsti.

Item sieno s luk kromie jedné neb dvou lúku mají lidé zsušiti, shrabati a [...]b).

Item mají lidé na lov choditi. Item řiepu vyrýti. Item konopie hlavaté vytrhati.

Item zelé okopávati.

B

Item pivo snositi do pivnice, kolikrát sie svaří.
Item dva vozy z Rataj mají dáti jednu do roka na kterýžby trh bylo potřebie.
Item pravie, že jest více než 30 lánov lesu.
Item třie rybníčkové, z těch jeden stržený v lesie.
Item vsieto jest žita 28 čebrův.

Textové poznámky

- a) Porušená stránka. Emendováno na základě opakovaných částí.
- b) Porušená stránka vydrolením.
- c) Psáno nad řádkou.

Poznámky

- 1) Srv. TA 2, 1989, s. 67–120.
- 2) B. Rynešová, Listář a listinář Oldřicha z Rožmberka I, Praha 1929, č. 163, s. 109–112.
- 3) Listář I, č. 140, s. 96n.
- 4) Listář I, č. 141, s. 97n.
- 5) Rozsah podává A. Sedláček, Hrady, zámky a tvrže Království českého 3, Praha 1884, s. 88. Jen pro srovnání lze uvést cenu celého velhartického zboží 1414 kop gr., za niž ji prodal Oldřich z Rožmberka Měnhartovi z Hradce 19. listopadu 1428, srv. Listář I, č. 151, s. 102–104.
- 6) Už 2. listopadu 1428 uzavřel Smil z Křemže s Oldřichem z Rožmberka nové příměří do 23. IV. 1429, srv. Listář I, č. 147, s. 100.
- 7) K celkové situaci srv. V. Smidt, Südböhmen während der Hussitenkriege, MVGD 46, 1908, s. 330n.
- 8) Srv. F. Tyl, Paměti zvíkovské, Praha 1888, s. 53n; V. Schmidt, 1. c., s. 330.
- 9) Srv. A. Sedláček, Hrady 11, s. 156n.
- 10) Jižná odkoupena Rožmberky 12. XII. 1364, Radouňka přinesena vdovským věnem Markéty z Hradce 15. VII. 1365 klášteru klarisek v Č. Krumlově, UB Klariss., č. 17, č. 57.
- 11) Listář I, č. 167, s. 114n.
- 12) Srv. J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy z let 1457–1481, Praha 1953; V. Bůžek, Úvěrové podnikání nižší šlechty v předbělohorských Čechách, Praha 1989.
- 13) Jižná, okr. Jindřichův Hradec.
- 14) Radouňka, okr. Jindřichův Hradec.
- 15) Petr Maxant z Deštné, srv. Listář I, č. 119, s. 80; J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy, č. 38; F. Teplý, Dějiny města Jindřichova Hradce I, Jindřichův Hradec 1927, s. 204.
- 16) Přehořov, okr. Tábor.
- 17) Záluží, okr. Tábor.
- 18) Katov, okr. Tábor.
- 19) Vícemil, okr. Jindřichův Hradec.
- 20) Mařík z Houzné (Stoupský), srv. též AČ 4, s. 381.
- 21) Nelze přesně dešifrovat; není vyloučeno, že tu jde o paní Machnu z Kovářova, vdovu po Matěji Brusovi z Kovářova, která vystupuje jako chráněnkyně Kunáta Kaplíře ze Sulevic v souvislosti s jeho sporem s Oldřichem z Rožmberka o Zvíkov v roce 1429, srv. Listář I, č. 376 (falsum, ib. úvodní komentář vydavatelky) a též F. Tyl, Paměti zvíkovské, s. 54.
- 22) Milota z Černovic, k r. 1468 jako věřitel Rožmberků, srv. J. Pelikán, Rožmberské dluhopisy, č. 394.
- 23) Jan Smil z Křemže a na Husi, srv. T. Wagner, ČČM 1888, s. 180n; A. Sedláček, Hrady 11, s. 156n, Hrady 12, s. 71.
- 24) Menhart z Hradce (1398 – 3. II. 1449).
- 25) Mikuláš z Krchlebu, urozený služebník Rožmberků, od října 1431 pověřen

Oldřichem z Rožmberka funkcí purkrabího na Zvíkově, srv. F. Tyl, Paměti zvíkovské, s. 55n.

- 26) Bůžek z Rovného, purkrabí na Krumlově, srv. Listář I, s. 39, 103, 261.
- 27) Omyl písaře přesmyčkou, je tím míněna Lipnice, srv. A. Sedláček, Hrady 11, s. 71, viz též Listář I, č. 163.
- 28) Racek z Drahonice, srv. Listář I, č. 140 z 13. října 1427.
- 29) Mikuláš z Krchlebu, srv. též pozn. 25.
- 30) Solidem tu míněn tzv. solidus longus, který se v rakouském mincovnictví rovnal 30 denárům (fenikům). Zde pak nahrazoval kursovní jednotku uherského dukátu v groších, jichž šlo 25 gr. 5 den. na dukát. Srv. A. L. Krejčík, Míry, váhy a peníze v rožmberském urbáři, Praha 1936, s. 9n.
- 31) Třeboň, okr. Jindřichův Hradec.
- 32) Mínen tu Petr Maxant z Deštné, srv. pozn. 15 shora.
- 33) Srv. Soupis urbářů jihočeských archivů I, Č. Budějovice 1976, č. 207, s. 204.
- 34) Srv. listinu na prodej celého statku Janem ml. z Malovic Rynartovi od Dubu za 460 kop gr. z 10. XII. 1444, srv. Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526, I-2, Praha 1974, č. 1096, s. 270.
- 35) Srv. tabelární přehled.
- 36) Srv. A. Sedláček, Hrady 7, s. 36–44; týž, MSH, s. 141n.
- 37) Ib., s. 38; UB Goldenkron, č. 166a, s. 381.
- 38) RBM aetatis Vencesl. IV, tomus III, ed. B. Kopiczková, č. 682. Diviš z Dobronic žil ještě 14. března 1417, kdy byl spoluvydavatelem listiny, srv. AČ 36, s. 256.
- 39) UB Krummou II, č. 62.
- 40) Srv. A. Sedláček, Hrady 7, s. 38–39.
- 41) Dobronice, okr. Tábor.
- 42) Rataje, okr. Tábor.
- 43) Staré Sedlo, okr. Tábor.
- 44) Třemešná, okr. Tábor; blíže ní leží i Makov.
- 45) Pomístní názvy v katastru osady Dobronice.

Seznam zkratek

Naprostá většina jich byla rozvedena v Tábořském archivu 2, 1989, s. 109–110. Z dalších:

A. Sedláček, MSH — A. Sedláček, Místopisný slovník historický Království českého, Praha (1908)

RENEŠANČNÍ DOMÁCNOST SOBĚSLAVSKÉHO PRIMÁTORA ŘEHOŘE SMRČKY ZE SABINOVA

Václav Bůžek

Současné studium teoretických i sociálně aplikovaných problémů kulturní tvárnosti českého státu a společnosti v 16. a na počátku 17. století bylo podmíněno moderním bádáním o politických, hospodářských a sociálních tendencích vývoje českého stavovství.¹⁾ V té souvislosti byly v zahraniční i domácí literatuře učiněny první pokusy o teoretickou interpretaci základních znaků pozdně středověké sociální psychologie a mentality jako zprostředkujících sfér mezi společenským vývojem a jeho mnohvrstevnou kulturní strukturou.²⁾ Jeden z možných a metodicky nosných směrů historického studia projevů kulturního vývoje české předbělohorské společnosti opustil v osmdesátých letech zásluhou některých historiků mladší a střední generace tradiční uměnovědné postupy a v současnosti nachází odpovídající východisko v analýze kultury každodenního života. Stejně jako v evropském dějepisceví,³⁾ bylo i v československé historické vědě dosaženo zatím největšího badatelského pokroku v této oblasti historického výzkumu při studiu každodenní kultury předbělohorských měšťanských domácností.

Jak naznačily zejména pražské, olomoucké, jihočeské a některé severočeské výsledky studia měšťanských domácností v předbělohorské době, které se opíraly o rozbor pozůstalostních inventářů měšťanů, vyhranily se v posledních letech v zásadě tři metodické přístupy, uplatňované při studiu inventárních pozůstalostí. Vedle důkladné monografické interpretace jediného pozůstalostního inventáře významné osobnosti se objevily hromadné výzkumy inventářů zaměřené na zkoumání pouze vybraných hmotných artefaktů měšťanských domácností. Tímto postupem byly získány nové poznatky o knižní, hudební a výtvarné kultuře měšťanských příbytků v některých předbělohorských městech. Uvedené dva přístupy vyústily v komplexní rozbor velkého počtu měšťanských pozůstalostních inventářů, který umožnil zhodnotit všestranné každodenní projevy kulturní úrovně měšťanských domácností.⁴⁾

Dlouhodobé výzkumy měšťanských domácností předbělohorských jižních Čech se opíraly o studium pozůstalostních inventářů, kšaftů, svatebních smluv a šacuňků měšťanů Českých Budějovic, Českého Krumlova, Jindřichova Hradce, Prachatic a Soběslavi. V uvedených pěti městských lokalitách bylo shromážděno, excerpováno a analyzováno více než 1500 zápisů o dědickém a pozůstalostním řízení měšťanů, či jiných zápisů obsahujících popis měšťanské domácnosti. Z uvedeného počtu však pouze 678 zápisů obsahovalo výčet měšťanovy pozůstalosti a popisy domácností uvedené v in-

ventářích, kšaftech, svatebních smlouvách či šacuňcích. Při zpracování značného množství různorodých pramenů bylo třeba volit při studiu měšťanských domácností takovou metodu, která by umožnila ryze historickými přístupy stanovit základní typy měšťanských domácností v předbělohorské době a současně rozhodnout o kulturní úrovni domácností v závislosti na sociální a profesní skladbě měšťanů. Naznačený přístup byl umožněn provedením sociální a profesní stratifikace měšťanských domácností. Především profesní stratifikace některých domácností v předbělohorských jihočeských městech naznačila, že počtem nejsilnější řemesla textilní, oděvní, kožedělná a některá potravinářská netvořila majetkově nejbohatší vrstvu jihočeských měšťanů. Pokud lze aspoň obrysově považovat vyspělost kulturní úrovně měšťanovy domácnosti za kritérium jeho bohatství, pak bylo možno doložit v jihočeských městech značnou majetkovou, kulturní a pravděpodobně i vzdělanostní převahu městské a vrchnostenské byrokracie, malého počtu příslušníků speciálních uměleckých řemesel a jen některých špiček řemesel potravinářských, pracujících zpravidla na export. Početně silná řemesla (ševci, krejčí, kloboučníci, soukeníci, tkalci, barvíři, koželuzi) vybudovala domácnosti sice velkoryse, ale povahou domácích předmětů spíše v maloměstském duchu. Kvalita a uměleckořemeslné ztvárnění předmětů každodenního užití a luxusního určení byla v těchto domácnostech na sklonku 16. a počátkem 17. věku spíše nahrazována jejich množstvím. Domácnosti nejchudších jihočeských řemeslníků (cihlářů, hrnčírů, bednářů, kolářů, konvařů) svým zařízením, jednoduchostí a převahou nezbytné každodenní střízlivosti připomínaly spíše zařízení některých venkovských poddanských gruntů.⁵⁾

Výzkumy jihočeských měšťanských domácností z předbělohorské doby naznačily také perspektivní badatelskou orientaci studia dané problematiky pozdně středověkých kulturních dějin. Jak ukázaly zejména novější poznatky polské historiografie, bude třeba v této oblasti výzkumu dějin každodenní kultury měst věnovat více prostoru sociálním a profesním předpokladům pro utváření renesančního a manýristického životního stylu měšťanů a současně nepouštět ze zřetele ani každodenní kulturu sociálních skupin a vrstev, které stály na okraji pozdně středověké městské pospolitosti.⁶⁾ V té souvislosti se nabízí možnost detailního studia kulturní úrovně domácností určitých přesně vymezených různých sociálních a profesních skupin měšťanů a také biografické zhodnocení kulturního obrazu domácností jejich typických představitelů.⁷⁾ K tomuto badatelskému cíli směřuje i přítomná studie, která pojednává o životě a renesanční domácnosti významného představitele předbělohorské městské správy rožmberské Soběslavi — primátora Řehoře Smrčky ze Sabinova.

I když řada analytických studií J. Lintnera obsáhla mnohé stránky soběslavských dějin na přelomu 16. a 17. století, zůstala politická, hospodářská, náboženská i kulturní aktivita soběslavského

primátora Řehoře Smrčky ze Sabinova mimo rámec pozornosti tohoto významného regionálního historika.⁸⁾ Smrčkovy životní osudy bylo možno rekonstruovat z pestré mozaiky archívních pramenů městské i šlechtické provenience, zejména z jeho pozůstalostního inventáře a z městských účtů, z korespondence, z účtů rožmberské a švamberské komory, a také z jeho Letopisů města Soběslavě, které byly vydány péčí F. Menčíka na počátku 20. století.⁹⁾

Ačkoliv Řehoř Smrčka vykonával primátorský úřad v Soběslavi pravděpodobně plných třicet let (1587—1617), umožnily dochované prameny hlouběji proniknout k jeho politické činnosti jen v průběhu devadesátých let 16. a v prvním desetiletí 17. věku.¹⁰⁾ V letech 1593—1597 vedl Řehoř Smrčka jménem soběslavské městské rady zdoluhavá jednání s úředníky rožmberské komory i s Petrem Vokem, který v důsledku složité finanční situace rožmberského dominia byl nucen mimo jiné majetkové transakce odprodat také rožmberské velkostatky Bechyně, Choustník a Želeč, které sousedily s pozemky soběslavských měšťanů. Soběslavští konšelé pověřili Smrčku, aby v dubnu roku 1593 předložil rožmberskému vladaři návrh, podle kterého soběslavská městská rada chtěla od choustnického panství odkoupit asi 11 vesnic, které se rozprostíraly v těsné blízkosti Soběslavi. Rožmberský vladař s uvedenou obchodní transakcí souhlasil a již počátkem roku 1594 obdržela soběslavská městská rada od rožmberské komory výčet vsí odprodaných Soběslavi. Teprve o tři roky později, na jaře 1597, kdy byly přikoupené vesnice zapsány do desek zemských, mohl Řehoř Smrčka uspořádat ve svém domě oslavu na počest úspěšného završení tohoto obchodního jednání.¹¹⁾

V době, kdy Řehoř Smrčka jednal s Petrem Vokem o odprodeji vsí v okolí Soběslavi, byly položeny základy k jeho pravidelným a dlouhodobým obchodním a kulturním kontaktům s prostředím rožmberského dvora v Českém Krumlově a později v Třeboni. Roku 1594 a dále zvláště v letech 1601—1608 dodával soběslavský primátor rožmberské komoře větší množství vlastního sukna pro přímé potřeby rožmberského vladaře i na ušití oděvů pro čeládku a služebníky rožmberského dvora. Za prodané sukno rožmberské komoře získával v letech 1594—1608 každoročně zhruba v průměru 12 kop grošů českých, což výrazně zvyšovalo příjmy služného ze zastávaného úřadu primátora, které ročně činily přibližně 20 kop českých grošů.¹²⁾

Další významný zdroj finančních zisků Řehoře Smrčky představovalo jeho vlastní úvěrové podnikání. Jak dokládaly rožmberské, švamberské účty a zejména pak rozsáhlý soupis nesplacených finančních pohledávek a z nich plynoucích úroků, poznamenaný jako součást pozůstalostního inventáře soběslavského primátora, udržoval Řehoř Smrčka zvláště ve druhém desetiletí 17. století čilé úvěrové kontakty nejen se Švamberky, s městskými radami v Táboře, Písku a Týně nad Vltavou, ale také s mnohými soběslavskými měšťany a některými rožmberskými a švamberskými úředníky rytíř-

ského původu, kteří byli se Smrčkou konfesionálně spřízněni (například Jiří Homut z Harasova). Jen z finančních půjček Švamberkům a uvedeným radám jihočeských měst získával Řehoř Smrčka v letech 1611—1617 více než 100 kop grošů českých úrokových peněz ročně.¹³⁾

Blíží sonda do hospodářského zázemí Řehoře Smrčky prokázala, že služné a s ním spojené naturálie netvořily jeho jediný zdroj peněžních zisků od rožmberské a později od švamberské vrchnosti. V prvních dvou desetiletích 17. věku služné vytvářelo ročně asi 20 procent Smrčkových finančních příjmů; za zcela rozhodující zdroj peněžních zisků tohoto soběslavského měšťana bylo možno považovat, stejně jako v případě jiných vrchnostenských a městských úředníků, úrokové peníze a finanční výdělky ze soukromě provozovaného obchodu. Nezanedbatelným zdrojem dalších peněžních příjmů soběslavského primátora byly v pramenech blíže neevidované finanční a věcné dary, které se staly projevem osobní přízně Petra Voka ambicióznímu Smrčkovi a byly snad předávány při častých pobytech rožmberského vladaře ve Smrčkově soběslavském domě U černého orla, kde Petr Vok celkem pravidelně noval při svých cestách do Prahy, či při četných úředních i soukromých návštěvách Řehoře Smrčky v rožmberské rezidenci.¹⁴⁾

Pravidelně plynoucí finanční prostředky ze služby u Rožmberků a později u Švamberků představovaly i v případě Řehoře Smrčky koncentrovanou podobu zvýšeného hospodářského, politického, náboženského i kulturního rozhledu. Výrazně ovlivnily i jeho celkový životní styl, který byl jedním z klíčových projevů svébytné politické kultury úředníků a dvořanů předbělohorských šlechtických dominií. Jak naznačily postoje Řehoře Smrčky v oblasti kultury, politiky i náboženství, formovala se jeho politická kultura zejména, ovšem nikoliv výlučně, v závislosti na politické kultuře dvora posledních Rožmberků.¹⁵⁾ O této skutečnosti podávaly výmluvné svědectví osobní kontakty Smrčky s předními osobnostmi kulturního okruhu posledního rožmberského vladaře, jeho vyhrané náboženské postoje a především nebyvalá kulturní vyspělost jeho renesanční domácnosti v Soběslavi.

Konfesionálně byl Řehoř Smrčka orientován protestantsky a ve svém domě na soběslavském náměstí také organizoval schůzky českých bratří. K jeho nejbližším osobním přátelům se na přelomu 16. a 17. století zařadili nábožensky shodně orientovaní humanističtí vzdělanci — Sixt Palma Močidlanský, měšťan a tiskař z Nového Města pražského, a básník usedlý v Ševětíně — Šimon Lomnický z Budče. Díla obou významných předbělohorských humanistů byla bohatě zastoupena ve Smrčkově soukromé knihovně. Lze tušit, že prostřednictvím nich získával Řehoř Smrčka přímo od dalších pražských tiskařů pozoruhodné svazky předbělohorské knižní produkce. Zvláště čilé kontakty byly mezi Smrčkou, Sixtem Palmou a Šimonem Lomnickým doloženy v jarních měsících roku 1602, kdy se společně scházeli v Ševětíně u Šimona Lomnického.

Jejich diskusí o literatuře i o současném politickém dění se s největší pravděpodobností v této době zúčastňoval i Petr Vok z Rožmberka.¹⁶⁾ Pozoruhodné bylo, že ševětínské návštěvy Řehoře Smrčky, Sixta Palmy a Šimona Lomnického zintenzívnily v době, kdy probabsbursky orientovaná mladá generace katolických radikálů vedená Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic chystala zatčení a následně soudní přelíčení se Sixtem Palmou Močidlanským za vydání několika protikatolických a protihabsbursky zaměřených spisů (např. oslavná báseň Písně horlivé o Mistru Janovi z Husince).¹⁷⁾ Protestantské náboženské cítění Řehoře Smrčky zesílilo zvláště v období po vydání Rudolfova Majestátu. Tehdy stál soběslavský primátor v čele protestantsky smýšlejícího soběslavského obyvatelstva a řídil úspěšnou protestní akci proti soběslavskému katolickému knězi Jakubovi z Hrádku.¹⁸⁾

Všestrannou charakteristiku renesančního životního stylu Řehoře Smrčky dokládala kulturní úroveň jeho domácnosti v domě U černého orla na soběslavském náměstí, jejíž stavební dispozice i vybavení interiéru bylo možno rekonstruovat podle údajů Smrčkovy inventární pozůstalosti, poněvadž soupis předmětů v pozůstalostním inventáři byl pořizován po jednotlivých místnostech.¹⁹⁾

Smrčkův dům byl renesančně přebudován již roku 1564 a podle inventárního popisu byl tvořen „dvěma staveními“, která byla spojena dvěma renesančními štíty. Obě stavení měla přízemí a první poschodí; hospodářský a soukromý život Smrčkovy rodiny se odehrával jen v jednom ze stavení, jak o tom svědčily položky inventárního záznamu. Druhé stavení, neméně výstavné, sloužilo k ukládání šatstva, koberců, vzácného nábytku, zlatých a stříbrných ceností, knih a mělo charakter vysoce reprezentativního obydlí.

Centrem hospodářské a částečně také úřední činnosti Řehoře Smrčky se stala velká hospodářská světnice v přízemí prvního stavení, do které se vcházelo přímo z náměstí. Byla vybavena obyčejným nábytkem a v nejrůznějších almarách, truhlách i na stolech bylo uloženo značné množství mosazného, železného, měděného a hlavně pestré kolekce druhově i umělecky rozlišeného cínového nádobí. Za velkým psacím stolem stála almara, ve které se nacházely vedle úředních a obchodních písemností Řehoře Smrčky, několika měšců s nevelkým obnosem grošů a dukátů také rejstříky dluhů. Vedle uvedeného nábytku a nádobí poutaly ve velké hospodářské světnici pozornost čtyři kolovraty na přízi a velké množství nejrůznějších nástrojů určených k provozování soukenického řemesla.

Přímo z velké hospodářské světnice se v přízemí Smrčkova domu vcházelo do kanceláře a čtyř malých komůrek. Smrčkova kancelář byla vybavena almarou a jednoduchým ložem; z významnějších ceností stál za pozornost stříbrný koflík. Lze tušit, že Smrčka nevyužíval kancelář k úřední činnosti a že úřadoval a současně obchodoval se sukrem ve velké hospodářské světnici a v přilehlých prostorách komor, které byly k podobné činnosti lépe vyba-

veny. V zařízení jedné z komůrek v blízkosti velké hospodářské světnice upoutal dlouhý krámský stůl, k němu přistavený psací stůl („šrejbtiš“) a dlouhá malovaná truhlice, v níž bylo uskladněno velké množství sukna, a to především luxusních brokátů a nejrůznějších bílých látek. Množství sukna a drahého plátna bylo uloženo i ve vedlejších dvou komůrkách, které sloužily jako skladiště vyrobených textilií.

Za velkou hospodářskou světnicí směrem do dvora byly vystaveny další dvě menší komůrky, které oddělovaly hospodářskou světnici od zadní světnice, zadní komory a malé síně. V obou komůrkách byly doloženy zbraně (halapartny, oštěpy) a také velké množství uložených knih. V zadní světnici, zadní komoře i v malé sínce byl uložen běžný nábytek.

Popis přízemních místností Smrčkova domu dokazuje, že v těchto obytných prostorách se soustředil každodenní život jeho rodiny. Provozovalo se zde soukenické řemeslo; vyrobené látky se v komorách skladovaly a současně zde byl vyčleněn prostor pro jejich prodej. Řehoř Smrčka tu prováděl i běžnou úřední činnost, která vyplývala z jeho primátorského místa v Soběslavi. Bohaté kolekce nábytku a nádobí dokládaly skutečnost, že tyto prostory sloužily také k přípravě a konzumaci stravy.

Soukromý život ve vyspělých renesančních domácnostech předběllohorských Čech se přesouval do obytných místností prvního patra. Také ve Smrčkově domě dominovala hornímu patru velká světnice zařízená nejen bohatě zdobeným nábytkem, ale také čalouny, koberci a čalouněnými židlemi. V přilehlých komorách, určených ke spaní, stála nejrůznější lože a almary plné šatstva.

Přízemní místnosti druhého stavení Smrčkova domu byly přeplněny almarami, truhlami a truhličkami, ve kterých byly uloženy nejen vzácně zdobené oděvy paní domu, ale v mnohých z nich také zlaté a stříbrné šperky, klenoty a stříbrné nádoby pozoruhodného uměleckého ztvárnění. Stříbrné a zlaté prsteny se vyskytovaly společně se stříbrnými pasy, na kterých byla zavěšena ze stříbra zhotovená jablka, v honosných a zlatem podšitých truhličkách. Umělecké opracování početného souboru stříbrných lžic dotvářelo celkovou nádheru pěti dekorativních stříbrných jablek. Vedle zlatých a stříbrných klenotů zde byly truhličky naplněné zlatými dukáty, úředními písemnostmi a dluhopisy. V přilehlých komorách bylo v truhlách uskladněno velké množství červeného a zeleného sukna.

S renesančními pohodlím a vytříbeným vkusem byla zařízena i velká horní světnice v prvním poschodí Smrčkova druhého stavení, která sloužila k reprezentačním účelům a k přijímání vzácných návštěv. Podle vybavení tohoto interiéru nejen intarzovaným nábytkem, psacími stolky, ale také ložem, lze předpokládat, že právě zde často nocoval Petr Vok z Rožmberka při svých cestách z Českého Krumlova či Třeboně do Prahy.²⁰⁾ Stěny této místnosti byly krásně čalouny a v almarách i v malovaných truhličkách

bylo ukryto větší množství stříbrného a pozlaceného nádobí (lžíce, kořlíky, konvičky, žejdlíky).

V hospodářských prostorách za oběma staveními Smrčkova soběslavského domu se nacházely stáje s dobytkem, sýpky s obilím a bohatý inventář zemědělského náradí.

Vysoký kulturní standard městské domácnosti soběslavského primátora Řehoře Smrčky ze Sabinova byl, stejně jako v případech městských domácností ostatních zaměstnanců rožmberského dvora a patrimoniální správy, charakterizován dvěma podstatnými rysy. Značné množství umělecky znamenitě provedených předmětů každodenní i luxusní povahy, velice pestrá druhová a materiálová skladba hmotných artefaktů zastoupených v této domácnosti, barevnost a pestrost interiéru, oděvů i oděvních doplňků zrcadlily v plné míře opojení renesančním životním stylem a jeho každodenními projevy. Tato skutečnost byla doložena ve Smrčkově střízlivě, současně pohodlně a vkusně zařízeném interiéru domácnosti. Pohodlí obývacích a reprezentativních místností bylo dotvářeno koberci, čalouny, baldachýny, zlatým a stříbrným nádobím, libráři a mnoha dalšími dekorativními předměty. Interiér městské domácnosti soběslavského primátora překonal částečně v některých kulturních aspektech renesanční střízlivost a účelnost. Obývací a reprezentativní prostory horní světnice a také přízemí druhého stavení Smrčkova domu byly navíc zaplněny kolekcí luxusně provedeného nádobí a šperků rozmanitého manýristického určení, které byly v jižních Čechách typické právě pro domácnosti úředníků a dvořanů rožmberských vládařů.²¹⁾

Charakteristickým a v jihočeském předbělohorském prostředí obecně zcela netypickým rysem Smrčkovy soběslavské domácnosti bylo značné množství knih. I když velkých knižních souborů nebylo v pozůstalostech jihočeských měšťanů doloženo mnoho, přesto bylo možno v každém větším městě identifikovat několik humanistických knihoven (v Prachaticích u Lukáše Neumayra, v Českém Krumlově u Adama Pergara a Matyáše Fucha, v Českých Budějovicích u Jana Scheibla).²²⁾ Co do rozsahu i tematické skladby zastoupených knižních titulů bylo možno považovat v jihočeském předbělohorském prostředí za zcela výjimečnou právě knihovnu Řehoře Smrčky, jejíž popis podává jeho pozůstalostní inventář (edice inventáře knih je zveřejněna v příloze této studie).²³⁾

Humanistická knihovna soběslavského primátora vykazovala v inventárním záznamu 178 knižních položek. V naprosté většině se jednalo o vázané a tištěné knihy; v některých případech bylo možno evidovat rukopisné opisy knih v nevázané podobě. Z hlediska jazykového převládala čeština, zřídka se uplatnila němčina a latina. I když mnohé lakonické údaje inventárních záznamů nedovolily bližší identifikaci knih ve Smrčkově pozůstalosti, přesto bylo přibližně zjištěno, že zhruba 63 % knih bylo náboženských; asi 22 % knih čerpalo tematicky z historie, politiky a cestování, svým námětem se hlásily také k právu, lingvistice, klasické antické lite-

ratuře a k zábavnému čtení; 12 % Smrčkových knih bylo lékařských, přírodovědných, matematických a hospodářských; témata asi pěti procent knih nebyla z dostupných zdrojů určena. Hojnějším zastoupením odborné literatury lékařské, přírodovědné, hospodářské a matematické se Smrčkova knihovna výrazně odlišovala od ostatních měšťanských knižních souborů evidovaných v předbělohorských jižních Čechách. Při srovnání tematické skladby Smrčkovy knihovny s knižními soubory předbělohorských pražských a olomouckých měšťanů nebyly patrné žádné podstatnější obecné rozdíly.²⁴⁾ Některé shodné rysy bylo možno shledat i při porovnání tematické struktury Smrčkovy knihovny s bibliotékami městských písařů v Šumperku a Prostějově.²⁵⁾

Tematická skladba knih Řehoře Smrčky plně odrážela nejen široké kulturní a náboženské zájmy tohoto soběslavského primátora, ale také jeho úzké vazby ke kulturnímu okruhu posledního rožmberského vladaře (vlastnil řadu knih přímo dedikovaných Petru Vokovi), k Sixtovi Palmovi Močidlanskému, Šimonovi Lomnickému z Budče a k mnohým pražským i mimopražským impresorům.²⁶⁾ Nekatolická konfesionální orientace Řehoře Smrčky se projevila také ve skladbě jeho knih s náboženskou tematikou. Převládaly luteránské a českobratrské bible, postily, kancionály, katechismy, výklady na žalmy, knihy různých modliteb, nábožensko-moralistní spisy, kázání a životy svatých. Mimořádné místo v pestré skladbě Smrčkovy náboženské literatury zaujímala šestidílná Bible králická, dále Corvinovy, Ferovy, Husovy, Nauseovy a Spangenbergovy postily, českobratrské řeči každodenní, svazky kázání Erasma Rotterdamského a mnohá vydání Starého i Nového zákona. Historická literatura byla ve Smrčkově knihovně reprezentována historickými kalendáři a početným souborem národních i obecných kronik (např. Kronika česká Václava Hájka z Libočan, Kronika světa Johanna Cariona, turecká kronika, kronika Eneáše Sylvia, Moskevská kronika Alessandra Guagniniho); své místo zde našly i některé cestopisy (např. Martina Kabátníka Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta).²⁷⁾ Výkon primátorského úřadu se neobešel bez znalosti článků zemských zřízení i městských práv Pavla Kristiána z Koldína, která byla také ve Smrčkově knihovně zastoupena.²⁸⁾ Humanistický a vzdělávací ráz Smrčkovy knihovny dokládala i mravoučná díla Šimona Lomnického z Budče.²⁹⁾ Přírodovědná a lékařská tematika byla v popisované knihovně tvořena zejména herbáři, farmaceutickými a obecně přírodovědnými díly. Z praktické hospodářské literatury vynikala kniha Hospodář od Jana Brtvína z Ploskovic a Mikuláše Černobýla.³⁰⁾

Při bližší identifikaci knih obsažených v knihovně Řehoře Smrčky bylo doloženo, že soběslavský primátor vlastnil knižní tituly, které byly vytištěny téměř ve dvou desítkách tiskáren předbělohorské Prahy, dále v Olomouci, Kralicích, Mladé Boleslavi a Lito-myšli.³¹⁾ Nejpočetněji byly zastoupeny knihy vydané v pražské tiskárně Daniela Adama z Veleslavína, dále v tiskárně Jiřího Nigri-

na, Jiřího Melantricha z Aventinu, Daniela st. Sedlčanského, Buriana Valdy a Sixta Palmy Močidlanského.³²⁾ Bylo prokázáno přímé spojení Řehoře Smrčky s tiskárnou Jednoty bratrské v Kralicích na Moravě i s dalšími významnými impresorskými centry (především v Olomouci).³³⁾ Knihy, které vlastnil soběslavský primátor, byly vydány ponejvíce v letech 1590—1610.

Kulturní úroveň městské domácnosti soběslavského primátora Řehoře Smrčky ze Sabinova, stejně jako jiných vrchnostenských úředníků městské i patrimoniální správy a dvořanů, se stala v posledních desetiletích předbělohorské doby nejzřetelnějším a vedle správního vlivu také společensky nejprínosnějším projevem mimořádného profesního postavení těchto úředníků v politickém systému. Smrčka a další rožmberští zaměstnanci přejímali finančně přístupné prvky reprezentace dvorských rezidencí v rovině duchovní i hmotné kultury. Na základě norem vlastní politické kultury, vlastních hodnotových postojů a kritérií, vytvořených četbou, vzděláním, cestováním, náboženskou orientací, obchodními kontakty i průběhem vrchnostenské služby, zařizovali své městské domácnosti s renesančním a často též s manýristickým přepychem. Rožmberští úředníci a dvořané zprostředkovávali ostatním movitějším měšťanům rožmberských měst a městeček nádheru kultury dvora obou posledních rožmberských vladařů. Zcela shodná byla i situace v Soběslavi za vlády Švamberků. Stejně jako dvořané a úředníci ostatních panských rezidencí a vrchnostenských měst měli i zaměstnanci rožmberské správy významný podíl na utváření pozdní renesanční a manýristické kultury českých měst na sklonku 16. a na počátku 17. věku. Také jejich zásluhou se mnohé domácnosti předbělohorských poddanských měst a městeček v jižních Čechách oprostily od tradovaného kulturního provincionalismu.

Poznámky

¹⁾ K tomu blíže J. Pánek, *České dějiny 1526—1620: Úvodem ke sborníku o předbělohorské době*, FHB 11, 1978, s. 7—24, kde je citována základní domácí i zahraniční literatura k tomuto období.

²⁾ Obecně pro středověkou kulturu srov. metodická východiska v práci J. Petráň a kol., *Dějiny hmotné kultury, I—II*, Praha 1985; pro předbělohorskou dobu jsou velice cenné postřehy ve statích J. Války, *Předbělohorská kultura a společnost (Poznámky k interpretaci a hodnocení)*, *Studia comeniana et historica* 16, 1986, s. 5—25 a též, *Metodologické poznámky k předbělohorské kultuře*, FHB 11, 1987 s. 265—285. Dále srov. řadu pozoruhodných postřehů v práci A. Mączaka, *Rządzący i rządzeni. Władza i społeczeństwo w Europie wczesnonowożytej*, Warszawa 1986, s. 153—180.

³⁾ K tomu srov. zejména H. J. Teuteberg-Ch. Schütte (Hg.), *Vergleichende geschichtliche Städteforschung. Annotierte Gesamtbibliographie 1976—1988*, Münster 1989; dále zcela nově R. E. Mohrmann, *Alltagswelt im Lande Braunschweig. Städtische und ländliche Wohnkultur vom 16. bis zum frühen 20. Jahrhundert*, Münster 1990.

⁴⁾ Uvedené badatelské trendy jsou obšírně zhodnoceny ve sborníku Pedagogické fakulty České Budějovice pod názvem *Každodenní kultura českých a moravských měst v předbělohorské době* (v tisku), který shrnuje výsledky vědec-

kého sympózia *Kultura předbělohorských měst*, které bylo pořádáno katedrou historie Pedagogické fakulty v Českých Budějovicích 3. dubna 1990. V citovaném sborníku srov. zejména studii J. Peška, *Pozůstalostní inventáře jako pramen poznání kultury každodenního života*, kde je uvedena i další literatura.

⁵⁾ Výzkumy jihočeských měšťanských domácností jsou shrnuty ve studii V. Bůžka—H. Bůžkové—J. Stejskalové, *Měšťanské domácnosti v předbělohorských jižních Čechách (Prameny, metody, stratifikace)*, JSH 59, 1990, č. 2; dále též, *Interiéry domů v jihočeských předbělohorských městech (Životní styl měšťanů v době pozdní renesance a manýrismu)*, JSH 59, 1990, č. 3; dále V. Bůžek, *Městské domácnosti úředníků a dvořanů posledních Rožmberků (v tisku)*; též, *Každodenní kultura jihočeských měšťanských domácností v předbělohorské době* (v tisku); též, *Das Alltagsleben in den spätmittelalterlichen bürgerlichen Haushalten im Süden Böhmens*, in: *Journal Museum Industrielle Arbeitswelt (Steyr)*, 1990.

⁶⁾ K tomu podnětně A. Karpiński, *Pauperes. O mieszkaniach Warszawy XVI i XVII wieku*, Warszawa 1983 a též, *Prostytnia w duzych miastach polskich w XVI i XVII w.* (Kraków, Lublin, Poznań, Warszawa), *Kwartalnik historii kultury materialnej* 36, 1988, č. 2, s. 277—304.

⁷⁾ Např. V. Bůžek, *Městské domácnosti úředníků a dvořanů posledních Rožmberků*; A. Kostlán—V. Ledvinka—J. Pešek, *Zemský prubíř Pavel Griemiller z Třeboska (Příspěvek k poznání ekonomické a kulturní aktivity obyvatel pražských měst ve druhé polovině 16. století)*, PSH 19, 1986, s. 103—139.

⁸⁾ Srov. např. J. Lintner, *Příspěvek k dějinám města Soběslavě z let 1600—1626*, *Sborník Historického kroužku* 5, 1896, s. 97—108; s. 97—108; též, *Skola rožmberská v Soběslavi*, *Sborník Historického kroužku* 8, 1899, s. 77—84; též, *Duchovní správa v Soběslavi za faráře Prokopa Cetorazského v letech 1612—1618*, *Sborník Historického kroužku* 8, 1899, s. 25—30; též, *Komisionelní protokol katolické reformace v Soběslavi*, JSH 8, 1935, s. 91—96; též, *Ohlas vpádu pasovského vojska do Čech v Soběslavi*, JSH 16, 1947, s. 47—56; též monograficky *Soběslav 1390 až 1940*, Soběslav 1941.

⁹⁾ OA Tábor, AM Soběslav, zejména kart. 22, 31, 32, 38, 41, 137, 202, 204, 212; knihy č. 491—492; SOA Třeboň, *Cizí rody — registratura, z Rožmberka*, sign. 23 a, fasc. II—VII; *Historica Třeboň*, č. 6178. Dále Řehoře Smrčky *Letopisy města Soběslavě*. K tisku připravil F. Menčík, *Muzejní sborník* 4, 1904, s. 21—71 (vydával Muzejní spolek v Soběslavi).

¹⁰⁾ Soběslavským primátorem se stal Řehoř Smrčka po smrti Jiřího Soukeníka 25. 6. 1587 (Řehoře Smrčky *Letopisy*, s. 21); o roce 1617 vypovídá Smrčkův pozůstalostní inventář, pořízený 29. 12. 1617 a uložený v OA Tábor, AM Soběslav, kart. 137.

¹¹⁾ K tomu blíže A. Míka, *Osud slavného domu. Rozkvět a pád rožmberského dominia*, *České Budějovice* 1970, s. 189; J. Pánek, *Poslední Rožmberkové a jejich kronikář*, in: V. Březan (ed. J. Pánek), *Životy posledních Rožmberků, I—II*, Praha 1985, s. 658; Řehoře Smrčky *Letopisy*, s. 30—42.

¹²⁾ Blíže SOA Třeboň, CR — registratura, z Rožmberka sign. 23 a, fasc. II—VII.

¹³⁾ Rozsah úvěrových operací Řehoře Smrčky dokládají prameny v SOA Třeboň, CR — registratura, z Rožmberka, sign. 23 a, fasc. II—VII; sign. 24 a, fasc. II—III; ze Švamberka, kart. 11; v OA Tábor, AM Soběslav, kart. 137.

¹⁴⁾ Blíže Řehoře Smrčky *Letopisy*, s. 47—48, 50 ad.; dále srov. v obecnější poloze údaje ve studii V. Bůžka, *Die Quellen finanzieller Einnahmen von Angestellten der Herren von Rosenberg in Böhmen am Ende der Epoche vor der Schlacht am Weißen Berge*, *Economic History* 18, 1990 (sborník příspěvků pro světový kongres hospodářských dějin v Lovani).

¹⁵⁾ K tomu nejnověji J. Pánek, *Poslední Rožmberkové — velmoži české renesance*, Praha 1989, s. 248—273, 296—305 a též, *Zwei Arten böhmischen Adelsmäzenatentums in der Zeit Rudolfs II.*, in: *Prag um 1600. Beiträge zur Kunst und Kultur am Hofe Rudolfs II.*, Freren 1988, s. 218—231.

¹⁶⁾ Řehoře Smrčky *Letopisy*, s. 56—57. O Šimonovi Lomnickém blíže např. M. Frolíková, *Šimon Lomnický z Budče*, JSH 32, 1963, s. 97—109; též Šimon Lomnický z Budče. *Personální bibliografie*, České Budějovice 1974. K jeho nábo-

ženské orientaci srov. V. Novotný-Kolenský, Šimon Lomnický z Budče, Časopis Musea Království českého 84, 1910, s. 465. Dále srov. Z. Mráz—E. Schneider, Rožmberský dům v Soběslavi a Zuzana Vojtřová, Soběslav 1962, s. 34—35.

¹⁷⁾ Blíže A. Škarka, Za zápasů nekatolického tisku s protireformací (Literární a tiskařská aféra roku 1602), ČČH 42, 1936, s. 1—520; V. Březan (ed. J. Pánek), Životy posledních Rožmberků, s. 564.

¹⁸⁾ K tomu J. Lintner, Příspěvek k dějinám města Soběslavě z let 1600—1626, s. 97—98.

¹⁹⁾ OA Tábor, AM Soběslav, kart. 137 („Léta 1617 ve čtvrtek na den Památky Mládětek, 29. Decembris, zinventován a popsán jest všecken a všelijaký statek mohovitý i nemohovitý, summou na čem ten koliv záležela se vyhledati mohli po nebožtíkovi Řehořovi Smrčkovy z Sabinova, někdy sousedu a primátoru města Soběslavě, zajetz uvnitř“).

²⁰⁾ Blíže Řehoř Smrčky Letopisy, s. 47—51.

²¹⁾ Podrobněji V. Bůžek, Městské domácnosti úředníků a dvořanů posledních Rožmberků.

²²⁾ Majitelem vzácného knižního souboru s řadou titulů klasické antické literatury byl prachatický měšťan Lukáš Neumayr. Antickou literaturu v jeho knihovně reprezentovali Ovidius, Vergilius, Esop, Aristofanes, Lucanus, Quintilianus, Cato, Cicero, Aristoteles, Sirullus, Tacitus, Gellius a Plinius (OA Prachaticce, AM Prachaticce, sign. II — 331, fol. 42 ad.). V Českém Krumlově byly doloženy bohaté knihovny u rožmberských úředníků Adama Pergara a Matyáše Fucha (OA Český Krumlov, AM Český Krumlov, K-1, kart. 196, 198); bohatý soubor církevní, antické a právní literatury vlastnil českobudějovický měšťan Jan Scheibl (OA České Budějovice, AM České Budějovice, kart. 5).

²³⁾ Blíže v poznámce č. 19.

²⁴⁾ Srov. J. Pešek, Knihy a knihovny v kšaftech a inventářích pozůstalosti Nového Města pražského v letech 1576—1620, FHB 2, 1980, s. 247—282; O. Kašpar—J. Pešek, Zprávy o Novém Městě v knihovnách pražských měšťanů předbělohorského období, PSH 21, 1988, s. 5—15; P. Voit, Minulost pražského knihtisku, Praha 1987; týž, Kniha a knihtisk u olomouckých měšťanů před Bílou horou. Tiskaři, knihaři a knihkupci, VVM 32, 1980, s. 312—320; týž, Měšťanské knihovny v Olomouci před Bílou horou, VVM 33, 1981, s. 197—207; týž, Pronikání humanistické literatury mezi olomoucké měšťany před Bílou horou, LF 105, 1982, s. 105—110; týž, Předbělohorská měšťanská třída v Olomouci jako konzument literatury, in: Historická Olomouc a její současné problémy 4, 1983, s. 279 až 291; týž, Česká literární tvorba v povědomí olomouckých měšťanů před Bílou horou, VVM 36, 1984, s. 49—59. Dále srov. J. Vávra, O držbě knih v Berouně 1537—1619, ČČM 65, 1891, s. 89—94; A. Kamiš, Knihovny lounských měšťanů z 16. a začátku 17. století, LF 85, 1962, s. 297—307; O. Kašpar, Z knihoven kolínských humanistů, in: Práce muzea v Kolíně 2, 1982, s. 69—74.

²⁵⁾ O. Kašpar—Z. Kašpar, K dějinám měšťanských knihoven v Šumperku v 16. století (Knihovna písaře Ondřeje Kargerova), LF 107, 1984, s. 158—161; týž, Knihovna prostějovského písaře Mauricia (Příspěvek ke kulturním dějinám města v 16. století), in: Zpravodaj muzea Prostějovska 1982.

²⁶⁾ Srov. např. J. Pánek, Poslední Rožmberkové — velmoži české renesance, zejména s. 371—374 a 377—379. Tam je také citována literatura k dějinám rožmberské knihovny. Dále srov. Knihopis českých a slovenských tisků II, 1—8, Praha 1939—1965 (dále Knihopis).

²⁷⁾ K tomu J. Kolár, Zur Typologie der tschechischen historischen Prosa in der Epoche des Humanismus, in: Studien zum Humanismus in den böhmischen Ländern, hrsg. von H. B. Harder und H. Rothe, Köln—Wien 1988, s. 405—424; W. Schamschula, Hájek von Libočans „Kronika česká“ und ihre Übersetzung, tamtéž, s. 177—193. Dále M. Kopecký, Český humanismus, Praha 1988, s. 104.

²⁸⁾ Srov. J. Pešek—M. Svatoš, Mistr Koldín a právní kultura pražských měst, in: Městské právo 16.—18. století v Evropě, Praha 1982, s. 289—297.

²⁹⁾ Např. E. Pražák, O mravně výchovné próze Šimona Lomnického z Budče, in: Příspěvky k dějinám starší české literatury, Praha 1958, s. 203—213.

³⁰⁾ K tomu nově E. Skála, Deutsche und tschechische Fachprosa in Böhmen

in der Epoche des Humanismus, in: Studien zum Humanismus, zvláště s. 394 až 396.

³¹⁾ Blíže Knihopis; dále M. Bohatcová—J. Hejnic, O vydavatelské činnosti veleoslavinské tiskárny (1578—1620), FHB 9, 1985, s. 291—388; A. Baďurová—M. Bohatcová—J. Hejnic, Frekvence tištěné literatury 16. století v Čechách a na Moravě, FHB 11, 1987, s. 321—343.

³²⁾ Řehoř Smrčka vlastnil knihy vydané v pražských tiskařských střediscích Daniela Adama z Veleslavína, Jiřího Melantricha z Aventinu, Bartoloměje Netolického, Daniela st. Sedlčanského, Buriana Valdy, Oldřicha Valdy, Michala ml. Peterle, Mikuláše Pštrose, Jana Filoxena Jičinského, Jana ml. Šumana, Šebestiána Okse z Kolovsi, Mikuláše Konáče z Hodiškova, Jiříka Jakubůva Dačického, Jiříka Nigrina, Jana ml. Severina z Kapí Hory a Sixta Palmy Močidlanského.

³³⁾ Smrčka vlastnil dále knihy vytištěné v českobratrské tiskárně v Kralicích (Zachariáš Solín, Samuel Silvestr a Václav Elam), v Bladé Boleslavi (Mikuláš Kloudyán), v Olomouci (Jan Günther, Friedrich Milichtaler, Jiřík Handl) a v Litomyšli (Alexandr Ujezdecký).

Příloha

EDICE POZŮSTALOSTI KNIH ŘEHOŘE SMRČKY Z E SABINOVA

- 1 Bibli velká s figurami¹⁾
- 1 Bibli menší
- 5 dílů bibli bratrské²⁾
- 1 kniha historická Eusebia a Tripartita³⁾
- 1 postila Jana Fera⁴⁾
- 1 postila Mistra Jana Husa⁵⁾
- 1 postila Spanberkova⁶⁾
- 1 postila Korvína⁷⁾
- 1 postila Nausea⁸⁾
- 1 Historia politica vinkbuch⁹⁾
- 1 Putování svatých¹⁰⁾
- 1 kalendář historický¹¹⁾
- 2 výklady na Jesus Syrach¹²⁾
- 1 Slove vita Kristi¹³⁾
- 1 herbář Adama Hubera noveji¹⁴⁾
- 1 herbář Mathiolů¹⁵⁾
- 1 Passional
- 1 vejklad na přikázání boží Mistra J. H.
- 1 Adamův život¹⁶⁾
- 1 Kancionál velký
- 1 Zřízení zemské¹⁷⁾
- 1 Kronika česká Hájkova¹⁸⁾
- 1 Františka Petrarchy¹⁹⁾
- 1 Řeči každodenní²⁰⁾
- 1 Zákon velkej novej s stříbrnými puklami²¹⁾
- 1 Kronika turecká²²⁾
- 1 Kronika česká Karion²³⁾
- 1 kronika Eneasa Sylvia²⁴⁾
- 1 Štít víry²⁵⁾
- 1 vejklad Daniela Proroka
- 1 kronika o posloupnosti papežů²⁶⁾
- 1 na Epištoly Korvína²⁷⁾
- 1 Kancionál notovaný s stříbrnými puklami
- 1 Kancionál nenotovaný
- 1 Písně v Nové převázání²⁸⁾
- 1 Výklad na všechny epištoly sv. Pavla O ptákovy
- 1 kniha jest několik traktátů spolu

- 1 kniha svázaných novin z Uher i jinud²⁹⁾
- 1 Rozmlouvání Urbana Regia s Annou³⁰⁾

Knihy složený na vosm listů v destkách

- 1 sumáře Korvinový
- 1 sumáře Jana Straněnského⁵¹⁾
- 1 O řízení a opatrování božím⁵²⁾
- 1 Zákon novejš pozlacenejš⁵³⁾
- 1 Zákon novejš malejš⁵⁴⁾
- 1 Žalmy zpívací
- 4 Žalmy zpívací quatuor rohům
- 1 Kniha Jeršova⁵⁵⁾
- 1 Kniha Života Krista Pána a přitom Jeršova⁵⁶⁾
- 1 Kniha Mudrců a přitom Sperulaci
- 1 Kniha Cesta života⁵⁷⁾
- 1 Kniha o Porodu duchovní
- 1 Kniha o Porodu lékařská⁵⁸⁾
- 1 Apatyka lékařská⁵⁹⁾
- 1 Zřízení zemske⁴⁰⁾
- 1 Práva městská⁴¹⁾
- 1 Regiment zdraví⁴²⁾
- 1 Pravidlo Života⁴³⁾
- 1 knížka slove O rozdílu
- 1 žaltář sv. Davida⁴⁴⁾
- 1 Kronika Moskevská⁴⁵⁾
- 1 Navedení života křesťanského⁴⁶⁾
- 1 Rozmlouvání čtyř bratří
- 1 O svornosti manželské⁴⁷⁾
- 2 knížky o Večeři páně kázání
- 1 Knižka Zrcadlo téhodní⁴⁸⁾
- 1 Zrcadlo moudrosti⁴⁹⁾
- 1 Fabule Ezopovy⁵⁰⁾
- 1 Kázání Erasma Roterodama⁵¹⁾
- 1 Modlitby na Evangelia věčné⁵²⁾
- 1 Perla Jana Špamberka⁵³⁾
- 1 Žebřík sv. Bernarta⁵⁴⁾
- 1 Písňe o Trojici svaté⁵⁵⁾
- 1 Knižka o smilstvu a cizoložstvu
- 1 Kupidova stfela⁵⁶⁾
- 4 Písňe modlitebné Sixta Palmy⁵⁷⁾
- 1 knížka slove Hospodář⁵⁸⁾
- 1 knížka Zdraví života lékařská
- 1 Knižka lékařská Jana Černého⁵⁹⁾
- 1 Kšaft Otcův svatých⁶⁰⁾
- 1 Knižka O vožralství
- Několik v hromadu svázaných Sixtovi
- 1 Písňe jazykem polským
- 1 O potupení světských marností
- 1 Sedlák s doktorem o moru
- 1 Pranostikování osmi soudným
- 1 O zkáze Jeruzaléma⁶¹⁾
- 1 Rozeznání o pravé církvi
- 1 Knižka slove bez titule
- 2 O svěcení neděle svaté
- 1 knížka Pramen vody živé⁶²⁾
- 1 knížka Samotné rozmlouvání duše⁶³⁾
- 1 O Antikristu Bartoloměje Flavia
- 1 knížka O zpovědi
- 2 O Biancifoře

- 1 O nebeském obcování
- 1 Vejkład na žalm 91 sv. Davida⁶⁴⁾
- 1 Vejkład na žalm 128⁶⁵⁾
- 1 Modlitby pobožných a horlivých rozjímání o milování boha⁶⁶⁾
- 1 O dystylování vod⁶⁷⁾

Poznamenání kněh bez dešek

- 1 Zrcadlo přátelství dobrého⁶⁸⁾
- 1 Rozmlouvání proti Talmutu židovskému
- 1 Kázání Eziáše Proroka
- 1 O městě božím sv. Augustýna⁶⁹⁾
- 1 knížka u Isidora biskupa⁷⁰⁾
- 1 O Kněžství pána Krista
- 1 knížka Věc lakomcův
- 1 Proti ošemetné počtě svatých
- 1 knížka Rábi Samuele⁷¹⁾
- 1 O trvajnostech a o obličejích lidských
- 1 O mladém Vejvodovi⁷²⁾
- 2 Počítací cvičení v počtech
- 1 O tanci Šimona Lomnického⁷³⁾
- 1 knížka Postní zvyk⁷⁴⁾
- 1 Matky boží pláč
- 2 Knižky slove instrukcí hospodářům⁷⁵⁾
- 1 knížka Pád světa⁷⁶⁾
- 1 Rozepře mezi knězem a zemanem⁷⁷⁾
- 2 O náboženství starých Prušáků
- 1 Cesta z Čech do Jeruzaléma Kabátníka⁷⁸⁾
- 1 knížka O pokušeních⁷⁹⁾
- 1 knížka O kometách⁸⁰⁾
- 1 Pranostykování Tomáše Řešátky⁸¹⁾
- 1 Kronika o rytíři — Žalmy
- 1 Kronika o pisaři Oktavianovi
- 1 Kronika o Magelopě⁸²⁾
- 1 Kronika o Apolonovi králi⁸³⁾
- 1 Kronika o Stylfrýdovi a Bruncvíkovi⁸⁴⁾
- 1 Komedia O boháči a Lazarovi
- 1 Komedia O Judith
- 1 Komedia O sv. Kateřině
- 1 Komedia O Podvrácení Sodomy
- 1 Komedia Masopustní⁸⁵⁾
- 1 Život Ezopa mudrce⁸⁶⁾
- 1 Rozmlouvání Johanna a Regina
- 1 Hra sedmi mudrcův
- 1 Hra O Antigoně
- 1 Tragedia O Mistru Janu Husovi
- 1 O morním nakaženém povětrí
- 1 Písňe kněze Jana Musofila⁸⁷⁾
- 1 Traktát O smrti⁸⁸⁾
- 1 O ctnostech a dobrých mravích
- 1 Vejkład na proroctví turecké
- 1 Dialog O náboženství⁸⁹⁾
- 1 Knižka slove Svitedlnice
- 1 Knižka slove bez titule
- 1 Rozmlouvání s dvojím přirozením Krista Pána⁹⁰⁾
- 1 Rozmlouvání boha s Evou
- 1 Rozmlouvání čtyř stavův
- 1 Rozmlouvání sv. Petra s Pánem
- 2 Knižky O štěpování⁹¹⁾
- 1 Traktát O čtverém životu

- 1 Čtení Nikodémovo⁹²⁾
 1 Historia O Americe a náboženství
 1 Komedia O Samsonovi
 1 Pranostyka duchovní Straněnského⁹³⁾
 1 Rozepře ctnosti a světa
 1 O rytíři křesťanském
 1 Artikulové navštěvování — skušování církve
 1 Knižka Mudrce Isokrata⁹⁴⁾
 1 Rozmlouvání pána se zemanem o pivovaření⁹⁵⁾
 1 Spisové o zemětřesení⁹⁶⁾
 1 Knižka O krvi pouštění žilami i baňkami
 1 Historia O císaři Zigmundovi
 1 Knižka Cíl ctností
 1 O Dvanácti letech Krista Pána
 1 Historie nařízení mudrcův
 1 Instrukcí O hříších otcovské a synovské
 1 Kázání o hromobití
 1 Pranostyka Mikuláše Šída⁹⁷⁾
 1 Pranostyka Desítiletá⁹⁸⁾
 1 Pranostyka Mikoláše Weisa⁹⁹⁾
 1 Pranostyka Cypriána Lvovického¹⁰⁰⁾
 1 Pravidlo slušování stolu Večeře Páně
 1 Rozmlouvání O ouřadu, o sobě a skutech Krista Pána
 1 Rozmlouvání pobožné o Kristu Pánu
 1 Praktika Ezderáše Proroka
 1 Historie O Walterovi hraběti
 1 Rozmlouvání smrti s bohatcem

Poznámky k edici

- 1) Knihopis č. 1106 (asi r. 1613 veleslavínská tiskárna v Praze).
 2) Knihopis č. 1107 (r. 1579 v tiskárně Jednoty bratrské v Kralicích).
 3) Eusebius: Historia církevní... Nyní v nově z řeči latinské v českou... přeložená od Jana Kocína z Kocínětu. Knihopis č. 2390 (vydána r. 1594 u Daniela Adama z Veleslavína). Cassiodorus, F. M. A.: Historia církevní... Nazad přidání dva traktátové... o sněmu efezském... chalcedonském... Z latinské řeči v českou vše... přeloženo od Jana Kocína z Kocínětu. Knihopis č. 1470 (vydána u Daniela Adama z Veleslavína r. 1594).
 4) Postila J. Fera byla přeložena Jindřichem Scriboniem a vytiskl ji r. 1575 Jiří Melantrich z Aventina. Knihopis č. 2450.
 5) Byla vytištěna r. 1563 v Norimberce a r. 1564 u Jiřího Melantricha z Aventina v Praze. Knihopis č. 3261—3262.
 6) Spangenberg, J.: Postila česká. K užítku mládeži křesťanské v způsob otázek od neděle adventní až do velikonoce složená. Vydaná v letech 1546, 1553, 1557, 1560, 1566. Knihopis č. 15575 až 15580.
 7) Vejkladové na čtení nedělní Antonína Korvína, pravého učitele Evangelium svatého. Knihopis č. 1626—1629 (vydána r. 1539 u Pavla Severína z Kapí Hory a r. 1542 u Bartoloměje Netolického).
 8) Nausea, F.: Kázání křesťanská s krátkými vejklady na evangelia... vytištěna roku 1578 ve Starém Městě pražském nákladem Jindřicha Scribonia. Knihopis č. 6094.
 9) Lauterbeck, G.: Politia historica. O vrchnostech a správčích světských knihy patery. Knihopis č. 4735—4736 (vydána r. 1584 a r. 1606 vždy u Daniela Adama z Veleslavína).
 10) Buenting, H.: Itinerarium sacrae scripturae, to jest Putování svatých na všecku sv. bibli obojího Zákona... Knihopis č. 1361 (vydáno r. 1592 u Daniela Adama z Veleslavína).
 11) Daniel Adam z Veleslavína: Kalendář Historický. Knihopis č. 58—59 (vydal r. 1578 a druhé rozšířené vydání r. 1590).

12) Jesus Sirach, jináč Knihy Ekleziastikus... všem hospodářům, dítkám i čeládce k čítání velmi užitečné. Knihopis č. 2197 (vydal r. 1597 Daniel Adam z Veleslavína).

13) Srov. Knihopis č. 5411 (r. 1596 u Daniela Sedlčanského).

14) Mattioli, P.: Herbář aneb Bylinář... z německého tak jazyku v český přeložený od Adama Hubera z Rysnbachu. Knihopis č. 5417 (vydal Daniel Adam z Veleslavína r. 1596).

15) Herbář jinak Bylinář Petra Ondřeje Mattioly. Knihopis č. 5416 (vydal roku 1562 Tadeáš Hájek z Hájků).

16) Život Adamův aneb jinak od starodávna Solfernus. Kniha velmi kratochvilná a utěšená. Knihopis 17597—17600 (vydali r. 1553 Šebestián Konvář, r. 1564 v Olomouci Jan Günther, r. 1600 Jan Otmar Jakubův a r. 1601 Oldřich Valda).

17) Práva a zřízení zemská Království českého. Knihopis č. 14318 (1. vydání Melantrichovo).

18) Knihopis č. 2867 (r. 1541 v Praze).

19) Františka Petrarchy mudrc za přelavného rozm'ouvání první. O pravé moudrosti mezi mudrcem a nedoukem. Knihopis č. 7050 (vyšlo r. 1551 asi v Prostějově).

20) Srov. Knihopis č. 15164—15107 (snad kralická tiskárna v letech 1592, 1597, 1604, 1616).

21) Knihopis č. 17117 (asi 6. vydání Melantrichovy edice u Daniela Adama z Veleslavína r. 1597).

22) Leunclavius, J.: Kronika nová o národu tureckém... Vydaná v jazyku latinském a německém... a teď nyní v jazyk český přeložená od Jana Kocína z Kocínětu a Daniele Adama z Veleslavína. Knihopis č. 4823 (vydal r. 1594 Daniel Adam z Veleslavína).

23) Carion, J.: Kronika světa... v jazyk český před lety 43. od Buriana Sobka z Kornic přeložená a v Litomyšli vytištěná. Knihopis č. 1463—1465 (r. 1584 a 1602 vydal Daniel Adam z Veleslavína).

24) Vydaná r. 1510 Mikulášem Konáčem z Hodiškova.

25) Šítí víry pravé katolické a křesťanské. Knihopis č. 16000 (vydal r. 1591 Daniel Adam z Veleslavína).

26) Srov. Knihopis č. 1361.

27) Rozjímání o umučení Pána velmi pěkná od Antonína Korvína sepsaná r. 1541. Knihopis č. 1625.

28) Písně roční, kteréž se zpívají při všech slavnostech celého roku. K nimž jsou přidány jiné mnohé obecné písně, i na obzvláštní časy dne a noci. Knihopis č. 13306 (vydal Daniel Adam z Veleslavína r. 1611).

29) Šťastné a pravdivé noviny z Uher. Knihopis č. 6470 (vydáno r. 1598 u Jiříka Jakuba Dačického).

30) Doktora Urbana Regia rozmlouvání s Annou, manželkou jeho, o krásném kázání, kteréž Kristus... na velikou noc činil. Přeložil Jiří Rožďalovský. Knihopis č. 14826 (vydáno r. 1571 u Jiříka Melantricha z Aventinu).

31) Srov. Knihopis č. 15720—15737.

32) De l'Espine, J.: Providentia Dei. O řízení a opatrování božském spis pobožný. Knihopis č. 3525 (vydal r. 1603 Daniel Adam z Veleslavína).

33) Knihopis č. 17117 (snad r. 1597 Daniel Adam z Veleslavína).

34) Tamtéž.

35) Blíže srov. Knihopis č. 5411 (vydáno asi r. 1596 u Daniela st. Sedlčanského).

36) Tamtéž.

37) Knihopis č. 1544 (vydal r. 1602 Daniel Adam z Veleslavína).

38) Guenther, T.: Knižka potěšitelná všem těhotným a rodičím manželkám, jak by se ony před porodem, při porodu i po porodu v modlitbách... chovati měly. Knihopis č. 2804 (vydána r. 1567 u Jiřího Melantricha).

39) Srov. Knihopis č. 5415.

40) Blíže Knihopis č. 14318.

41) Kristián z Koldína, P.: Práva městská Království českého. Blíže srov. řadu vydání v Knihopise, č. 4564—4571.

⁴²⁾ Rantzau, H.: Regiment zdraví... v řeči latinské sepsané. Nyní pak... v jazyk český přeložená a vydaná od Adama Hubera z Risenpachu... Knihopis č. 14742 (vydal r. 1587 Daniel Adam z Veleslavína).

⁴³⁾ Knihopis č. 14343—14347.

⁴⁴⁾ Vojenská oprava krále Davida, aneb Žalмовé Davida sv. ...19. a 120. S vysvětlením potřebným, k nynější hotovosti a válce křesťanské proti národu tureckému případně... Knihopis č. 17574 (vydáno v tiskárně Daniela Adama z Veleslavína r. 1604).

⁴⁵⁾ Guagnini, A.: Kronika mozkevská... přeložená od Matouše Hosia z Vysokého Mejta. Knihopis č. 2798 (vydal r. 1602 Daniel Adam z Veleslavína).

⁴⁶⁾ Srov. Knihopis č. 6097.

⁴⁷⁾ O svornosti manželské. Knička všechněm věrným a křesťanským manželům obojího pohlaví velmi užitečná a potřebná. Nyní v nově z německé řeči do české přeložená od M. Jana Rosacia Sušického. Knihopis č. 15846 (vydal r. 1583 Daniel Adam z Veleslavína).

⁴⁸⁾ Srov. Knihopis č. 4105.

⁴⁹⁾ Srov. Knihopis č. 17448—17467.

⁵⁰⁾ Knihopis č. 72 (vydáno r. 1584 u Friedricha Milichtalera v Olomouci).

⁵¹⁾ Kázání osvíceného muže Erasma Roterodamského O nesmírném milosrdenství božském. Knihopis č. 2349 (vydáno v Prostějově u Kašpara Aorga r. 1558); Kázání pobožné a křesťanské o nesmírném a nevypravitedlném božském milosrdenství od učeného a osvíceného muže Erasma Roterodamského. Knihopis č. 2350 (vydáno u Jiřka Melantricha z Aventinu r. 1573).

⁵²⁾ Srov. Knihopis č. 15423—15424.

⁵³⁾ Perla Písma svatého, zavírajíc v sobě hlavní artikule a články křesťanského učení... Od doktora Jana Špangberského, kazatele císařského města Northauzu složená... Knihopis č. 15573 (vydal r. 1545 Jan Severin z Kapí Hory).

⁵⁴⁾ Knička svatého Bernarta, jenž slove Žebřík lidí bojících od země k nebi... o čítání písem svatých, rozjímání jich, modlitbě a bohomyšlnosti. Knihopis č. 1076 (vydal Sixt Palma Močidlanský r. 1600).

⁵⁵⁾ Srov. Knihopis č. 12561—12574.

⁵⁶⁾ Lomnický z Budče, Šimon: Kupidova střela aneb Knička užitečná, v níž se všelijaká chlípnost a zlá bujnost těla zapovídá a postupuje... Knihopis č. 4974, 4975 (vydal Jiřík Nigrin r. 1590 a r. 1603).

⁵⁷⁾ Blíže srov. Knihopis č. 6797 a 6802.

⁵⁸⁾ Brtvín z Ploskovic, J.—Černobýl, M.: Hospodář. Knička... Knihopis č. 1308 (vydal r. 1587 Daniel Adam z Veleslavína).

⁵⁹⁾ Blíže Knihopis č. 1767.

⁶⁰⁾ Testamentové, aneb Kšaftové dvanácti patriarchův (5. vydání v Veleslavína r. 1601). Knihopis č. 16121—16122.

⁶¹⁾ Blíže Knihopis č. 62 (r. 1592 vydal Daniel Adam z Veleslavína).

⁶²⁾ Pramen vody živé, to jest naučení a výstraha před cizoložstvím. Knihopis č. 14268—14269 (vydáno r. 1581 u Jiřka Nigrina).

⁶³⁾ Srov. Knihopis č. 14968—14979.

⁶⁴⁾ Výklad pobožný na žalm 91. svatého Davida, z učitelův křesťanských sebraný. Knihopis č. 16717 (vydal r. 1599 Daniel Adam z Veleslavína).

⁶⁵⁾ Blíže Knihopis č. 16716 (vydáno na Starém Městě pražském r. 1581).

⁶⁶⁾ Dikastus, J.: Modlitby. Pobožných a horlivých rozjímání. Knihopis č. 3347 (vydal Daniel Adam z Veleslavína r. 1598).

⁶⁷⁾ Blíže srov. Knihopis č. 4082.

⁶⁸⁾ Blíže Knihopis č. 17448—17467.

⁶⁹⁾ De civitate Dei. Přeložil Adam z Vínoře r. 1584. Knihopis č. 863 uvádí, že nebyl zjištěn žádný výtisk. Dále srov. Knihopis č. 864 (vydal Burian Valda r. 1589).

⁷⁰⁾ Knička velmi utěšená a lidem všeckněm na tomto světě zarmúceným velmi prospěšná a užitečná někdy od svatého Isidora, arcibiskupa hišpálského, sepsaná, nyní pak v jazyk český přeložená. Knihopis č. 3390—3394 (vydali r. 1549 a 1551 Bartoloměj Netolický, r. 1587 Jan Jičínský, r. 1592 Burian Valda, r. 1607 Jan Otmar Jakubů).

⁷¹⁾ Samuel Ben Meier: List rabbi Samuele.

⁷²⁾ Lomnický z Budče, Šimon: Kronika o mladém vojvodovi (1587). Blíže srov. M. Frolíková, Šimon Lomnický z Budče. Personální bibliografie. České Budějovice 1974, s. 57.

⁷³⁾ Lomnický z Budče, Šimon: Tanec aneb Traktát skročený o tanci bujného těla pachtování. Knihopis č. 4976 (vydáno r. 1597 u Jiřka Nigrina).

⁷⁴⁾ Lomnický z Budče, Šimon: Postní zvyk to jest Krátký a pobožný spis a křesťanské naučení o zvyklém starobylém a křesťanském postu. Knihopis č. 4983 (vydal Jiřík Nigrin r. 1589).

⁷⁵⁾ Lomnický z Budče, Šimon: Instrukcí aneb krátké naučení hospodáři mladému, kterak by sám sebe, manželku svou i čeládku i své hospodářství užitečně spravovati a živnost svou vésti měl. Knihopis č. 4940—4941 (vydal r. 1586 a 1597 Jiřík Nigrin).

⁷⁶⁾ Lomnický z Budče, Šimon: Pád světa aneb knížka skrovníčká. Knihopis č. 4956 (vydáno r. 1597 ve Starém Městě pražském).

⁷⁷⁾ Lomnický z Budče, Šimon: Hádání aneb Rozepře mezi knězem a zemanem o moci a panování jak správců církevních, tak i potentátů světských. Knihopis č. 4939 (vydal r. 1589 Jiřík Nigrin).

⁷⁸⁾ Cesta z Čech do Jeruzaléma a Egypta Martina Kabátníka z Litomyšle. Knihopis č. 3642—3644 (vydal v Litomyšli r. 1539 a 1542 Alexandr Ujezdecký; další vydání r. 1564 bylo v Praze).

⁷⁹⁾ Pokušení ďábelská, vnitřní a duchovní, zevnitřní a tělesná. Knihopis č. 14129 uvádí, že nebyl zjištěn žádný výtisk z vydání r. 1613.

⁸⁰⁾ O hrozně a přehradě kometě, kteráž spatřina jest na obloze nebeské v outerý po památce sv. Martina 1577. Knihopis č. 4165 (vydal Michael Peterle).

⁸¹⁾ Blíže srov. Knihopis č. 15183—15185.

⁸²⁾ Blíže Knihopis č. 4468.

⁸³⁾ Kronika o Apollonovi, králi tyrsckém. Knihopis č. 4438 (vydal Jiřík Nigrin r. 1605).

⁸⁴⁾ Podrobněji Knihopis č. 4470 a 4483.

⁸⁵⁾ Komedia masopustní o sedlské hrubosti. Knihopis č. 4203 (vydal r. 1588 Jan Jičínský).

⁸⁶⁾ Knihopis č. 75 (vydal v Olomouci Jiřík Handl r. 1613).

⁸⁷⁾ Písničky křesťanské ke cti a chvále boží... Knihopis č. 5982 (vydal r. 1568 Jan Jičínský).

⁸⁸⁾ Traktát o připravování se k hodině smrti v devět kapitol uvedený, na způsob rozmlouvání mládence s smrtí učiněný. Knihopis č. 16280 (vydal mezi léty 1594—1601 Jan ml. Šuman).

⁸⁹⁾ Dialogus, to jest utěšené rozmlouvání na kříži Krista Pána s věrným křesťanem. Knihopis č. 1877 (vydal r. 1612 Oldřich Valda).

⁹⁰⁾ O Kristu rozmlouvání dvoje: I. O osobním spojení dvou rozličných přirození. II. O přijímání těla a krve Páně našeho Ježíše Krista. Knihopis č. 14986 uvádí, že nebyl zjištěn žádný výtisk vydání z roku 1613.

⁹¹⁾ Knička o štěpování rozkošných zahrad. Knihopis č. 4100—4101 (vydal r. 1558 v Olomouci Jan Günther).

⁹²⁾ Čtení Nikodémovo, v něm se vypisuje, co se dalo při mučení Krista Pána. Knihopis č. 1792—1794 (vydal r. 1561 a 1563 Jan Had, r. 1577 Jiří Melantrich z Aventina).

⁹³⁾ Jana Straněnského Prognostika křesťanská, připsaná Petru Vokovi. Knihopis pod č. 15730 uvádí, že nebyl zjištěn žádný výtisk z vydání r. 1581.

⁹⁴⁾ Blíže Knihopis č. 3395—3397.

⁹⁵⁾ Blíže Knihopis č. 14970 (vydal r. 1604 Daniel Sedlčanský).

⁹⁶⁾ Spis kratičkej O hrozném zemětřesení, kteréž léta toho (1590)... Knihopis č. 15610.

⁹⁷⁾ Knihopis č. 16029 (vyšla v Praze r. 1523).

⁹⁸⁾ Knihopis č. 14281—14312.

⁹⁹⁾ Pranostyka hvězdářská Nikolause Weisse. Knihopis č. 16958 (vyšla r. 1572).

¹⁰⁰⁾ Knihopis č. 5134.

STAVBA SBORU BOŽÍCH BOJOVNÍKŮ V TÁBOŘE A JEJÍ SPOLEČENSKÝ VÝZNAM

Květa Kořalková

Velký vzestup českého národního vědomí a citění, který provázel vznik a první měsíce samostatného československého státu, se obracel zčásti také proti římskokatolické církvi. Zastánci demokratického národního programu v tehdejší české společnosti byli přesvědčeni o tom, že katolická církev, podporující rakousko-uherskou monarchii za první světové války, byla silou nedemokratickou a národu nepřátelskou. Usilovali o vytvoření národní církve, která se hlásila k odkazu Jana Husa a Českých bratří. Nová církev československá se ustavila v Praze 8. ledna 1920.

Založení církve československé v Táboře

Tábor patřil k českým městům, kde vznik nové církve byl poměrně dobře připraven. Již 13. prosince 1919 měl v Táboře přednášku reformní kněz-spisovatel Bohumil Zahradník-Brodský na téma Reformní hnutí katolické v Československé republice. Předseda tábořské Osvětové rady profesor gymnázia Karel Kostlivý, který přednášku dojednal, o několik let později vzpomínal, že tato přednáška „v malém sále střelnickém byla početně navštívena lidmi všech vrstev“.¹⁾ Po sedmi měsících, 16. července 1920, uveřejnil týdeník Tábor, orgán československé národní demokracie, ve své kronice o tábořských událostech minulých i plánovaných tučným tiskem výzvu:

„Církev československá zve i příslušníky národní demokracie a čtenáře našeho listu, aby zúčastnili se nedělní manifestace pro církev československou v Táboře o ½ 10. hod. dopoledne. Po manifestaci sloužena bude česká mše.“²⁾

První česká bohoslužba církve československé v Táboře se tedy konala 18. července 1920 pod širým nebem, na Žižkově náměstí, a sloužil ji dr. Karel Farský, zakladatel církve československé. Oltář byl postaven po pravé straně tábořské radnice. Podle dobového svědectví „přítomno bylo hojně občanstva, které vesměs sympaticky přijalo první českou mši v Táboře“.³⁾ Svým zpěvem přispěli někteří členové pěveckého sboru Hlahol a hrála dechová hudba železničářů. I po sedmi letech vzpomínal Karel Kostlivý, že „účastníků i bohoslužeb i tábora lidu bylo veliké množství“. Po bohoslužbách z balkónu radnice promluvil ke shromážděným dr. Karel Farský o významu a úloze církve československé, přičemž „nedbal záru slunečního, jenž ohýbal svíce“.⁴⁾ Vystoupení katolického vysokoškolačka PhC. Krlína z koleje Arnošta z Pardubic

a katolického kaplana Tomáše Beránka nemělo větší ohlas. Na Žižkově náměstí bylo rozdáno na 400 odhlášek z katolické církve a také množství přihlášek do církve československé.

Dne 21. července 1920 se sešel přípravný výbor pro ustavení církve československé v Táboře, v němž byli mj. vrchní rada Petr Gajdík, prof. Karel Kostlivý a dr. Josef Maruna. Jedním z prvních rozhodnutí přípravného výboru bylo požádat děkanství a městskou radu v Táboře o přidělení nevyužívaného klášterního kostela Narození Panny Marie na Masarykově náměstí (dnešním náměstí Mikuláše z Husi). Ač týdeník Tábor ohlásil české bohoslužby v tomto kostele na 8. srpna 1920, narazila žádost na odpor děkanství v Táboře a také městská rada předala žádost svému právnímu odboru, „aby zjistil, může-li (tj. městská rada) vůbec a do jaké míry kostelem disponovati“. Již 13. srpna 1920 však tábořská městská rada rozhodla, „aby ladem odpočívající klášterní kostel byl propůjčen církvi československé k potřebným bohoslužbám“.⁵⁾ Dne 21. srpna odevzdal starosta města Josef Šáda kostelní klíče předsedovi přípravného výboru a městský úředník Alexandr Kamberský téhož dne předal vnitřní kostelní inventář. Nová církev československá mohla počítat se značnými sympatiemi levicově demokratických skupin tábořského obyvatelstva.

Dne 22. srpna 1920 se bohoslužba církve československé v Táboře konala již v kostele na Masarykově náměstí. Sloužil ji pražský farář Dlouhý-Pokorný a před bohoslužbou uzavřeli legionář pan Kadlec a slečna Fořtová první sňatek v církvi československé v Táboře. Bohoslužbu doprovázel pan Doubek na varhany, zpíval prof. Karel Kostlivý. „Kostel byl naplněn hojným obecnstvem,“⁶⁾ uváděla zpráva v týdeníku Tábor. Za přítomnosti pražského faráře Dlouhého-Pokorného se 22. srpna 1920 odpoledne konal veřejný tábor lidu v Klokotech, kam na pozvání církve československé přišlo na čtyři sta lidí. Když přípravný výbor svolal na 28. září 1920 valnou hromadu církve československé do malé dvorany Střelnice, bylo v Táboře rozdáno již na pět set přihlášek do nové církve, ale ne všichni zájemci se skutečně přihlásili. Valnou hromadou byla i v Táboře církev československá právoplatně ustavena a byl zvolen osmičlenný výbor (rada starších).⁷⁾

Vývoj církve československé v Táboře

Církev československá v Táboře rostla v prvních měsících po svém ustavení velmi rychle a stala se druhou nejsilnější církví ve městě. Svědčí o tom výsledky sčítání obyvatelstva k 15. únoru 1921. I když další sčítání k 1. prosinci 1930 vykazovalo určitý pokles, zůstala druhou nejpočetnější církví.⁸⁾

Obyvatelstvo města Tábora podle náboženského vyznání 1921 a 1930

Církev	1921		1930	
	počet	%	počet	%
římskokatolická	7242	57,66	7898	55,42
československá	3070	24,44	2995	21,02
českobratrská evangelická	303	2,41	480	3,37
pravoslavná	nezjištěno		920	6,46
židovská obec	345	2,75	311	2,18
jiná vyznání	28	0,22	14	0,10
bez vyznání	1573	12,52	1632	11,45
Celkový počet obyvatel	12 561	100,00	14 250	100,00

Tato tabulka zřetelně ukazuje, že při růstu počtu obyvatelstva Tábora poklesl počet příslušníků římskokatolické církve relativně o 2,23 %, církve československé absolutně o 75 příslušníků a relativně o 3,42 %, židovské náboženské obce o 0,57 % občanů bez vyznání o 1,07 %, zatímco církev českobratrská evangelická vzrostla o necelé jedno procento (0,96 %). Podstatný nárůst pravoslavné církve souvisel s rozštěpením původního národně reformního hnutí uvnitř římskokatolické církve, později i uvnitř církve československé, z něhož část navázala styk se srbskou pravoslavnou církví a organizačně se k ní připojila. Ještě větší podíl měli příslušníci církve československé na obyvatelstvu některých obcí v okolí Tábora, například v Čekanovicích (27,72 % roku 1921, 18,02 % roku 1930) a především v Chotovinách (35,75 % roku 1921, 48,53 % roku 1930).

Měsíčník československé církve Stráž na Táboře, který vcelku pravidelně uveřejňoval přehled o počtech příslušníků církve, uvedl v roční statistice k 31. prosinci 1938, že tábořská obec měla 5507 příslušníků a 1024 školních dětí navštěvujících náboženskou výuku církve československé.⁹⁾

Získání pozemku pro stavbu sboru

Početně silná obec církve československé v Táboře sice mohla konat své pravidelné bohoslužby v kostele na Masarykově náměstí, ale považovala toto místo za určité provizorium. Proto v roce 1924 podala rada starších na městskou radu v Táboře žádost o přidělení pozemku pro stavbu samostatného sboru. K opětné žádosti došlo v roce 1927 a v pravidelných intervalech se jednotlivá podání doplňovala. Na mimořádné valné hromadě církve československé v Táboře 9. října 1927 oznámil pan Solnička, že z usnesení rady starších bude pokračováno v akci pro stavbu vlastního sboru, a „požádal bratry a sestry o všemožnou podporu“.¹⁰⁾ Hlavním úskalím se ukázala starost o pozemek. Předseda rady starších Dominik Věšín na valné hromadě 16. února 1930 si posteskl, že jednání o pozemek se příliš neposunulo dopředu, a 12. listopadu 1930 jako člen obecního zastupitelstva města Tábora veřejně prohlásil:

„Stěžuji si před tímto sborem do toho, že se nevyřizuje otázka stavebního

místa pro sbor církve československé, a táži se proto, jak daleko tato záležitost pokročila. Rádi se chlubíme velikou a slavnou historií našeho národa. Rádi poukazujeme na tradici tábořskou, českobratrskou i husitskou, na níž navazuje v duchu nynější doby česká národní, demokratická a pokroková církev československá. Žel však, že jsme městem, které ještě nevyřídilo žádost církve československé o pozemek na stavbu sboru.“¹¹⁾

Tábořský starosta Václav Soumar ihned odpověděl, že žádost o místo pro stavbu „bude v jedné z nejbližších schůzí příznivě vyřízena“. Kronika tábořské obce církve československé dosvědčuje velkou aktivitu příslušníků církve v přípravě stavby sboru ještě před získáním pozemku. Rada starších zřídila spořitelní účet „na stavbu sboru“, kam plynuly první dary a výtěžky společenských akcí církve. Například 20. února 1931 rada starších konstatovala, že na účet stavby byl uložen výtěžek z prvního společenského plese církve československé ve výši 1700 Kč. Na schůzi rady starších 22. února 1931 byl projednáván návrh předsedy náboženské obce českobratrské evangelické v Táboře dr. Jakuba Bosáka na společnou stavbu sboru, který by poté sloužil oběma církvím. Pravděpodobná diskuse byla v kronice sboru shrnuta do věty: „Tento návrh nebyl přijat.“¹²⁾ V lednu 1932 se rada starších obrátila o příspěvek na stavbu sboru k tábořským obchodním firmám a současně rozhodla vyslat tříčlennou deputaci na radnici, aby uspíšila jednání o pozemek. Starosta Václav Soumar přislíbil opět všemožnou podporu, ale připomněl, že přidělení pozemku záleželo na rozhodnutí ministerstva financí.¹³⁾

Rada starších se obrátila 20. února 1932 také na ústřední radu církve československé do Prahy se žádostí o subvenci na stavbu sboru, ale dostala odpověď, že přiděl subvence předpokládá zaknihování určitého pozemku na stavbu sboru. Mezitím pokračovaly peněžní sbírky. K 28. lednu 1932 bylo na účtu stavby sboru 10 460 Kč. Profesor Jan Kolář navrhl v diskusi na valné hromadě tábořské obce církve československé 28. března 1932, aby ti, kteří mají stálý měsíční příjem, „rozhodli se již nyní po částkách spláceti obnos, který chtějí na stavbu věnovati“.¹⁴⁾ Obdobný návrh zněl i v dopise čtenáře Stráže na Táboře, aby již nyní bratři a sestry dobrovolně odváděli měsíčně určitý obnos na výstavbu sboru.¹⁵⁾ Ve výkazech, které pravidelně vykazoval měsíčník Stráž na Táboře, se skutečně některá jména dárců opakovala.

Dlouholetá jednání o získání pozemku na stavbu sboru byla ukončena na zasedání městského zastupitelstva 15. září 1932. Proti prodeji pozemku československé církvi se rozhodně postavili zástupci Komunistické strany Československa, kteří požádali o stažení tohoto bodu z programu, ale neuspěli. Ještě před zasedáním svolali komunisté protestní schůzi do malého sálu Střelnice, na kterou pozvali i starostu Václava Soumara. Schůze se zúčastnili i příslušníci československé církve. Referoval komunistický člen zemského zastupitelstva v Praze, který se přihlásil k ideji husitského Tábora a prohlásil, že komunisté jsou jeho jedinými dědici.

Na schůzi 15. září 1932 hlasovali komunističtí členové městského zastupitelstva proti prodeji, klub lidové strany se zdržel hlasování, zástupci ostatních politických stran schválili prodej 26 hlasy. Byl to pozemek č. kat. 312/1 ve výměře asi 150 sáhů mezi ulicí Wilsonovou a ulicí Fügnerovou na zahradě bývalých novoměstských škol, prodaný za 15 tisíc Kč. Městský úřad vydal 16. září 1932 vyhlášku o prodeji určeného pozemku a vyvěsil ji 17. září 1932 s poučením o možnosti podat proti prodeji námítky. Komunisté zahájili podpisovou akci v části Tábora proti prodeji pozemku, ale členové rady starších navštívili řadu těch, kteří podepsali protest, a ti své podpisy odvolali. Ve stanovené lhůtě žádné námítky proti prodeji pozemku nebyly podány.¹⁶⁾

Získáním pozemku pro stavbu sboru ještě naléhavěji vystoupily do popředí problémy finanční. Proto také se rada starších obrátila 8. října 1932 s výzvou tábořské obce církve československé ke svým příslušníkům i k celé veřejnosti, že církev chce v dohledné době zahájit přípravné práce ke stavbě sboru: „Chce dáti lidem v kritické době práci, ale chce stavbu také co možno brzy ukončit.“ Poprvé se ve výzvě ke sbírkám objevila možnost dát příslib „bezplatné dodávky cihel, cementu, vápna, dříví, práce apod.“¹⁷⁾

Dne 1. září 1933 byla podepsána smlouva o prodeji pozemku, zaknihování smlouvy se urychlilo na přímou intervenci starosty Václava Soumara. Dne 21. září 1933 byla tato trhová smlouva schválena okresním úřadem. „Aj, úmysl mám, stavěti dům jménem Hospodina Boha svého!“ uvedla Stráž na Táboře předání pozemku církvi československé citátem z bible. Od té doby již nebyla žádná schůze rady starších nebo členská schůze příslušníků církve československé v Táboře, které by nejednaly o budoucím sboru v Táboře. Na konto stavby přicházely menší či větší obnosy a dary. Rada starších rozhodla 1. prosince 1933 o ustavení finančního odboru pro hospodaření se stavebním fondem.

Stavební přípravy

Léta 1934 a 1935 byla obdobím, kdy se začínaly rýsovat první představy moderního, jednoduchého a přitom důstojného sboru církve československé v Táboře. Rada starších pozvala do Tábora architekta L. Čapka, předsedu stavebního odboru ústřední rady církve československé z Prahy, jemuž táborští věřící chtěli přednést své představy o budoucím sboru. Na valné hromadě 11. května 1934 pak hlavní zpráva konstatovala, že fond stavby činil 22 130 korun, přičemž již byl zaplacen pozemek v hodnotě 15 tisíc Kč. Stavba sama však potřebovala statisíce a proto byl v září 1934 vydán letáček s výzvou ke sbírkám na stavbu sboru.¹⁸⁾

Rada starších v Táboře v dohodě s architektem Čapkem požádala pražské architektky ing. arch. Václava Vejrycha a ing. arch. Jaroslava Kabeše, aby připravili ideový návrh a projekt tábořského sboru církve československé. V únoru 1936 informovala Stráž na

Táboře o předložených návrzích obou architektů pod nadpisem Stavba sboru ČČS v Táboře, který se stal na dlouhé měsíce jedním z hlavních titulků časopisu:¹⁹⁾

(...) „Prvním ideovým náčrtům však patří čest, že vznikly spontánně bez požádání v upřímné snaze uplatnit se v budování nového Tábora umělecky vyváženě Táboru starému.

Je samozřejmé, že náš projekt musí projít náležitým řízením, hodným pomníku víry a obětavosti, památníku, budovaného pro věky na paměť velikého kolektivu Božích bojovníků i zákona jeho minulosti a přítomnosti (...).

Prosíme Vás nyní, abyste při každé příležitosti pamatovali na náš veliký cíl, stavbu vlastního sboru, a věcně podporovali tuto snahu. Kdo můžeš, přispějí!“

O měsíc později uveřejnila Stráž na Táboře pohled na navrhovanou stavbu ze strany Wilsonovy ulice, odkud působila — a do dnes působí — velmi impozantně. Současně se vydavatelé Stráže na Táboře obrátili na některé přední činitele města Tábora s otázkou, co říkají stavbě Sboru božích bojovníků. Poprvé se takto veřejně objevila slova názvu Sbor božích bojovníků. Bylo uveřejněno postupně pět různých odpovědí, první od ředitele muzea dr. Františka Kroupy, který řekl mj.: „... vítám stavbu Sboru božích bojovníků, jelikož si od něho slibuji novou pomoc pro společné hledání smyslu života a novou cestu pro jeden společný cíl.“ Historik Roman Cihhart mj. uvedl, že „dnešní nositelé českých ideálů náboženských a sociálních budou mít po staletích opět svůj důstojný stánek“. Odborný učitel Václav Petřík odpověděl široce, ale nakonec k významu stavby prohlásil, že „snad stačí, když se řekne, že je ohromný“. Spisovatel J. V. Flos se vyslovil takto:

„Novostavba sboru církve československé v Táboře (...) bude stavbou vskutku důstojnou. Bude stavbou, jež zvýší krásu moderního nového města a svou architekturou zaujme každého návštěvníka, zvláště cizince-turistu. Svou zteplou věží stane se orientačním bodem pro vznikající součást města, která takového bodu dosud postrádala. Dílu upřímně „zdar“!“²⁰⁾

Obdobně se vyslovil i František Lískovec:

„Pokud lidstvo nepochopí, že nejkrásnější chrám pro pravou zbožnost nejsou čtyři zdi omezeného prostoru, ale celé dílo nekonečného vesmíru (...), potud bude zapotřebí, aby byly otevřeny chrámy jako stánky zbožnosti. Po této stránce vítám také novou stavbu nyní a jsem přesvědčen, že bude nejen důstojným místem a architektonickou zvláštností, která přispěje i k zvelebení našeho města, ale že se stane opravdu i místem, kde každý vstupující vzdá se s pokorou v srdci vši všednosti (...).“

Návrh moderní, stylově čisté stavby, zabudované do nestejně roviny dvou ulic, se líbil a zaujal. Shromáždění příslušníků církve československé v Táboře 15. března 1936 věnovalo značnou část jednání stavbě sboru a schválilo návrh, aby bylo ve sboru umístěno kolumbárium.²¹⁾ Srpnové číslo Stráže na Táboře přineslo přehled účtu Stavba sboru, který k 1. srpnu 1936 dosáhl částky 61 190,47 Kč. 3000 Kč v cenných papírech a vlastní pozemek. Po-

mocnou ruku podalo městské zastupitelstvo v Táboře, když 17. listopadu 1936 rozhodlo uhradit z městské pokladny deset tisíc korun na stavební plány sboru.²²⁾ V lednu 1937 schválila diecézní rada církve československé v Praze plány na stavbu sboru v Táboře, a tím byla dána možnost pustit se do přípravných stavebních prací. V tržové smlouvě o prodeji pozemku bylo zajištěno právo stavbařů na materiál z budovy při bourání. Zima znamenala již vlastní přípravy, takže usnesení rady starších 6. března 1938 znělo, „aby byla zahájena stavba sboru započítím první etapy provedením stavebních prací.“²³⁾ Kronikář pak na několika dalších stranách podrobně popisoval, jak bude sbor umístěn, jak bude zvnějšku i zevnitř vypadat.

K 31. březnu 1938 činila celková hotovost na sbor 108 849,45 Kč, na kolumbárium pak 20 423,10 Kč. Ministerstvo sociální péče povolilo příspěvek ve výši 50 tisíc Kč v rámci veřejných prací pro nezaměstnané. Dne 6. května 1938 rozhodlo městské zastupitelstvo na návrh Václava Soumara přispívat církvi po dobu třiceti let 15 tisíci Kč ročně na amortizaci, což 4. června 1938 schválil i okresní úřad.²⁴⁾

Průběh stavby

Dnešní více než padesátiletý odstup od starostí o stavbu nám umožňuje dát najevo skutečný obdiv nad tím, jak stavba Sboru božích bojovníků v Táboře postupovala rychle. Rada starších ustavila stavební odbor, který se scházel pravidelně každou středu o páté hodině odpoledne. V únoru 1938 byly definitivně schváleny plány na stavbu. Dne 1. července 1938 zadala rada starších církve československé „zednické a betonářské práce firmám J. Loskot, J. Mládek a Antonín Soumar, stavitelé v Táboře, práce tesařské Stavebnině, klempířské práce firmám Bejšovec, Nevole, Pakosta a Vošta, pokrývačské práce firmě Truhlář, kamenické práce firmě Mašín-Jedlička“, kamnářské práce byly zadány firmě Vácha, dlaždicové firmě Schneider, kanalizace a vodovody Pán a spol.²⁵⁾ Možná, že ani to není úplný výčet všech firem na stavbě pracujících.

Až 11. července 1938 nastal slavný okamžik, když bylo započato s úpravou staveniště a prvními výkopy. Na stavenišťě přišel nejenom Antonín Šíp, pověřený stavebním dozorem a předseda stavebního odboru odborný učitel Bohuslav Štěpánek, ale také předseda rady starších Dominik Věšín, katecheta Štěpán Vlček, přišel tábořský starosta Václav Soumar i okresní hejtmán dr. František Macháček. Dne 26. července 1938 byla první malá slavnost, když byly vykopány základy celé stavby, začalo se vyzdívát a slavnostně byl položen první kámen, na který poklepal Dominik Věšín se slovy „Český národ byl a bude!“²⁶⁾

Stráž na Táboře sledovala měsíc po měsíci, jak stavba pokračovala. Schůze rady starších 21. prosince 1938 s uspokojením přijala zprávu, že byla již úplně vybudována i s příčkami úřední

budova, přikryta taškami a položeny žlaby. Chrátová část byla úplně vybetonována a vyzděna, byl položen nástřešní vyrovnávací beton, čímž byla stavba připravena na „zazimování“. Na stavbě pracovalo denně v průměru padesát dělníků. Stavba pokračovala hned od jara zase plným tempem, ale rada starších například 25. května 1939 rozhodla poslat konsorciu stavitelů výtku o pomalém tempu prací. Současně rozhodla vypsát soutěž na vnitřní úpravu sboru, zejména jeho chrátové části a kolumbária.

V červnu 1939 práce na konečné úpravě Sboru božích bojovníků vrcholily, takže rada starších 5. června 1939 potvrdila dřívější návrh, aby slavnost otevření sboru se konala dne 6. července 1939. Stavba včetně vnitřních úprav měla být dokončena do 1. července 1939. Tedy od zadání prací až po otevření trvala stavba sboru přesně jeden rok.

Popis Sboru božích bojovníků

Celková stavba Sboru božích bojovníků v Táboře je značně rozsáhlá a zabírá 711 čtverečních metrů plochy. Je umístěna na svažitém terénu mezi Wilsonovou ulicí a ulicí Fügnerovou. Podél sboru jsou obě ulice spojeny veřejným schodištěm. Komplex Sboru božích bojovníků sestává ze tří vzájemně propojených částí: chrám s věží, úřední budova a kolumbárium. Podrobnější popis Sboru božích bojovníků byl dán k dispozici místnímu tábořskému tisku i ústředním deníkům a českému rozhlasu. Byl psán s porozuměním a také s určitou básnickou invencí:²⁷⁾

„Pozorovatele, který chce se jen trochu zahloubati do smyslu stavby, pohled na sbor z Wilsonovy třídy trvale upoutá.

Vyniká tu ztepilá věž, 35,65 m vysoká, zakončená zvonící, na které jsou ze čtyř stran tepané kříže a nad nimi symbol obětavé lásky — kalich Páně. Symbol kříže a kalichu církve československé je tu rozložen. Ve zvonici budou po dobudování zvonové soupravy čtyři zvony (...).

Ze schodiště věžního vchází se do pietně řešené předsíně kolumbária, která bude mít pět oddílů s 900 schránkami na urny, zakrytými jednak deskami, jednak sklem. Kolumbárium má frontu v délce 32,75 m, průchozí jeho šířka měří 4,9 m, výška jeho je 4,6 m. Je osvětleno 7 vysokými okny, zasklenými katedrálím sklem a bude ukončeno oltáříkem, aby v něm mohly býti konány i bohoslužby. S hudebním kůrem bude spojeno domácím rozhlasem.

Nad kolumbáriem poutají pozornost mohutné opěrné trámy železobetonové, které nesou květinové žlaby a zároveň omezují vhodným způsobem přístup hluku k oknům bohoslužebné síně přímým směrem z vozovky Wilsonovy třídy. Na terase kolumbária bude lze, ukáže-li se potřeba, vybudovat další otevřené oddíly kolumbária mezi věží a železobetonovými pilíři bohoslužebné síně.

Ze schodiště věžního vchází se o patro výše do přednáškové síně, umístěné pod předsíní bohoslužebné síně, osvětlené třemi velkými okny, obrácenými k veřejnému schodišti na západní straně sboru.

O patro výše lze věžním schodištěm vystoupiti do předsíně bohoslužebné síně, do níž je však hlavní dvojí vchod z třídy Fügnerovy od Rašínova náměstí. Tato část bude po dostavění obchodních a nájemných domů rozšířena na 12 m šířky a trvale upravena (...). Pak ukáže se i krásný pohled k hlavnímu vchodu od Švehlova pomníku.

Z předsíně bohoslužebné síně, jež je z důvodů tepelných položena kolmo

k ose bohoslužebné síně, aby tvořila co nejdokonalejší závětrří, vchází se do bohoslužebné síně, 17,6 m dlouhé, 12 m široké a 8 m vysoké, osvětlené šesti velkými podélnými okny, křížem dělenými a zasklenými katedrálním sklem. Okna, umístěná pod kazetovým stropem, dávají bohoslužebné síni hodně světla. Jsou umístěna ve výši 4,9 m nad dlažbou, a tak působí velmi klidně po stránce světelné i zvukové.

Bohoslužebná síň má kazetový strop, jehož příčné trámy sestupují 70 cm do prostoru, podélně pak 40 cm. Železobetonové pilíře stropu vystupují ze stěn zdo'a šikmo vzhůru k podélným trámům, k nimž se rozšiřují. Stalo se tak z důvodů akustických a s úspěchem.

V čele bohoslužebné síně je obětiště s oltářem. Je umístěno 0,84 m nad dlažbou, šířka jeho je 7,7 m, výška 5,06 m a hloubka 1,78 m. Prostřed je umístěn oltář na 5 stupních z modřínového dřeva. Do obětiště vchází se z farní kanceláře.

V bohoslužebné síni je 24 lavic z modřínového dřeva po 6 sedadlech pevných. (...) Na západní straně bohoslužebné síně, z větší části nad její předsíní, je umístěna hudební kruchta, na níž budou koncertní varhany o 24 rejstřících a bude tam místo nejméně pro 50 hudebníků a 100 zpěváků. Podlaha kruchty je stupňovitá. Hudební kruchta má rovněž kazetový strop se stejnými trámy kvůli soustředění zvuku.

Byla to první moderní stavba sakrálního charakteru v Táboře, která tábořskému Novému Městu dodala dominantu nejen štíhlou věží, ale také na ní umístěným třímetrovým kalichem z mědi. Součástí stavby byl i tzv. úřední dům, což byla budova, která měla v přízemí kancelář farního úřadu, zasedací síň rady starších a místnost archivu. Současně byly v budově i tři byty.

Příprava slavnosti otevření sboru

Slavnostní chvíle otevření sboru církve československé se přibližila. Situace, za které byly stavební práce zahájeny, se zcela změnila po 15. březnu 1939. Nacistická vojska obsadila české země, byl vyhlášen protektorát Čechy a Morava. V Táboře se usadily německé mocenské orgány, oberlandrát a gestapo. Tábořské obyvatelstvo pocítovalo již od podzimu 1938 tíhu národního ohrožení. Do města se přistěhovaly stovky rodin z území násilně připojených k Německu. Tyto rodiny hledaly obživu, hledaly byty, hledaly útočiště. Byly první desítky zatčených, mezi nimi v květnu 1939 bývalý starosta Václav Soumar.²⁸⁾ To všechno ovlivňovalo i přípravu slavnosti k otevření sboru. Mezi příslušníky československé církve nebylo od počátku sporu o tom, že se tato slavnost bude konat 6. července 1939, aby bylo současně vzpomenu to i výročí upálení mistra Jana Husa.

Celá obec církve československé v Táboře se připravovala na tuto slavnostní chvíli. Otevření Sboru božích bojovníků v Táboře bylo chápáno jako největší církevní svátek dvacetileté existence církve československé v Táboře. Tím, že byla slavnost připravena na 6. červenec, kterému každoročně předcházela státní svátek Cyrila a Metoděje — 5. červenec, byly uprostřed týdne vlastně dva volné dny, které dovolovaly připravit slavnost otevření nebývalým a velkolepým způsobem. Český zápas, ústřední týdeník církve čes-

koslovenské, již 8. června 1939 přinesl oznámení o zájezdu do Tábora, které znělo: „Výbor rad starších náboženských obcí československé církve Velké Prahy uspořádá u příležitosti otevření Sboru božích bojovníků v Táboře dne 6. července 1939 zájezd do Tábora. Z Prahy bude vypraven zvláštní vlak.“²⁹⁾ Znovu o čtrnáct dnů později uveřejnil Český zápas na první straně novou pozvánku: „Starobylý a slavný Tábor vás zve na slavnost otevření Sboru božích bojovníků, která se koná 6. července 1939 dopoledne.“ A 29. června 1939 pod velkým titulem Zúčastněte se našich slavností ve sloupci Tábor se opakovala pozvánka, která již konkrétně uváděla, že slavnost bude zahájena v deset hodin dopoledne, že ji bude vysílat český rozhlas, a uvedla celý program slavnosti.³⁰⁾

O tom, že tábořská náboženská obec církve československé předpokládala, že se slavnosti zúčastní nepochybně velké množství občanů, svědčily dvě skutečnosti. První z nich bylo například otevření informační kanceláře v hotelu Slávia naproti nádraží po oba dny 5. a 6. července 1939. Druhou byla závěrečná slova, oznamující program celé slavnosti, která jsou poplatná době nacistické okupace, kdy velká shromáždění nebyla příliš ráda viděna, ale v letních měsících roku 1939 ještě byla trpěna. Prosba z programu zněla: „Všechny účastníky slavnosti prosíme, aby v zájmu pořádku a nerušeného chodu slavnosti bezpodmínečně uposlechli pokynů pořadatelů.“³¹⁾

Stráž na Táboře věnovala své celé dvojčíslo z 28. června 1939 slavnosti otevření nového sboru. Rada starších vytvořila již začátkem června několik organizačních odborů pro zajištění slavnosti ve dnech 5. a 6. července 1939. Úspěšně si vedl zejména odbor tiskový, o čemž svědčí nejen informace v tábořském i ústředním tisku, ale i to, že byl zajištěn a přislíben přímý přenos českého rozhlasu na půl druhé hodiny 6. července s komentátory ing. J. Cincibusem a Františkem Kocourkem.³²⁾ Celý program slavnosti přinesly všechny tábořské noviny — Národní stráž, Tábor i Český jih — pravidelně na prvních stranách. Český zápas v Praze spolu s programem slavnosti otiskl i báseň Eduarda Kadlece Sbor božích bojovníků, která byla napsána k této příležitosti.³³⁾

„Je dílo skončeno té lásky obětavé,
již tužby lidské vždy se proměňují v čin.
Kde lidé stavějí v bratrské lásce pravé,
tam práci žehná svou milostí Hospodin.

Ten kalich, symbol náš, jenž předkům byl tak drahý,
svůj jas nechť rozlévá po širém okolí.
Zde srdce zemdlená a nesplněné snahy
najdou lék nejčistší, v němž bolest přebolí:
to čisté slovo Tvé, náš Pane přelaskavý,
jež slzy stírat zná a z prachu všednosti
pozvedat dovede nám ustarané hlavy
k výšinám nadhvězdám, že mír se rozhostí
v duších všech, Bože náš, Ty lásko neskonálá.

Ten stánek Ježíšův buď sídlem Syna Tvého,

Ze sboru našeho znít bude věčně chvála
k oslavě, větší cti Boha Trojjediného.

My všichni, spojeni už v nerozborném šiku,
toužíme vstoupiti v Sbor božích bojovníků.
Zde tedy klíče jsou. Buď u nás hostem každý,
kdo s Bohem uzavřít chce synovství své navždy,
a v srdcích lidských již nechť na věky se stkví
ten dávný lidský sen, to Boží království.

Nuž budte vítán nám, náš patriarcho milý,
my všichni stojíme dnes věrně za Vámi.
Ve Vašich vzpomínkách na posvátnou dnes chvíli
až oči zvlhnou Vám radosti slzami,
nám povždy důkazem to bude krásným jen,
že jste byl s Tábořem a s námi spokojen.“

Na přípravě celé slavnosti se významně podílela tábořská Jednota mládeže církve československé, která měla zastoupení v odboru pořadatelském, stravovacím i ubytovacím. Předseda Jednoty mládeže v Táboře Jaroslav Vrhel byl zvolen předsedou organizační komise. Mládež vytvořila 35 dvojic, které v průběhu slavnosti prodávaly odznaky a slavnostní číslo Stráže na Táboře. Účast 140 mladých lidí, chlapců i děvčat, byla v organizátorské činnosti při slavnosti znát.³⁴⁾

Národní stráž, levicově zaměřený týdeník s označením „list Národního souručenství“, v podstatě pokračovatel sociálně demokratické tábořské Jiskry, věnoval přicházející slavnosti otevření Sboru božích bojovníků velkou pozornost v úvodníku Roberta Mixy-Táborana, již tehdy člena ilegálního Národního hnutí pracující mládeže v Táboře. V úvodníku se autor vyznal zajímavým způsobem svým postojem k církvím a ke křesťanské víře.³⁵⁾

„Dosud většina národa se opírá o víru v Boha a řízení lidských osudů, tomu slouží chrámy, rozseté po vlastech českých, chrámy státem uznaných církví. Menšině pak stačí Příroda, vnitřní vypořádání se sebou samým, to jsou občané bezkonfesní. Tito však mají společné pojítko s národními (husitskými) církvemi v nazírání na smysl českých dějin, neboť stejně se hrdě hlásí k odkazu kostnického mučedníka, slavné době husitské a ke všemu, čím jsme duchovně rostli. Tak také musíme hledět na nové domy modlitby církve československé, která zvláště u nás na Táboře vykonala poctivý díl práce na poli českého pokroku. Ona nepolitizovala, ale sblížovala všechny bez rozdílu, hleděla si svého duchovního a náboženského života, připouštěla a respektovala názory druhých, jsouc však nekompromisní ve věcech národních. Má dnes svůj krásný stánek, z něhož se radují i ti, kteří nestojí přímo v jejich řadách, neboť věříme, že to bude dům posily, Kristovy Lásky, Husovy Pravdy a čistoty i Komenského věrnosti, chrám opravdových křesťanů.

Jen jedno upřímné přání: Kéž se v něm sejdou všechny národní církve (husitské) jako jeden mohutný celek vyznavačů kalicha, který ve výši ukazuje cestu.

Ten kalich předků...
Ten kalich předků do výše je vztyčen
na místě drahém, kudy šla kdys' sláva...
Ten kalich předků nebyl věky zničen,
jej nepohřbila časů žhavá láva!
Ten kalich předků — Pravda ryzí, čistá,
tajemství síly, nadšení a boje

za světlý odkaz hiasatele Krista,
za pravou Lásku, věčné lidstva zdroje..

Zpěněný tokem nejdrazšího vína,
poctivou krví přijal hořkost svoji
a spílnil úděl z Nazaretu syna,
věrným dával obět pod obojí...

Kalichu Čechů, slávo, utrpení,
dědictví Husa, Žižky, Komenského,
symbole Pravdy, Lásky, Vykoupení,
tradice mocná, chloubou lidu svého,

veď nás, veď, jak Boží bojovníky,
po cestách nových, zdravých k slunci jasu,
veď zatrpklé ty naše dnešní šiky,
uč rozumět staletým dějin hlasu...

Ten kalich předků do výše je vztyčen,
na místě drahém, kudy šla kdys' sláva...
Ten kalich předků nebyl věky zničen,
jej nepohřbila časů žhavá láva!“

Slavnost otevření Sboru božích bojovníků

Vlastní slavnosti 6. července 1939 předcházel přátelský večer, uspořádaný ve velkém sále Střelnice. Byla to akademie, v níž vystupovalo Jihočeské učitelské kvarteto, recitační skupina tábořské Jednoty mládeže církve československé přednesla báseň Rodná zem, v sólovém zpěvu se uplatnili Jiřina Konečná a Ladislav Rozporka, na klavír hrála Jarmila Kolářová. Nabitý sál svědčil o zájmu tábořské veřejnosti i občanů z blízkého a vzdálenějšího okolí. „Přátelský večer na Střelnici byl důstojným úvodem k vlastní slavnosti otevření nového sboru,“ napsal Český zápas.³⁶⁾

Sám den 6. července 1939 ve sluncem zalitým Táboře měl od ranních hodin slavnostní ráz. Přijel zvláštní vlak z Prahy, objevily se autobusy z Čech i Moravy, jednotlivé náboženské obce církve československé přijely se svými prapory a korouhvemi. Již před osmou hodinou se shromažďovaly první skupiny účastníků na Masarykově náměstí, které bylo brzy zcela zaplněno. V klášterním kostele Narození Panny Marie se tohoto dne konaly poslední bohoslužby, které vykonal vikář František Rabiška, při nichž vzpomněl na začátky církve československé v Táboře a na nezměrné úsilí obce věřících, které bylo vykonáno, aby byl dobudován vlastní chrám.

Po bohoslužbě měl projít průvod přes Žižkovo náměstí, Pražskou ulicí, Palackého třídou přes Riegrovo náměstí, Wilsonovou třídou a přes Husovo náměstí, Třídou československých legií kolem sokolovny ke sboru do Fügnerovy ulice. A přece ještě nebylo vše tak zcela jisté. Německé úřady, které neměly zpočátku námitky proti průvodu městem a povolily tuto slavnost, na poslední chvíli chtěly průvod zakázat. Členové rady starších spolu s okresním hejtmánem dr. Františkem Macháčkem byli na oberlandrátě intervenovat. Po delším jednání byl průvod povolen, ale člen rady

starších Jan Procházka a okresní hejtman František Macháček byli na dobu průvodu zadrženi v budově oberlandrátu a svými osobami ručili za klid a pořádek.³⁷⁾ Když průvod v klidu přešel kolem oberlandrátu, mohli se tito rukojmí připojit k průvodu.

Táborský průvod byl v této době — po několika měsících nacistické okupace českých zemí — mimořádnou událostí. V čele průvodu šli paporečníci, kteří nesli 54 korouhví a praporů s husitskými symboly a nápisy skoro z celých Čech, za nimi šly ženy a dívky v národních krojích a pak kráčelo padesát duchovních církve československé, představitelé rady starších a osobnosti města a okresu, škol i spolků a za nimi na osm tisíc věřících. Průvod procházel ulicemi plnými přihlížejících, kteří sledovali vše se zájmem a mnohdy i s pohnutím. Však Robert Mixa-Táboran v Národní strážní o průvodu napsal:³⁸⁾

„Radostný byl to den, pln sluneční záře a pohody, den vskutku sváteční, jakých bývá v dějinách města málo. 6. červenec 1939 — den upřímné vzpomínky na mistra z Husince, stal se chvílí posily pro všechny, kdož přišli zdaleka i zblízka na posvátnou půdu husitského Tábora. A bylo jich kolem deseti tisíc, přijeli vlaky, zvláštními autobusy, stovky jich přišlo pěšky a radost bylo pohledět na tu masu novodobých kališníků, ctitelů Husových. O deváté hodině vychází ze starého chrámu na Masarykově náměstí procesí církve československé, mohutný církevní průvod, v jehož čele jsou nesené husitské a symbolické prapory, bylo jich přes padesát a tvořily malebný les, provátý jediným duchem: odkazem předků! Opravdu při pohledu na mnohé osmahlé muže, pevně svírající korouhve slavné minulosti, zdálo se ti, že to jsou ti věrní druhové bohatýra Žižky, jeho Boží bojovníci... Rada kněží v černých talárech s rudými kalichy na prsou ti připomínala odhodlané žáky Husovy, vykládající čisté Písmo... A přeci to byl dnešek, neboť ti, kteří dále procházeli, zjevně patřili současnosti. Mladí a mladší převládali, tato církev žije v nich, jimi roste a sílí rok od roku. A ti starší, jaké to poctivé a uvědomělé tváře, které ví, v co věří, jejich vráskovitost a udřenost jim nevzala vzhled myslícího člověka. I ta stará babička s uzlíčkem tu byla a chápala obsah hrané písně Hranice vzplála... Rady dětí, krojovaná družina... hlas zvonů z nového sboru zní vysokým tónem a znovu se vžíváš v minulost a již bys chtěl věřit, že putují do kaple Betlémské... Ano, vždyť Sbor božích bojovníků stal se od tohoto dne táborským Betlémem, v němž bude hlásán a milován mistr Jan..., v němž bude žít světlý národní odkaz.“

Hlavní slavnost předání Sboru božích bojovníků táborským věřícím a celé veřejnosti se konala před samým sborem ve Fügnerově ulici. Bylo zaplněno nejen prostranství před sborem, ale i přilehlé ulice; celý program byl přenášen několika rozmístěnými reproduktory. Na začátku pěvecký sbor církve československé pod vedením Štěpána Vlčka zazpíval Strykovu píseň Za Husem a studentka reálného gymnázia Libuše Malá přednesla Kadlecovu báseň Sbor božích bojovníků. Předseda rady starších Dominik Věšín uvítal všechny přítomné³⁹⁾ a ve svém poutavém projevu mj. řekl:⁴⁰⁾

(...) „Dnes dochází radostného uskutečnění dávná touha náboženské obce táborské, vyjádřená opět žalmistou Páně: „Jednoho jsme sobě žádali: býti svoji v domě Hospodinově.“ (...)

A odtud naše radost: že svorné a dlouholeté práci našich bratří a sester se podařilo vybudovat tento svůj duchovní útulek; že v něm máme zajištěnu nábo-

ženskou výchovu a sebevýchovu, abychom zde mohli pěstovati ty vzácné hodnoty, které nám prostředkuje naše národní církve z Ježíšova náboženského odkazu; (...) že takto smýšlejíce a jednajíce, budeme moci prospívati a hodně prospěti svému drahému národu, který bez duchovní síly a křesťanského působení by chřádl a neobstál.

A to je naší radostí největší; neboť svůj národ milujeme z hloubi srdce: nejen proto, že jsme krev jeho krve, duše jeho duše, nýbrž zvláště proto, že nás přesvědčuje srozumitelná řeč dějin (...). Národ náš drahý po právu a pravdě získal název Božích bojovníků ve výkvetu svých synů a dcer.“

Poutavým způsobem pozdravil shromážděné okresní hejtman František Macháček, který začal:

„V památném dni, kdy si připomínáme poctivé češství a touhu po čistém křesťanství kostnického mučedníka, mistra Jana z Husince, jsme účastní radostné slavnosti otevření chrámu Božích bojovníků v Táboře. Náboženská obec církve československé v Táboře uchyluje se v tomto okamžiku pod vlastní střechu — do svého nového domova. Vlastní, velkolepý chrám, který je právě odevzdáván k používání věřícím, je krásným svědectvím, že náboženská obec církve československé v Táboře musela naplnouti své síly mravní i finanční, aby tohoto cíle dosáhla.

Je mi dobře známo, že jste pracovali po celou řadu let, šetřili do úpadu, abyste svůj sen o vlastním domově proměnili ve skutek. My dnes všichni jsme se shromáždili, abychom vám pod novým krovem upřímně přáli plnost zdaru a božího požehnání.“

Slavnostní předání klíčů nového sboru provedl zástupce biskupa-patriarchy generální vikář Jan Lomoz, který tento akt předložil slovy:

„Přistupuji k tomuto slavnostnímu aktu s velikým pohnutím svého nitra. Rozhlížím se kolem: vidím město všem věrným Čechům posvátné, město věčně památné a kol dokola líbezný jihočeský kraj, kudy šly tolikrát dějiny a kde naplňovaly se osudy našeho národa.

Nedaleko odtud — jen asi 5 kilometrů — stál hrádek Kozí, kde nalezl útočiště mistr Jan, když musel opustit svůj Betlém. Tam v klínu zádumčivých lesů psal svoji Dcerku i Postillu, odtud posílal své první listy Pražanům, kteří nemohli zapomenouti na Betlém. Zde všude v okolí chodil, kázal a učil jihočeský lid pravdě Boží čisté.

V roce 1414 rozloučil se navždy s tímto krajem a s tímto lidem, aby za rok poté položil svůj život za poznanou pravdu Boží.

A za pět let po mistrově mučednické smrti buduje druhý Jan, Jan Žižka z Trocnova a Kalicha, spolu s Mikulášem z Husi zde v těchto místech mohutnou tvrz, Hradiště hory Tábor, když byl předtím zvítězil u Sudoměře nad železnými rytíři — v tom slavném 'vítězství malých proti velkým', jež i Žižkovi připadalo jako zázrak Boží.

Zde na Hradišti hory Tábor vznikla tvrdá pevnost husitská a v ní se ustavilo silné bratrstvo Táborů, jehož rozhodný duch, pro věc Boží jdoucí přímo a nehledící na množství nepřátel, učinil je na svou dobu nepřemožitelnými.

Letos je tomu 519 let, kdy Jan Žižka a jeho Boží bojovníci vybudovali mohutnou středověkou tvrz — castelium — na Hradišti hory Tábor. A letos — po 519 letech — vybudovali jste Vy, táborští naši bratři a sestry, Vy, kteří jste krev z krve tohoto slavného bratrstva, vybudovali jste na paměť svých praotců novou tvrz, nový kostel — Sbor božích bojovníků, který bude hradem Vaší víry, tvrzí Vaší pravdy, již zůstanete jistě vždycky věrní tak, jako Vaši dávní otcové, kteří za poznanou pravdu Boží dovedli se bit, pro ni žít a umírat.“

S poděkováním převzal klíč vikář František Rabiška a slavnostně otevřel sbor, do kterého poprvé vkročily stovky věřících.

Poznámky

První bohoslužbu sloužil generální vikář Jan Lomoz, liturgii zpíval farář M. Čech a kázání proslovil duchovní, redaktor Českého zápasu Antonín Vinklárek. „Zpěv zazněl sborem, zpěv čistý a krásný, píseň ke chvále Boha a příkladu Husova,“ napsal ing. Cincibus v Českém zápasu. Redaktor českého rozhlasu, přítomný v Táboře na slavnosti a připravený vysílat přímou reportáž, splnil svůj úkol vysílání jen zčásti, protože technické podmínky po trase reportáž přerušovaly, takže byly vysílány jen úryvky.

Významným dotvořením celkové slavnostní atmosféry byly zpěvy, které s pěveckým sborem připravil a nacvičil katecheta varhaník a skladatel Štěpán Vlček. K oslavě otevření sboru zhudebnil slova žalmu 118 a Vyznání víry.⁴¹⁾ Po bohoslužbě ve sboru bylo ještě několik projevů uvnitř sboru, mezi jinými hovořil vládní komisař města Tábora dr. Bohumír Hospodka, místopředseda diecézní rady a bývalý předseda rady starších v Táboře profesor Karel Kostlivý a zástupce ústřední církve československé ředitel František Plechatý. Do poslední chvíle byl sbor zcela zaplněn, stejně jako přilehlé ulice. Jak tábořská veřejnost a hosté zblízka i zdáli prožívali slavnostní chvíle, vystihl působivě Robert Mixa-Táboran:⁴²⁾

„Chrám se zaplnil a velké množství ještě stálo ve Fügnerově ulici, aby alespoň duchem bylo přítomno a připojilo se písní i modlitbou k přenosu ampliónem. Tak byli všichni jedno ve chvíli pro ně významné. A nejen pro ně, ale i pro nás ostatní, vždyť i my jsme nakonec se slzami v očích zpívali Kde domov můj. Nebyl to jen církevní, ale i národní den... A ve výši třpytil se měděný kalich, na sboru vlál bílý husitský prapor s kalichem rudým...“

Z á v ě r

Mnohatisícová slavnost otevření nového Sboru božích bojovníků dne 6. července 1939 byla ve své šíři největší a nejpočetnější národní manifestací v Táboře v období nacistické okupace. Svým rozsahem a významem přerostla tato slavnost rámeček dějin města. Zařadila se pozoruhodným způsobem do celonárodního hnutí veřejných projevů, demonstrací a poutí v létě 1939, na kterých měli velký podíl příslušníci jednotlivých církví. Čestné místo patřilo církvi československé, která se od svého vzniku stala hlasatelem demokratické národní myšlenky a zastáncem československého státu. Budování nových výstavných sborů, ke kterým přistoupila řada náboženských obcí církve československé v druhé polovině třicátých let převážně ze svých vlastních prostředků, bylo zahájeno se záměrem, aby novými sbory církev československá slavnostně uctila dvacáté výročí Československé republiky. Mnohde se to nepodařilo včas, ale ani okupace českých zemí nedokázala zastavit započaté dílo. Dokončení a otevření Sboru božích bojovníků v Táboře 6. července 1939 se tak stalo nejen církevním svátkem, ale současně i velkým svátkem národním, který podtrhl touhu českého národa po udržení a rozvíjení české národní svébytnosti v těžkých chvílích německé nacistické okupace.

- 1) Karel Kostlivý, Br. patriarcha Dr. Farský a Tábor. Stráž na Táboře, roč. 6, č. 7 a 8, 1. července 1927, s. 28.
- 2) Tábor, roč. 54, č. 28, 16. července 1920, s. 3.
- 3) Tábor, roč. 54, č. 29, 23. července 1920, s. 3.
- 4) Karel Kostlivý, Br. patriarcha Dr. Farský a Tábor. Stráž na Táboře, roč. 6, č. 7 a 8, 1. července 1927, s. 28; František Pěnka, Několik vzpomínek na zakladatele církve československé, Stráž na Táboře, roč. 15, č. 6, 28. května 1938, s. 1; Archiv sboru církve československé husitské v Táboře, Kronika československé církve husitské v Táboře, I. kniha — zápisy 1920—1939, s. 19.
- 5) Tábor, roč. 54, č. 32, 13. srpna 1920, s. 3; č. 33, 20. srpna 1920, s. 3; č. 35, 8. září 1920, s. 3.
- 6) Tábor, roč. 54, č. 34, 27. srpna 1920, s. 3; Církev československá v Táboře před desíti lety (podle pamětní knihy), Stráž na Táboře, roč. 9, č. 6, 3. června 1930, s. 22.
- 7) Tábor, roč. 54, č. 39, 1. října 1920, s. 3.
- 8) Statistický lexikon obcí v zemi České, Praha 1934, s. 349—350, s. 352. O problémech s částí příslušníků církve československé v Táboře, která se přikláněla k církvi pravoslavné, i Karel Kostlivý, Br. patriarcha Dr. Farský a Tábor, Stráž na Táboře, roč. 6, č. 7 a 8, 1. července 1927, s. 28.
- 9) Stráž na Táboře, roč. 18, č. 3, 2. března 1939, s. 8.
- 10) Stráž na Táboře, roč. 6, č. 11, 28. října 1927, s. 43.
- 11) Stráž na Táboře, roč. 9, č. 12, 24. listopadu 1930, s. 51.
- 12) Kronika československé církve husitské v Táboře..., s. 137.
- 13) Stráž na Táboře, roč. 11, č. 3, 3. března 1932, s. 11.
- 14) Kronika československé církve husitské v Táboře..., s. 139—142.
- 15) Stráž na Táboře, roč. 11, č. 3, 3. března 1932, s. 11—12.
- 16) Tábor, roč. 66, č. 35, 16. září 1932, s. 1: Československá církev v Táboře před stavbou Husova sboru; Stráž na Táboře, roč. 11, č. 10, 8. října 1932, s. 39.
- 17) Stráž na Táboře, roč. 11, č. 10, 8. října 1932, s. 37.
- 18) Kronika československé církve husitské v Táboře..., s. 148—149.
- 19) Stráž na Táboře, roč. 14, č. 2, 1. února 1936, s. 7.
- 20) Stráž na Táboře, roč. 14, č. 3, 1. března 1936, s. 12; č. 5, 1. května 1936, s. 22.
- 21) V kolumbáriu bylo plánováno na 900 urnových schránek a valná hromada schválila jednorázové poplatky ve výši 2000 Kč pro příslušníka církve československé a 3000 Kč pro ostatní. Poplatek se mohl uhradit najednou nebo ve splátkách během dvou let. Stráž na Táboře, roč. 14, č. 5, 1. května 1936, s. 23.
- 22) Kronika československé církve husitské v Táboře..., s. 158.
- 23) Tamtéž, s. 161.
- 24) Stráž na Táboře, roč. 17, č. 2, 1. února 1938, s. 3; č. 3, 3. března 1938, s. 12; č. 4, 5. dubna 1938, s. 17; č. 6, 8. června 1938, s. 23; Tábor, roč. 72, č. 20, 6. května 1938, s. 4.
- 25) Kronika československé církve husitské v Táboře..., s. 165; Český jih, roč. 67, č. 27, 8. července 1939, s. 1.
- 26) Stráž na Táboře, roč. 17, č. 10, 20. října 1938, s. 37.
- 27) Národní stráž, roč. 1, č. 25, 16. června 1939, s. 2; Tábor, roč. 73, č. 27, 30. června 1939, s. 2; Český jih, roč. 67, č. 26, 30. června 1939, s. 1.
- 28) Květa Kořalková, Veřejná vystoupení tábořského obyvatelstva v prezidiálních spisech okresního úřadu v Táboře, Tábořský archiv 2, 1989, s. 53 a 63.
- 29) Český zápas, roč. 22, č. 23, 8. června 1939, s. 181. Zpráva sdělila, jaké jsou finanční podmínky zájezdu, že při 200 účastnících bude cena zpáteční jízdenky 36,— K, při 300 osobách 32,50 K, při 400 už jen 27 K. Přihlášky se přijímaly na všech farních úřadech církve československé Velké Prahy se zálohou 25 K do 25. června 1939. Železničáři také mohli jet, zálohu neplatili a do počtu se nezapočítávali.
- 30) Český zápas, roč. 22, č. 25, 22. června 1939, s. 193.
- 31) Český zápas, roč. 22, č. 26, 27. června 1939, s. 207; Národní stráž, roč. 1,

č. 26, 30. června 1939, s. 1; Tábor, roč. 73, č. 27, 30. června 1939, s. 2; Český jih, roč. 67, č. 26, 30. června 1939, s. 1.

³²⁾ Ing. J. Cincibus uveřejnil v Českém zápase obsáhlou, citově silně zbarvenou reportáž o průběhu celé slavnosti s lítostí, že nemohl být odvysílán celý průběh slavnosti pro poruchu na přenoscích. Reportáž byla vysílána až 9. července 1939 v českém rozhlase. Český zápas, roč. 22, č. 28, 13. července 1939, s. 217.

³³⁾ Český zápas, roč. 22, č. 26, 27. června 1939, s. 207.

³⁴⁾ Otakar Vošta, Jak pracovala tábořská Jednota mládeže ČČS při otevření sboru Božích bojovníků v Táboře, Český zápas, roč. 22, č. 31, 3. srpna 1939, s. 246.

³⁵⁾ R. M. Táboran, K slavnostnímu otevření Sboru božích bojovníků v Táboře, Národní stráž, roč. 1, č. 26, 30. června 1939, s. 1.

³⁶⁾ Český zápas, roč. 22, č. 28, 13. července 1939, s. 218; Tábor, roč. 73, č. 28, 14. července 1939, s. 2.

³⁷⁾ Muzeum husitského revolučního hnutí Tábor, sbírka O, neoznačeno (Manová).

³⁸⁾ Národní stráž, roč. 1, č. 27, 15. července 1939, s. 2.

³⁹⁾ Oficiální hosté byli: okresní hejtman JUDr. František Macháček, vládní komisař dr. Bohumír Hospodka za město Tábor, okresní školní inspektor František Malík, ředitel František Plechatý za ústřední radu církve československé, profesor Karel Kostlivý a architekt L. Čapek za diecézní radu pražskou, za říšské úřady se dostavili vrchní zemský rada dr. Hertel a vládní referent dr. Haubner. Český zápas, roč. 22, č. 28, 13. července 1939, s. 2.

⁴⁰⁾ Projevy Dominika Věšína, dr. Františka Macháčka, generálního vikáře Jana Lomoze a dr. Bohumíra Hospodky byly v úplném znění uveřejněny v Českém zápase, roč. 22, č. 28, 13. července 1939, s. 2 a 3.

⁴¹⁾ Český jih, roč. 67, č. 28, 15. července 1939, s. 1.

⁴²⁾ R. M. T., 6. červenec v Táboře, Národní stráž, roč. 1, č. 27, 15. července 1939, s. 2.

PRACOVNĚ VÝCHOVNÝ TÁBOR V PLANÉ NAD LUŽNICÍ V LETECH 1943—1945

Vladimír Velešík

I.

Nacistická třetí říše v průběhu své existence vybudovala celý složitý systém nejrůznějších druhů táborů se značně rozmanitými názvy, pod nejrůznější správou, s nejrůznějšími vzájemně se překrývajícími funkcemi.

Jednotlivé druhy táborů se od sebe značně lišily, ať již funkcí, ke které sloužily, či stupněm perzekuce vězňů a podobně. Některé tábory byly určeny k bezprostřední likvidaci nacistických odpůrců a osob židovského původu, jiné sloužily jako tábory cikánské, internační a podobně.

Naše historiografie věnovala vždy velkou pozornost zpracování problematiky nacistických táborů a věznic. Je však více než zřejmé, že většina odborných prací se soustředila na otázky týkající se pouze jedné skupiny nacistických táborů, a sice táborů koncentračních. Dalším typům německých táborů věnuje odborná literatura pozornost jen velmi zřídka (čestnou výjimkou je zde snad pouze internační tábor ve Svatobořicích). Tak na okraji zájmu historiků zůstaly tábory zajatecké, cikánské či pracovní. Lze také připomenout, že zatím se věnovalo velmi mnoho sil na vytváření a doplňování různých soupisů nacistických věznic a táborů na československém území, ale již daleko méně pozornosti bylo věnováno zachycení a popisu konkrétních životních podmínek v těchto táborech a věznicích. Proto vznikl i tento příspěvek, který by chtěl podat alespoň základní informace o vzniku, vývoji a vnitřní organizaci pracovního výchovného tábora v Plané nad Lužnicí.¹⁾

Systém nacistických táborů byl v podstatě tvořen několika základními skupinami. První skupinu můžeme označit prostě pojmem tábory, a patřily sem trestní tábory, vězeňské tábory, zajišťovací tábory, internační tábory, zvláštní tábory SS a koncentrační tábory. Další skupinu tvořily zajatecké tábory, kam byli zařazováni váleční zajatci. Dělili se na zajatecké tábory, trestní zajatecké tábory a společné pracovní a zajatecké tábory. Cikánské a židovské tábory se potom dělily na řadu táborů sběrných, pracovních a podobně.²⁾

Do tohoto systému byly zařazeny i pracovní tábory, kterých bylo také několik druhů. Především to byl pracovní tábor (Arbeitslager), kde ubytovaní dělníci byli nasazeni více či méně nuceně na práci. Dalším typem byl společný pracovní tábor (Gemeinschaftslager), který byl určen pro cizí dělníky, kteří se přihlásili na práci do Německa dobrovolně. Podobně tomu bylo u tzv. uby-

tovny (Wohnlager), kde dělníci nebyli střeženi a odtud vycházeli na práci. Zvláštního významu v systému nacistických pracovních táborů potom nabyly tábory nucených prací (Zwangsarbeitslager), kam byly umísťovány osoby, které se vyhýbaly práci a několikrát uprchly z pracovního nasazení v Německu. Byli zde internováni i židé a cikáni.³⁾

Posledním ze skupiny pracovních táborů byl tzv. pracovní výchovný tábor (Arbeitserziehungslager). Do pracovních výchovných táborů měli být posíláni všichni, kteří neplnili stanovené normy v místě svého pracovního nasazení, porušovali pracovní disciplínu, zanedbávali směny nebo opustili přidělené zaměstnání. Byly také určeny pro uprchlíky z pracovního nasazení v Německu, osoby stíhané pro běžné kriminální delikty a tzv. asociální živly.⁴⁾

Tyto tábory byly nejdříve zřizovány v Německu, kde se však staly přímými filiálkami koncentračních táborů. I velitelé a strážní personál sem byl vybírán z řad strážního personálu koncentračních táborů.

S výstavbou pracovních výchovných táborů v Protektorátu Čechy a Morava se začalo až ve druhé polovině roku 1942. Jejich režim se však nedal srovnávat s poměry ve stejných táborech na říšském území. Pracovní výchovné tábory v Protektorátu Čechy a Morava podléhaly neuniformované protektorátní policii. Nadřízeným orgánem však bylo gestapo. Strážní službu zde vykonávali příslušníci protektorátního četnictva.

V odborné literatuře se uvádí, že ve většině pracovních výchovných táborů existovala dvě oddělení. V prvním, označeném římskou jedničkou, byl ztřeštěný režim. Vězeň zde dostával jen část stravy, spal na tvrdém lůžku s jedinou pokrývkou bez ohledu na počasí. Ráno vstával o hodinu dříve než ostatní, tedy v létě ve tři hodiny a v zimě ve čtyři hodiny ráno. Do budíčku potom vězňové z tohoto oddělení prováděli trestná cvičení. Sem byli zařazováni všichni nově příchozí. Jestliže se vězeň dobře choval, byl po deseti dnech přeřazen do druhého oddělení. Tam nebyla vězňům krácena strava a platil zde běžný táborový řád. Ovšem deset dnů před vypršením trestu se každý z vězňů vrátil zpět do prvního oddělení.⁵⁾

Po vypršení trestu se měli vězni vrátit na pracoviště, odkud uprchli. Jejich návrat na pracovní nasazení byl nacisty organizován tak, že v Praze-Ruzyni byl zřízen sběrný tábor, odkud byli vězni, propuštění z pracovních výchovných táborů, eskortováni na svá pracoviště.

V samotném Protektorátě Čechy a Morava existovalo několik velkých a řada malých pracovních výchovných táborů. K největším patřily pracovní výchovné tábory v Mirošově (kapacita kolem 1000 vězňů), v Břežanech (kapacita 800 vězňů), v Moravské Ostravě-Kunčicích (kapacita 900 vězňů) a v Plané nad Lužnicí (kapacita asi 500 osob).⁶⁾

II.

Pracovní výchovný tábor v Plané nad Lužnicí (Arbeitserziehungslager Plan an der Laisnitz) se začal budovat koncem roku 1942. První nedobrovolní obyvatelé byli do tábora dopraveni dne 10. března 1943. Tábor v Plané nad Lužnicí se tak stal po Hradištku u Štěchovic dalším využívaným pracovním výchovným táborem v Protektorátě Čechy a Morava.⁷⁾

Tábor byl zřízen přibližně jeden kilometr od obce Planá nad Lužnicí, u silnice směrem na obce Turovec a Chýnov. Byl postaven na pozemcích rolníků Josefa Pecháčka (0,30 ha) a Františka Čázenského (0,80 ha), tedy o celkové výměře asi 1,10 ha.⁸⁾

Svou kapacitou se řadil mezi největší pracovní výchovné tábory vybudované za celou dobu okupace na území Protektorátu Čechy a Morava. Při normálním ubytování zde bylo možno umístit 500 osob, při nouzovém ubytování potom kolem 700 osob.⁹⁾ Tábor však nebyl nikdy úplně vytížen a jeho průměrné obsazení se pohybovalo kolem 200–300 osob. Celkově lze říci, že táborem během jeho existence (tj. 10. března 1943–15. března 1945) prošlo přibližně 3500 až 4000 osob.¹⁰⁾

Mezi vězni tábora byli výlučně muži. Národnostně zde byli zastoupeni pouze Češi.

Celý tábor byl obehnan dvojím oplocením z prken. Podle soupisu inventáře pracovní výchovného tábora v Plané nad Lužnicí, provedeného dne 6. srpna 1945, tvořilo tábor jedenáct dřevěných budov.¹¹⁾ V jedné, menší části tábora, byla soustředěna správa tábora. Nacházela se zde velitelská budova, správní budova a noclehárna strážního oddílu. Další prostor zabíraly budovy vlastního tábora a hospodářská stavení. Byly zde především dvě noclehárny vězňů, z nichž první měla šestnáct a druhá čtrnáct místností.¹²⁾ Dále zde byla kuchyně, skladiště, marodka, dezinfekce a umývárna, kůlna na dříví a hospodářská budova.¹³⁾ Tento soupis ovšem nezahrnuje některé další drobné stavby, které naopak zachycuje dobový německý plán tábora. Jedná se především o sklep, či sklepní vězení (Keller), dvě hlídkové věže pro strážce¹⁴⁾ a dvě studně, umístěné uvnitř vlastního tábora.¹⁵⁾

Mimo to měl pracovní výchovný tábor od obce Planá nad Lužnicí pronajato pole asi o výměře 1/2 ha, kde byly pěstovány zemědělské plodiny pro potřeby tábora. V některých vzpomínkách se uvádí, že i kolem jednotlivých staveb tábora byla pěstována zelenina. K majetku tábora dále patřili i dva koně, vůz, postroje a nákladní auto Jawa 30.¹⁶⁾

Prvním velitelem tábora se stal SS-Oberscharführer Burkert, který však záhy narukoval na obsazené území SSSR.¹⁷⁾ Místo něho vykonával tuto funkci SS-Hauptscharführer Schmidt, který zde zůstal až do roku 1945. Velitel tábora byl jedinou německou osobou ve správě tábora. Ostatní záležitosti byly v rukou protektorátních úředníků a četníků.¹⁸⁾

Dozor nad vězni pracovně výchovného tábora v Plané nad Lužnicí drželi protektorátní četníci. To byl jeden z důvodů, proč se režim tábora nedal srovnat s poměry ve stejných táborech na říšském území, kde dozorčí službu vykonávali dozorcí z koncentračních táborů.¹⁹⁾

Velitel strážního četnického oddílu byl zároveň zástupcem velitele tábora. Přejímal velení tábora v době nepřítomnosti gestapáckého úředníka.

Při svém příchodu do pracovně výchovného tábora v Plané nad Lužnicí byli všichni členové četnického strážního oddílu svoláni k apelu, kde jim nacistický velitel tábora a četnický velitel zdůvodnili jejich úlohu při službě v pracovně výchovném táboře, dále jim objasnili jak se mají chovat vůči káráncům a připomenuli jim i další jejich „pracovní“ povinnosti. Toto školení museli absolvovat i všichni další četníci, kteří přicházeli v dalším období do tábora plnit strážní službu. Vztah četníků k vězňům byl do jisté míry dán charakterovými vlastnostmi četníků i jejich postojem k samotným nacistům. Chování některých z nich se příliš nelišilo od chování dozorců z koncentračních táborů.²⁰⁾ Naopak u mnohých z nich se projevovala určitá národnostní sounáležitost, která je vlastně stavěla do rozporu s jejich služebními povinnostmi. Proto se alespoň částečně snažili vězňům pobyt v pracovně výchovném táboře ulehčit, nebo přinejmenším vykonávali příkazy vlažně a nehyžili přílišnou aktivitou při jejich plnění. Je třeba si uvědomit, že pro mnohé četníky nebyla služba v táboře příliš lákavá. Byla to nejenom již zmíněná národnostní sounáležitost, ale i důvody čistě praktické a existenční. Četníci byli poměrně často překládáni z jednoho pracovně výchovného tábora do druhého, takže se stávalo, že během jednoho roku vystřídali dva i více pracovně výchovných táborů. Časté stěhování bylo také jedním z nejvíce využívaných způsobů trestů četníků ze strany jejich nadřízených. Za sebemenší nedodržení rozkazů pak mohlo následovat mírnější potrestání, například ve formě zákazu návštěvy rodiny.²¹⁾ Na druhé straně jsou známé příklady četníků z pracovně výchovného tábora v Plané nad Lužnicí, kteří svého postavení zneužívali k vlastnímu obohacení na úkor vězňů (krácení přídělů potravin), či využívali práce vězňů, se souhlasem nacistického velitele, k pracem na svých statcích.²²⁾

Mimo velitele tábora a četníků působily v táboře i další osoby, jako byl správce tábora, ten zodpovídal za zásobování tábora, táborový krejčí, táborový kuchař²³⁾ a lékař.²⁴⁾

Lékařskou službu vykonával v plánském táboře téměř po celou jeho existenci obvodní lékař z Plané nad Lužnicí MUDr. Klement Adamec. Lékař měl pevně stanovená práva a povinnosti, které byly zakotveny v pracovní smlouvě.

Lékař musel každého vězně při jeho příchodu do pracovně výchovného tábora prohlédnout a výsledek prohlídky, společně se stanovením stupně způsobilosti, zapsat do předepsaného formu-

láře. Obdobně postupoval i při propouštění vězně. Dále musel nejméně jednou měsíčně prohlédnout noclehárny vězňů a další zařízení tábora, vyzkoušet zda odpovídají sanitárním nárokům a případné nedostatky ihned hlásit veliteli tábora. Denně musel prohlédnout vězně, kteří se hlásili jako nemocní a určit, jakým způsobem má s nimi být v táboře zacházeno.²⁵⁾ Tuto svou činnost vykonával od sedmi do osmi hodin ráno. Za to pobíral MUDr. Klement Adamec měsíčně výplatu 1500 K.²⁶⁾

Jak již bylo výše řečeno, nedobrovolnými obyvateli plánského pracovně výchovného tábora se stávali muži, kteří uprchli z totálního nasazení, nevrátili se z dovolenky zpět do podniku, kde byli nasazeni nebo podávali na svém pracovišti špatný výkon. Po bytem v pracovně výchovném táboře měla být „napravena“ jejich pracovní morálka. K tomu bylo v těchto táborech využíváno mnoho metod, od ranního tělocviku, přes těžké denní zaměstnání až po omezování stravy a spánku.

Délka pobytu v táboře se u jednotlivců značně různila. Nejčastěji však byl trest vyměřen na 30–60 dnů. Byly zde však i výjimky. Například Josef Adam z Pelhřimovska strávil v pracovně výchovném táboře v Plané nad Lužnicí 85 dnů. Naproti tomu Antonín Adamec z Prahy pouze 18 dnů, Leopold Adámek z Brna 20 dnů a Alois Böhm dokonce pouze 14 dnů.²⁷⁾

Samostatnou skupinu potom tvořili vězni, kteří se do pracovně výchovného tábora vraceli již podruhé. Těm se okamžitě trest prodlužoval. Například Václav Bártů z Českých Budějovic strávil v pracovně výchovném táboře v Plané nad Lužnicí při svém druhém trestu 84 dny.²⁸⁾

Denní režim se v plánském táboře do jisté míry podobal dennímu režimu v ostatních pracovně výchovných táborech na území Protektorátu Čechy a Morava. Budíček byl přes léto stanoven na čtyři hodiny, v zimě se vstávalo v pět hodin. Po budíčku následovalo rychlé oblečení do černého táborového obleku, což bývalo často provázeno pokřikem a povzbuzováním četníků. Poté byla na programu rozcvička. Po jejím skončení byl vězňům tábora vymezen určitý čas na základní osobní hygienu a půlhodina na snídání. Nástup na práci byl stanoven mezi šestou a sedmou hodinou. Přesný čas nástupu zřejmě závisel na okolnostech, jakými bylo například místo pracovního nasazení vězňů, především jeho vzdálenost od pracovně výchovného tábora, a v neposlední řadě i na ročním období. Návrat jednotlivých pracovních komand z místa jejich nasazení byl stanoven přibližně na šestnáct hodin, byly však i výjimky, kdy se pracovalo déle, například až do osmnácti hodin.²⁹⁾ Po návratu z pracovního nasazení ještě vězni pracovali v areálu tábora, večerka byla stanovena na dvacátou prvou hodinu. Doba večerky bývala narušena jen mimořádně, a to v případech, že některý z vězňů z tábora uprchl. Vězni poté stáli na „appellplatzu“ do půlnoci i déle a probíhalo nekonečné počítání, známé z koncentračních táborů. Zvláštním dnem byla středa, kdy byla

večerka posunuta až na dvacátou třetí hodinu. Vězni v této době cvičili dodržování odstupů, zdravení představeného, pochod v trojstupech a čtyřstupech atd.³⁰⁾

Tvrdší režim měla většina nově přichozích vězňů. Každý nový transport, který přijel do tábora, byl ubytován osm dnů na tvrdém lůžku. Pro tyto vězně byla v plánském táboře vyhrazena jedna místnost, ve které spalo asi 60 vězňů, kteří spali jeden vedle druhého na holých deskách. Vězni z této místnosti vstávali o půl hodiny dříve než ostatní. Po oblečení následovala rozcvička, poté krátký odpočinek a znova na rozcvičku, tentokrát společně s ostatními vězni.³¹⁾

Specifický režim měli vězni pracovní výchovného tábora v Plané nad Lužnicí o nedělích a o svátcích. Pracovní doba v tyto dny trvala pouze do třinácti hodin.³²⁾ Ti, kteří během dopoledne nešli do práce a zůstali v táboře, museli umývat světnice. Často však byl nedostatek potřebného vybavení, především rýžáků a hadrů.

Nedělní odpoledne bylo sice podle táborového řádu vyhrazeno na osobní hygienu vězňů, ale toto ustanovení se příliš nedodržovalo. Vězňům byla v tyto dny ohřána voda, aby se alespoň jednou týdně rádně umyli, či aby si alespoň vyprali šaty, ve kterých celý týden pracovali.³³⁾ Místo osobní hygieny však častěji museli vězňové cvičit na dvoře tábora. Toto cvičení trvalo od čtrnácti do šestnácti hodin. Poté ve většině případů nastupovali vězňové se svými věcmi opět na dvůr tábora, kde byli kontrolováni úředníky civilní správy, zda mají své věci v pořádku.³⁴⁾

Oblečení vězňů bylo jednotné, skládalo se z černých kalhot, blůzy a černého pláště. Oblek byl z pytloviny, košile jakoby ze skelných vláken a svědila na celém těle. Boty byly dřevěné, při větší vlhkosti se rychle promáčely. Promočené věci nebylo kde usušit, respektive se nesmělo nic sušit hromadně, aby se nedostaly vši. Na cimře byla plechová kamna, k nim bylo přiděleno malé množství dřeva, případně si vězňové dříví donášeli z pil, kde také pracovali.³⁵⁾

Vězňové neměli klid ani po práci, protože velmi často museli po návratu do tábora až do večera pochodovat po dvoře tábora, přitom museli zpívat. Na to dohlížel obyčejně sám velitel tábora. Kdo z vězňů neudržel krok, nebo zůstal vzadu, byl tělesně potrestán.³⁶⁾

Na svá pracoviště odcházeli vězni v pracovních komandech pod dozorem četníků. Míst, kde vězňové plánského tábora pracovali, bylo několik a v průběhu trvání tábora se často měnila. Vězňové pracovali na přeložce silnice Planá nad Lužnicí—Sezimovo Ústí, v továrně v Soběslavi, na pile v Soběslavi, na nádraží v Táboře, na sekání rašelínových borků ve Veselí nad Lužnicí, v chýnovských kamenolomech a vápenkách, u rolníků v Plané nad Lužnicí, Košicích, Čáповě Dvoře, na různých výkopových pracích na řadě míst, při úpravách Tábora.³⁷⁾

Za svůj pracovní výkon byli káránci četníky klasifikováni. Exis-

tovaly zde čtyři stupně známek. 1+ znamenalo výkon práce velmi dobrý, 1 značilo dobrý, 2 znamenalo dostatečný pracovní výkon a 3 nedostatečný. Velitel tábora tyto známky pravidelně kontroloval a těm, kteří měli známky 2 pobyt v pracovní výchovném táboře prodlužoval. Ty, kteří obdrželi známku 3, potom předával gestapu. Podle některých vzpomínek je třeba konstatovat, že známka 1+, stejně tak ovšem i známka 3, se v hodnocení práce vězňů příliš neobjevovaly. Naproti tomu však řada káránců byla nucena strávit díky horší známce (tedy známce 2) za pracovní výkon v plánském táboře mnohem delší čas, než jim byl původně vyměřen.³⁸⁾

Na pracovišti, stejně tak jako v táboře, museli četníci zabránit jakémukoliv střetnutí vězňů s příbuznými a civilním obyvatelstvem. Především mělo být zabráněno tomu, aby domácí obyvatelstvo vězně obdarovávalo. V případě, že byl dopaden civilista, který cokoliv daroval káránci tábora, měl být četníkem zajištěn a oznámen veliteli tábora. Ten měl vše další zařídit u gestapa. Přesto se mnozí domácí obyvatelé nezalekli a i nadále podporovali vězně.³⁹⁾ Často se stávalo, že když se vězňové vraceli z pracoviště do tábora, nacházeli při cestě pohozené bochníky chleba od domácího obyvatelstva. Četníci nad tím většinou přivírali oči. Když se to ovšem jednou dozvěděl velitel tábora, zakázal okamžitě celému táboru přijímat balíčky z domova a pošta je musela vracet. Současně zakázal vydat celému táboru oběd.⁴⁰⁾

Poměrně v lepší situaci byli káránci, kteří docházeli na práci k místním rolníkům. Nebyla zde tak těžká práce, jednalo se především o sušení sena, žňové a podzimní práce, jako v chýnovských kamenolomech a vápenkách či na stavbě silnice a byla zde i možnost lepší stravy. Káránci dostávali od rolníků svačiny a večeře, mnohdy i obědy. Mnozí z nich obdrželi i přes přísný zákaz menší množství kuřiva.⁴¹⁾

Četníci museli za všech okolností udržovat mezi vězni přísnou kázeň. Například nesměli strpět, aby vězeň četníka nepozdravil. Stalo-li se tak, měl četník vězně na místě zpoličkovat. Pokud toto neudělal, mělo být jeho jméno nahlášeno veliteli strážního oddílu v táboře, který se měl postarat o potrestání. Vězňové se museli neustále držet na tři kroky od četníka a ten jim při udílení rozkazu musel tykat. Mnozí z četníků se vzpírali takovým opatřením, ale velitel tábora Schmidt jim při každém appellu neopomněl zdůraznit, že: „... přijdou-li bolševici do Čech, nebudou brátí žádné ohledy, jak četník s chovanci zacházel, zda jim ubližoval, neb jim ulehčoval, nýbrž každého postaví ke zdi a zastřelí.“⁴²⁾

Četník, který právě vykonával službu, zodpovídal mimo jiné i za to, že večer budou všechna okna jednotlivých baráků tábora pečlivě zatemněna a uzavřena závory. Ve dvacet jednu hodinu potom musel četník vězně ve světnici spočítat, a to v přítomnosti velitele světnice, který byl jmenován z řad vězňů přímo velitelem tábora. Světnici musel četník poté uzamknout a jít nahlásit stav

vězňů k veliteli strážního oddílu. Ten potom hlášení o stavu vězňů na jednotlivých světnicích srovnal s centrálně vedenou evidencí.⁴³⁾

Vězňové po celou noc nesměli používat toalet, svoji potřebu museli vykonávat do připravených nádob, které se ráno vyvážely. Ti, kteří pobývali v táboře již podruhé, nedostávali na noc slamníky, a to ani přes zimu.⁴⁴⁾

Přes velmi malou naději v reálný úspěch, nebyly v denním chodu tábora žádnou výjimkou pokusy vězňů o útěk, ať již přímo z tábora nebo z nasazení v pracovních komandech. V každém z těchto případů měli četníci upotřebit i bez předchozího vyzvání střelnou zbraň. Podařilo-li se vězni uprchnout, měl četník okamžitě vyrozumět telefonicky správu tábora, která potom upozornila na uprchlého vězně ostatní četnické stanice.⁴⁵⁾

Vězňové pracovní výchovného tábora v Plané nad Lužnicí pocházeli z různých věkových skupin, různých míst protektorátu a odlišovali se i svým sociálním původem.

Věková struktura uvězněných mužů v plánském pracovním výchovném táboře plně odpovídala struktuře povolávaných ročníků na práce do Německa. Z protektorátu byly nejdříve do Německa posílány ročníky 1921 a 1922, krátce na to i ročníky 1918—1920. Na podzim roku 1943 odešli do německých leteckých závodů i mladí lidé z ročníku 1924.⁴⁶⁾

V pracovním výchovném táboře v Plané nad Lužnicí byly nejsilněji zastoupeny ročníky 1918 až 1924. Z nich ovšem daleko nejsilnější byly ročníky 1921 a 1922. Lidé z těchto ročníků byli na práci v Německu nejdříve a nejdéle. Proto mnozí z nich hledali možnost úniku z Německa, ať již přímým útekem, nebo tím, že se nevrátili z dovolené. Ovšem pro německé bezpečnostní orgány nebylo příliš pracné vypátrat jejich úkryt (ukrývali se obyčejně u svých rodičů či příbuzných) a potom je dopravit do pracovních výchovných táborů.

Mimo tyto ročníky byli v plánském pracovním výchovném táboře silně zastoupeni i muži narození v letech 1915—1916 a 1927—1928. Našly se však i výjimky. Byl zde například vězněn František Dvořák z Kamenice nad Lipou, který se narodil 25. listopadu 1888 či František Anděl, který se narodil 5. prosince 1894. Na druhé straně zde byly převychovávány v podstatě ještě děti. Václavu Láličkovi bylo v den příchodu do pracovního výchovného tábora čtrnáct let a čtyři měsíce, Břetislavu Fieberovi čtrnáct let a necelých šest měsíců, Ladislavu Bradáčovi čtrnáct let a osm měsíců. Řada z vězňů plánského pracovního výchovného tábora jen těsně přesáhla patnáct let. Byli zde internováni i přesto, že pracovní výchovný tábor měl oficiálně sloužit k „převýchově“ mužů starších osmnácti let.⁴⁷⁾

Na evidenčních kartách, které byly vedeny pro každého z vězňů, bylo uváděno i jejich trvalé bydliště, proto můžeme poměrně dobře určit oblasti, ze kterých přicházelo do plánského pracovního výchovného tábora nejvíce vězňů. Daleko největší počet vězňů pocházel

z jižní Moravy (přibližně asi třetina všech uvězněných), především z Brna a brněnského okolí, dále z Vyškova, Boskovic, Vsetína, Uherského Brodu, Jihlavy, Hodonína apod. Menší část potom pocházela z oblasti jižních Čech, nejvíce z Budějovicka, Pelhřimovska, Humpolecka a Táborska. Poměrně často byla zastoupena i Praha. Ojedinelé se zde ocitly případy z Ostravska (především horníci), Olomoucka, Kolína, Německého Brodu atd. Téměř vůbec nebyly zastoupeny západní a severní Čechy.⁴⁸⁾

Pokud se jedná o firmy, u kterých byli vězni zaměstnáni před svým proviněním a potrestáním, byly v kartotéce uvedeny mnohé známé podniky jako A.E.G. Metallwerke in Berlin, Fa. Siemens Schuckert Berlin, A.E.G. Union Linz, B.M.W. in München, Skoda Werke in Pilsen, Deutsche Werke Kiel, Junkers-Flugzeugwerke Magdeburg, Deutsche Reichsbahn in Ingolstadt, Maschinenwerke Augsburg bei Nürnberg, Schloserei u. Montagewerke in Breslau, Stadtwerke Bremen.⁴⁹⁾

Při příchodu do pracovního výchovného tábora v Plané nad Lužnicí byl každý z vězňů vzat do evidence a podroben lékařské prohlídce. Zvláště evidence vězňů byla vedena s velkou důkladností a každý z vězňů byl zapsán do několika druhů kartoték.

Okamžitě po příchodu vězně do pracovního výchovného tábora byl založen jeho osobní spis. Zde bylo uvedeno, která úřadovna či služebna vězně do tábora posílá: Kriminaldirektion in Prag (Brün), Kriminalabteilung in Budějovice (např.), Gemeinde Kriminalpolizei in Tábor (např.). Dále se zde uváděly osobní nacionálně vězně, poslední zaměstnání a právní zdůvodnění jeho potrestání.

Na dalším místě v osobních spisech vězňů byly zaznamenány důvody potrestání. Je zajímavé ocitovat zde některá obvinění: „Porušení pracovní smlouvy — po ukončení své dovolené se nevrátil na své pracoviště na říšském území“, „Kvůli útěku z práce“, „Adámek odjel od výše zmíněného po teroristickém útoku domů a zdržoval se ve svém bydlišti až do svého zatčení“, „Opustil své pracoviště po dvou měsících a již se nevrátil — nechut k práci“, „Nevrátil se již po vypršení své dovolené na své původní pracoviště“, „Obdržel dovolenou od 7. 8. do 17. 8. 1943 a po jejím uplynutí se nevrátil na své pracoviště“, „Svévolně opustil své pracoviště“ apod. Většina obvinění se týká útěku z práce či nenavrácení se z dovolené. Již méně je zastoupena tzv. nechut k práci apod.⁵⁰⁾

Dále se v osobních spisech uvádělo za jak dlouho má být vězeň propuštěn, ovšem s dodatkem „při dobrém chování“. V den ukončení trestu se součástí osobního spisu stalo i tzv. osvědčení o propuštění. Zde bylo uvedeno u kterého úřadu práce se má propuštěnec neprodleně hlásit. K tomu bylo přidáno potvrzení, ve kterém vězeň potvrzoval přijetí všech osobních věcí, které před nástupem trestu odevzdal. Současně se svým podpisem zavazoval, že všechny své vědomosti o činnosti pracovního výchovného tábora zachová v tajnosti.⁵¹⁾

Pokud však trest v pracovním výchovném táboře nezapůsobil po-

dle názoru německého velitele tábora kladně na pracovní morálku vězně, potom osobní spis obsahoval i kopii předávacího dopisu gestapu.⁵²⁾

Mimo tohoto osobního spisu byl každý z vězňů zaznamenán do několika druhů kartoték. První z nich se sepisovala ihned při příchodu vězně do tábora. Byly tam zaznamenány v podstatě obdobné náležitosti, jako v osobním spise. Navíc zde byly uvedeny jen body týkající se stupně schopnosti vězně (zdravotní) a zda byl podán návrh na poskytnutí vyživovacího příspěvku.⁵³⁾

Dále byla pro každého vězně vedena jeho zdravotní karta (Untersuchungsbefund). Ta opět kromě osobních údajů obsahovala hodnocení celkového tělesného stavu, dále stav kostry, svalstva, plic, srdce, výživy atd. Táborový lékař na této kartě vyznačil stupeň zdravotní způsobilosti vězně. Měly zde být zaznamenány také všechna onemocnění během výkonu trestu. Před propuštěním musel lékař do této karty zapsat i celkový zdravotní stav před ukončením výkonu trestu.⁵⁴⁾

Každý vězeň měl i svou osobní pracovní kartu. Zde byly zaznamenány údaje jako, od kdy je zaměstnán v táboře, jeho pravidelná činnost v zaměstnání (vždy uvedeno arbeiter), název firmy u které vykonával práci, datum přihlášení a odhlášení v táboře. Při „ukončení“ práce (tj. při ukončení výkonu trestu v táboře) byly uváděny i dva důvody odhlášení ze zaměstnání, jednak „propuštění“ z podniku, či pro „změnu činnosti“ v podniku.⁵⁵⁾

Poslední kartotéka obsahovala jména vězňů, kteří se nějakým způsobem provinili proti táborovému pořádku a byli za tento přečin potrestáni. Je zajímavé sledovat o jaká provinění se jednalo a jaký jim odpovídal trest. Škála provinění, stejně jako trestů, byla velmi pestrá.

Nejčastěji se v této kartotéce objevovalo provinění označené jako lajdáctví, nepořádek, nedbalost a neposlušnost. Trestem byla důtka udělená velitelem tábora. K závažným proviněním patřilo i to, že se vězeň neřídil pokyny četníků a stavěl se na odpor. Za trest potom musel tři dny od 4 do 5 hodin ráno pochodovat na dvoře tábora. Jeden z druhů obvinění potom vypovídal o situaci vězňů v táboře, především ohledně stravování. Někteří vězňové měli ve svých kartách jako důvod k potrestání zapsáno to, že jedli v kuchyni brambory, pašovali do tábora chléb, žebrali o cigarety atd. Velmi častým proviněním byl jakýsi druh osobní vzpoury vězňů. Patřilo sem nepozdravení velitele tábora, trestem byly tři dny tvrdého režimu v táboře, hrubé chování a odporování veliteli místností, porušení táborového řádu, za oboje byl jediný trest — 3× nedostal proviněný vězeň oběd apod.⁵⁶⁾

Každý z vězňů obyčejně absolvoval pouze jeden takovýto trest. Našli se ovšem i jednotlivci, kteří měli v záznamech dva i více trestů. Ti se ovšem vystavovali nebezpečí, že se o jejich osobu začne zajímat gestapo, jako o člověka nevhodného pro zařazení do dalšího „budování“ Třetí říše.

Počátkem března 1945 byli vězňové z pracovně výchovného tábora v Plané nad Lužnicí z části propuštěni a z části dopraveni do jiných pracovně výchovných táborů. Dne 15. dubna 1945 bylo do plánského tábora dopraveno asi 250 žen a dětí z internačního tábora ve Svatobořicích. Plánský tábor tak změnil svůj charakter, stal se na krátkou dobu táborem internačním.

Svatobořický internační tábor, ve kterém byli vězňové příbuzní politických emigrantů, osiřelé děti po obětech nacismu a přechodně i židé z rasových důvodů, musel být před blížící se Rudou armádou zlikvidován. Většina vězňů z tábora byla propuštěna, pouze asi 250 z nich převezlo gestapo nákladními auty do Brna a odtud nákladním vlakem do Plané nad Lužnicí. Sem přijely svatobořické ženy a děti již ve značně zuboženém stavu, měly značný nedostatek jídla, prádla a oděvů.⁵⁷⁾

Všichni vězni byli české národnosti. Mezi nimi byla například i žena a dcera generála K. Klapálka. Mimo dospělých se zde nacházelo i 45 dětí.⁵⁸⁾

I pro vězně ze Svatobořic byla zavedena evidenční karta, která se svými údaji nelišila od karet pro vězně pracovně výchovného tábora. Za zmínku však stojí evidenční karty dětských obyvatel tábora.

Děti, většina z nich s udaným datem narození kolem let 1936 až 1940 a bez udání místa narození, byly na evidenčních kartách uváděny jen jmény křestními. Velmi často byla tato jména zaznamenána ve zdrobnělinách nebo hovorově, jako Vašíček, Jirka, Franta, Vláška, Jarka apod. Často byla ke jménu připojena i přezdívkou, jako Alenka (Čička).⁵⁹⁾

Tyto děti odvedli 5. května 1945 službu konající četníci z plánského tábora do nedaleké obce Turovec, kde děti zůstaly v jednotlivých rodinách až do osvobození.

Jak již bylo výše řečeno, nebyla situace vězňů v internačním táboře v Plané nad Lužnicí příliš dobrá, zvláště pokud se jednalo o potraviny. Proto se mezi plánskými občany, ale i okolních vesnic, rozběhla akce za získání potravin pro obyvatele internačního tábora. Tyto potraviny, především chléb a pečivo, byly dopravovány do tábora mezi konvemi od mléka, za tichého souhlasu i pomocí službu konajících četníků.⁶⁰⁾

Dne 10. května 1945 osvobodila Planou nad Lužnicí a tedy i internační tábor Sovětská armáda a ukončila tak trápení desítek nevinných osob. Skončila tak neslavná historie tohoto převýchovného zařízení. Samotný tábor byl potom v následujícím roce, po dlouhých sporech, rozebrán a zbourán.

P o z n á m k y

1) Literatura vztahující se k problematice pracovně výchovných táborů na území Protektorátu Čechy a Morava prakticky neexistuje. Většina z dostupných prací se zabývá širší problematikou, tedy např. problémem nacistických táborů na našem území jako celku, či otázkami pracovního nasazení našich občanů

apod. Jistě nezanedbatelné procento z těchto prací potom tvoří různé soupisy věznic, táborů a káznic na tak či onak vymezeném prostoru. K pracem, které se zabývají více či méně problematikou pracovní výchovných táborů patří: Růžena Bubeníčková, Ludmila Kubátová, Irena Malá, Tábory utrpení a smrti, Praha 1969.

Jaroslav Hojdar, Planá nad Lužnicí, Planá nad Lužnicí 1989.

International tracing service, Catalogue of camps and prisons in Germany and German-occupied territories, Sept. 1st 1939 — May 8th 1945. Alrosen July 1949.

International tracing service, Catalogue of camps and prisons in Germany and German-occupied territories, Sept. 1st 1939 — May 8th 1945. Vol. II, Alrosen April 1950.

International tracing service HQ, Catalogue of camps and prisons in Germany and German-occupied territories, Sept. 1st 1939 — May 8th 1945. Supplement, Alrosen March 1951.

František Mainuš, Totálně nasazení (1939—1945), Praha 1974.

František Nedbálek, Charakteristika nacistických věznic a táborů v době okupace na území země Moravskoslezské, Brno 1984.

František Nedbálek, Místa utrpení a vzdoru, Praha 1984.

Oldřich Sládek, Zločinná role gestapa, Praha 1986.

Lepší situace je v oblasti archivního materiálu. Jeho největší množství, pro historika i nejcennější, je soustředěno ve fondu Pracovní výchovný tábor v Plané nad Lužnicí (Státní oblastní archiv v Třeboni), tento fond je však neuspořádaný. Fond obsahuje 6 knih, 29 kartonů a 6 kartonových krabic s pěti druhy kartoték. Knihy obsahují jednací protokoly od 9. 3. 1942 do 3. 5. 1945. V kartonech jsou soustředěny osobní spisy vězňů a některé spisy, týkající se zaměstnanců tábora. Největší význam pro historika však mají zcela dochované a precizně vedené kartotéky vězňů.

Další archivní materiál k problematice pracovní výchovného tábora v Plané nad Lužnicí tvoří vzpomínky pamětníků. Jedná se o vzpomínky četníků pověřených strážní službou v plánském táboře (Okresní archiv Tábor; fond ONV Tábor — bezpečnostní referát, sign. III/1, kart. č. 16) a o vzpomínky bývalých vězňů tohoto tábora. Těchto vzpomínek však existuje velmi málo, část je jich uložena v archivu OV ČSPB v Táboře, část je v držení autora tohoto příspěvku.

²⁾ Fr. Nedbálek, Místa utrpení a vzdoru, Praha 1984, s. 7—124.

³⁾ Fr. Nedbálek, Charakteristika nacistických věznic a táborů v době okupace na území země Moravskoslezské, Brno 1984, s. 9—21.

⁴⁾ V. Král, Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích v letech 1938—1945, sv. III, Praha 1959, s. 277; též R. Bubeníčková, L. Kubátová, I. Malá, Tábory utrpení a smrti, Praha 1969, s. 197; J. Hojdar, Planá nad Lužnicí, Planá nad Lužnicí 1989, s. 34.

⁵⁾ R. Bubeníčková, L. Kubátová, I. Malá, c. d., s. 198—199.

⁶⁾ Ol. Sládek, Zločinná role gestapa, Praha 1986, s. 280.

⁷⁾ Fr. Mainuš, Totálně nasazení (1939—1945), Praha 1974, s. 147.

⁸⁾ Okresní archiv (dále již jen OA) Tábor; kronika obce Planá nad Lužnicí, (kronika č. 40), s. 166.

⁹⁾ Státní oblastní archiv (dále již jen SOA) Třeboň; fond Pracovní výchovný tábor v Plané nad Lužnicí (nezpracovaný materiál).

¹⁰⁾ Tamtéž.

¹¹⁾ Tamtéž.

¹²⁾ Tamtéž.

¹³⁾ Barák A. — velitelský barák — celkem 7 místností: č. 2 se zařízením: 1 rohová lavice, 1 kamna; míst. č. 3: 1 postel, 1 skříň, 1 kamna; míst. č. 4: kloset; míst. č. 5: koupelna s umývadlem bez vany; míst. č. 6: 1 postel, noční stolek, 1 kamna; míst. č. 7: umývadlo ve zdi a 1 lavice. Za tímto barákem byla umístěna dřevěná králikárna, v níž bylo možno chovat 52 králíků

Barák B — 7 místností — správní budova.

Barák C — noclehárna strážního oddílu — 14 místností — mimo jiné: umývárna — 3 umývací vany, 1 skříň, 2 kamna, koupelna — 1 vana, 5 kádí, 4 klosety.

Barák D a E — noclehárna vězňů — D 16 místností, E 14 místností

průměrné vybavení — v místnosti umístěny 2—3 pryčny, popřípadě lavice, kamna, někdy skříň a stolek na umývadlo

Barák F — 2 skladiště, jídelna, kloset, kuchyně, kuchyně pro mužstvo.

Barák G — asi 5 místností.

Barák H — lékařská ošetřovna, vězení s pryčnami — 3 místnosti, ordinační síň — 1 umývadlo, 1 skříň, míra, koupelna s vanou, kloset 2x, světlice pro postižené svrabem.

Barák K — odšívárna, umývárna, prádelna, záchody.

Barák L — chlévy, stáj, kůlna, truhlářská dílna, zámečnická dílna, garáž.

Barák M — kůlna na dříví a uhlí.

Viz SOA Třeboň; fond Prac. vých. táb. v Plané nad Lužnicí (nezprac. materiál)

— Soupis inventáře provedený dne 6. srpna 1945 v Plané nad Lužnicí.

¹⁴⁾ Na tomto plánu jsou zachyceny pouze dvě. Některé vzpomínky udávají, že byly tři.

Viz vzpomínka Františka Peterky, v držení autora.

¹⁵⁾ Studně jsou zakresleny uvnitř tábora. Voda se však většinou do tábora dovážela, např. z vlakového nádraží.

Viz vzpomínka Františka Peterky, v držení autora.

¹⁶⁾ SOA Třeboň; fond Prac. vých. tábor v Plané nad Lužnicí (nezprac. materiál) — Soupis inventáře provedený dne 6. srpna 1945 v Plané nad Lužnicí.

¹⁷⁾ OA Tábor; fond ONV Tábor — bezpečnostní referát, sign. III/1, kart. č. 16, výpověď Josefa Kašpara.

¹⁸⁾ Tamtéž.

¹⁹⁾ Fr. Mainuš, c. d., s. 149.

²⁰⁾ „Každou středu byl appell... jeden vězeň z Brna při tomto appellu byl třikrát vrácen, že dává čepici pomalu dolů. Po čtvrté ho náš četník srazil k zemi, pak ho zavřeli do věznice, která byla ještě v lágru, od té doby jsme jej neviděli.“

Viz vzpomínka Josefa Mráze, v držení autora.

„Velitelem tábora byl jakýsi SS důstojník, který se zúčastňoval večerních nástupů. Jeho zástupce byl poručík četnictva Pravda. Ten byl v jednání s vězni zuřivější a bezohlednější než tento velitel. Byl jsem svědkem, že fackoval na světnici kamaráda za to, že si před nástupem do práce přilehl na pryčnu.“

Viz vzpomínka Josefa Dvořáka, v držení autora.

²¹⁾ „Jednou večera přišel za mnou nějaký vězeň, abych se dostavil na ubytovnu četníků dveře č. 2. Vstoupil jsem, byl tam četník menší postavy s černým knírem... pozdravil mě a pozdravoval od otce, zároveň mně předal chleba a říkal, kdyby některý četník u mne viděl chleba, abych řekl, že mu chodím čistit boty a za tuto práci mně vždy kousek chleba dá. Musel to být nějaký pracovník odbojové skupiny, který mě po dobu, co jsem byl v Plané, vždy něco podstrčil.“

Viz vzpomínka Josefa Mráze, Historicko dokumentační komise OV ČSPB Tábor.

²²⁾ OA Tábor; fond ONV Tábor — bezpečnostní referát, sign. III/1, kart. č. 16, výpověď Jana Pletichy.

²³⁾ Kuchařem se stával obyčejně ten vězeň, který měl v táboře strávit delší čas. Vystřídali se zde Jan Falc, Ladislav Hrbek, Karel Hora a další.

SOA Třeboň; fond Prac. vých. tábor v Plané nad Lužnicí (nezprac. materiál).

²⁴⁾ Tamtéž.

²⁵⁾ „Každý kdo chtěl k lékaři se musel hlásit již večer.“

Viz vzpomínka Josefa Mráze, v držení autora.

²⁶⁾ SOA Třeboň; fond Prac. vých. tábor v Plané nad Lužnicí (nezprac. materiál).

²⁷⁾ Tamtéž — kartotéka.

²⁸⁾ Tamtéž

²⁹⁾ Vzpomínka Josefa Dvořáka, v držení autora.

³⁰⁾ Vzpomínka Josefa Mráze, v držení autora.

³¹⁾ „Každý nový transport, který přijel do tábora, byl ubytován 8 dnů na tvrdém lůžku. To byla jedna cimra, ve které nás spalo asi 80 vězňů. Spali jsme na holých deskách, jeden vedle druhého. Bylo to postaveno na patro a cimra

byla malá. Při budičku... byla vždy panika při oblékání, poněvadž oblek, boty, vše bylo vedle nás a na to bylo v místnosti malé osvětlení. Četník při tom křičel na rozcvičku. První cvičila cimra z tvrdého lůžka po půlhodině jsme se šli ohřát a to vstávali vězni z lůžek na strožocích a pak jsme spolu s nimi šli znovu na cvičák.“

Viz vzpomínka Josefa Mráze, v držení autora.

Srovnaj: „Při příjmu do tábora jsem nepodléhal žádnému zvláštnímu režimu.“

Viz vzpomínka Josefa Dvořáka, v držení autora.

³²⁾ „Neděle se měly prožívat v odpočinku. Co si pamatuji, tak jednu neděli musela jít jedna skupina do Soběslavi a nakládali tam pražce na vagony. Lidé co odtud došli, sotva nohy táhli. Práce byla velmi namáhavá, pražce museli nosit každý sám. Pražce byly dubové a jeden vážil asi 70 kg. Na druhou neděli musel celý tábor vyrukovat do lesa. V lese nás seřadili k metrům dřeva a rozkaz byl 2 m dřeva na ramena a nosit do tábora. Šlo se po kolena ve sněhu a odnesli jsme 13 m dřeva.“

Viz vzpomínka Josefa Mráze, v držení autora.

³³⁾ OA Tábor; fond ONV Tábor — bezpečnostní referát, sign. III/1, kart. č. 16, výpověď Františka Janury.

³⁴⁾ Tamtéž — výpověď J. Rychlíka.

³⁵⁾ Tamtéž.

³⁶⁾ Tamtéž — výpověď Josefa Kašpara.

³⁷⁾ SOA Třeboň; fond Prac. vých. tábor v Plané nad Lužnicí (nezprac. materiál) — kartotéka srovnaj vzpomínky J. Dvořáka, J. Mráze — v držení autora.

³⁸⁾ SOA Třeboň; fond Prac. vých. tábor v Plané nad Lužnicí (nezprac. materiál). Dále viz OA Tábor; fond ONV Tábor — bezpečnostní referát, sign. III/1, kart. č. 16, výpověď Františka Janury.

³⁹⁾ „Každé ráno jsme šli na pracoviště okolo firmy Lada... Ženy stály před barákama v zahrádkách a chleba měly nakrájený, aby se každému dostalo a aby to četníci neviděli. Každý šel a natáhl ruku a krajíc schoval.“

Viz vzpomínka Josefa Mráze, HDK OV ČSPB Tábor.

⁴⁰⁾ OA Tábor; fond ONV Tábor — bezpečnostní referát, sign. III/1, kart. č. 16, výpověď Josefa Kašpara.

⁴¹⁾ Tamtéž.

⁴²⁾ Tamtéž, výpověď Františka Janury a Jana Pletichy.

⁴³⁾ Tamtéž.

⁴⁴⁾ Tamtéž.

⁴⁵⁾ Tamtéž.

⁴⁶⁾ V. Král, Otázky hospodářského a sociálního vývoje v českých zemích v letech 1938—1945, sv. III, Praha 1959, s. 246.

⁴⁷⁾ SOA Třeboň; fond Prac. vých. tábor v Plané nad Lužnicí (nezprac. materiál).

⁴⁸⁾ Tamtéž, kartotéka.

⁴⁹⁾ Tamtéž.

⁵⁰⁾ Tamtéž.

⁵¹⁾ „Potvrzení. — Tímto potvrzují, že všechny věci, které jsem odevzdal při odeslání do pracovního převýchovného tábora v Plané nad Lužnicí (Doklady, peníze, šaty atd.) jsem znova obdržel v pořádku a ve stejném stavu jako při odevzdání. Nároky, které mi mohly vzniknout z pobytu v táboře nemám ani proti táboru ani proti jinému služebnímu úřadu. Je mi známo, že nesmím oznámit žádné údaje, které by mohly tábor a jeho zařízení vrhnout do špatného světla. V opačném případě musím počítat s opatřeními, která podnikne státní policie.“

Viz SOA Třeboň; fond Prac. vých. tábor v Plané nad Lužnicí (nezprac. materiál).

⁵²⁾ „Výše jmenovaný je předán k dalšímu opatření tajné státní policii Brno A D M. Osrava. U Olbrichta jedná se o nepolepšitelného fluktulanta, prošel již AEL a nemá žádné chuti k řádné činnosti, přes veškerá napomenutí a všemi mně dostupnými prostředky nepodařilo se Olbrichta polepšit. Naopak, svou špatnou pracovní morálkou v táboře podkopal dokonce pracovní morálku jiných obyvatel tábora...“

Viz SOA Třeboň; fond Prac. vých. tábor v Plané nad Lužnicí (nezprac. materiál).

⁵³⁾ Tamtéž.

⁵⁴⁾ Tamtéž.

⁵⁵⁾ Tamtéž.

⁵⁶⁾ Tamtéž.

⁵⁷⁾ OA Tábor; kronika obce Planá nad Lužnicí, (kronika č. 40), s. 166.

⁵⁸⁾ SOA Třeboň; fond Prac. vých. tábor v Plané nad Lužnicí (nezprac. materiál).

⁵⁹⁾ Tamtéž, kartotéka.

⁶⁰⁾ Tamtéž.

Vladimír Vančata

Okresní archiv v Táboře přistoupil k využívání počítače ONV (zn. Robotron 1715) pro svou evidenci v druhé polovině roku 1989, kdy již bylo zřejmé, že evidence JAF na počítači, jak ji plánovala archivní správa se zatím nebude realizovat.

Jedním z důvodů byla i snaha využít alespoň zčásti znalosti získané v souvislosti se školením pro tuto evidenci (AIS/ARCH).

Od té doby byly zpracovány programy s těmito náměty:

Rejstříky k inventáři AM Mladá Vožice; inventární seznam OS Tábor III (1924—1949); program „Evidence“, který zahrnuje seznam archivních evidenčních pomůcek a seznam fondů.

Všechny tyto programy (popisné soubory) jsou sestaveny v systému Fand. Tento systém má výhody v dostupnosti na ONV včetně srozumitelné příručky¹⁾ a v jednoduchosti programování v tomto systému. Je to totiž relační databázový systém, který předpokládá aktivní účast uživatele. Programování na tomto systému je založeno na logickém principu, který umožňuje odhlédnout od technických problémů a plně se soustředit na věcnou problematiku (na rozdíl od dBASE), která je založena na algoritmickém principu programování.

Formát dat je výhodný z hlediska využití diskety. Data zabírají podstatně méně než např. v systému dBASE.

K nevýhodám patří poměrně nízká rychlost zpracování na osmibitových počítačích (zejména při třídění).

V systému se neuplatňují proměnné. To umožňuje sice snadné zpracování programu pro konkrétní datový soubor, programy však zpravidla vyžadují úpravy pro každý další datový soubor.

Systém má méně omezení než např. dBASE, ale jejich výčet není v příručce soustředěn, na některá z nich příručka vůbec neupozorňuje, v příručce k PC Fondu tento výčet je.²⁾

Výhody tohoto systému proti jiným převažují, zejména pokud programy sestavuje sám uživatel.

Všechny programy užívané ve zdejší OA zpracoval na základě informací získaných z příručky k systému a zkušeností z práce s Fandem autor tohoto článku.

Program pro rejstříky k inventáři AM Mladá Vožice. Byly původně definovány dva soubory: jeden pro rejstřík názvů a jeden pro věcný rejstřík. Stačil by však soubor jediný vzhledem k tomu, že datový editor třídí podle ASCII kódu, rozeznává tedy velká (č. 65—96) a malá (č. 97—122) písmena. V tom případě hesla začínající velkým písmenem, (jmenný — osobní a místní rejstřík), tvoří první část rejstříku a hesla začínající malým písmenem (věc-

ný rejstřík] následující až za nimi. Při zpracování věcných hesel začínajících velkým písmenem (názvy organizací) se tato hesla buď píše malým písmenem a toto písmeno se opraví až po definitivním seřazení (před tiskem) nebo se vytvoří zvláštní soubor pro názvy organizací (pokud je takovýchto hesel větší množství) či se zařadí pod obecná hesla začínající malým písmenem.

Fand nemá úplnou českou abecedu, a tak pro správné řazení hesel je nutné nahradit písmena s háčkem (č, š, ž) a také ch na několika prvních pozicích, které mají rozhodující význam pro zařazení hesla, základním písmenem (c, h, s, z) a složenou závorek.

Soubor pro zpracování rejstříku má formulář, vycházející z potřeby velikosti údajů pro daný inventář, tedy AM Mladá Vožice: Název (věcné heslo, jméno, místo) 45 znaků (podle počtu písmen a mezer dlouhých hesel); počet znaků pro inventární čísla je dán počtem číslic posledního inventárního čísla, tedy 3.

Při stanovení formuláře je vhodné dodržovat délku věty do maximálně 79 znaků (jen tak bude při editaci na obrazovce 20 vět, data budou tedy přehledná), v daném případě má celkem 74 znaků a tuto strukturu: Název IC1 IC2 IC3 IC4 IC5 IC6 IC7, kde Název znamená heslo rejstříku a IC1–IC7 sedm sloupců pro inventární čísla. (Označení sloupců čísly je proto, že Fand nepřipouští stejný název pro více údajů). Všechny údaje jsou typu A (řetězec). Ten dovoluje užití všech zobrazitelných znaků. U čísel umožňuje vyznačit i rozsah, a to pomlčkou či slovně až [az]. Pokud nejsou čísla vyplněna, je místo doplněno mezerami. Při výskytu více než sedmi inventárních čísel u jednoho hesla lze provést duplikace hesla stiskem jediné klávesy [F4]. Pak je nutné připsat do programu R za počet IC1 a tím zajistit zarovnání čísel k pravému okraji jako předpoklad třídění inventárních čísel podle hodnoty.

Vyskytují-li se v inventáři jména s predikátem, rozšíří se program o další údaj (např. Pre: A,3; který se zapíše jako první a použije pro psaní predikátu. Třídění se provádí podle údaje Název a IC1, tedy bez ohledu na predikát.

K snadnějšímu třídění je program doplněn o klíč podle názvu a proceduru T (třídění podle názvu a IC1). K oddělení a pro vyhledávání hesel jsou v rubrice Název zapsána příslušná písmena.

Program umožnil psaní rejstříku z konceptu přímo do počítače.

Program pro inventární seznam OS Tábor III byl sestaven proto, že tato manipulace nebude uzavřena před rokem 2000, a tak pro zpracování a doplnění fondu po převzetí další části se jeví využití počítače jako efektivní.

Program obsahuje dva soubory pro spisy a pro registraturní pomůcky, dvě sestavy se stejným rozlišením a dvě procedury pro samostatné třídění registraturních pomůcek a spisů.

Oba soubory obsahují údaj Por (číselník), který zajišťuje třídění podle pořadí písemností v inventáři. V případě převzetí písemností v číselníku neuvedených je možné část nebo i celý čísel-

ník přepracovat (nastavením tabulátoru na Por a přečíslováním s využitím duplikace [F4] u stejných čísel).

U souboru OS-Spisy jsou dále tyto údaje Zn (spisová značka), Obsah (stejně jako u běžného inventáře), Rok 1, Rok 2 (počáteční příp. konečný rok rozsahu), Cis 1 (počáteční číslo Rok 1), Cis 2 — konečné číslo v Rok 1 nebo Rok 2 (v případě dalšího časového rozsahu), Cej — číslo evidenční jednotky (zpravidla kartonu), I — index u čísla kartonu (nevyskytoval se), Ka — 1 = nový karton (hlavně z důvodu různého materiálu v jednom kartonu) — pro součet kartonů, J označuje jinou evidenční jednotku než karton (fascikl), Cpr — číslo přírůstku — 1. dvojčíslí — koncové dvojčíslí letopočtu, 2. trojčíslí — číslo z knihy přírůstků — neobsazené pozice se musí doplnit nulami, Lokace — místnost (číslo regálu dvojmístné), č. police.

U souboru Pom Knihy je i údaj PP — podací protokol (rejstřík), In — index (seznam jmen). Vyplní se 1 údaj, k němuž příslušná pomůcka patří, jinak se automaticky doplní 0.

Většina údajů je typu A (řetězec); u Cis 1, 2, Cej je typ A doplněn o R — umožňuje řazení čísel podle hodnoty. Por, Rok 1 jsou typu N — číslo pro číselník (ne pro počítání). K, J, PP, IN jsou typu F — číslo pro výpočty.

Úprava výsledného tiskového výstupu je zajištěna nadefinovanou sestavou.

Program evidence zachycuje fondy zpracované v některé z pomůcek (mimo katalogy, kde je malý pohyb), umožňuje jejich průběžné doplňování a souhrnná sestava pak uvádí počet fondů zpracovaných v archívních evidenčních pomůčkách, počet inventářů, skupinových inventářů, inventárních seznamů a celkový počet AEP včetně katalogů. Samostatná soustava (o jednom řádku) umožňuje zjistit počet pomůcek, které jsou pouze v konceptu. Protože v našem archívu nejsou AEP průběžně očíslovány a jsou řazeny podle značek spisů o fondu (alespoň prozatím), je to asi nejsnadnější způsob jejich evidence.

Fand umožňuje změnu struktury souboru i vytvoření nového souboru s jinou strukturou a převést do nového souboru využitelná data souboru původního.

Toto se stalo i při zpracování nové evidence fondů. Ze souboru AEP (600 vět) do seznamu fondů (přes 1370 vět) byly převedeny jejich využitelné části (č. fondu, značka, název fondu, místo). Seznam fondů eviduje knihy, původní evidenční pomůcky, kartony, fascikly a pořadače (v kusech i cm podle stavu zpracování), též balíky (nezpracovaný materiál) v kusech a cm. Mimo to i cm kartonů s listinami, fotografiemi apod. a též vypočítané údaje cm podle stavu zpracování a též jejich celkový počet u každého fondu.

Číslem je označen depozitář, v němž je příslušný fond uložen. Tento soubor má délku věty 231 znaků, na obrazovce se objeví vždy jen jedna věta, 20 vět pouze při editaci zpracovaných vět,

pokud omezíme počet zobrazovaných údajů tak, aby délka všech zobrazovaných údajů v jedné větě nepřesáhla 79 znaků.

Většina údajů jsou typu F, který umožňuje sčítání položek (vyjma čísla, značky a název fondu, název místa, depozitáře a poznámky, jež jsou typu „A“). V poslední době byla tato evidence doplněna o čísla pomocné lístkovnice. Využití tohoto údaje umožní rozřadit fondy do věcných skupin, což bude výhodné např. při zpracování skupiny fondů (Archívy obcí, MNV).

Fondy, které obsahují listiny, mapy, fotografie a další materiál evidovaný jako jednotliviny jsou zachyceny též v dalším souboru.

Souborné sestavy pak vyjadřují aktualizovaný stav údajů z tabulky ke generální inventuře, navíc pak počet fondů, zpracovanost v cm a %, základní údaje o jednotlivých depozitářích, (počet cm celkem a podle stupně zpracování) a již zmíněný sumář archívních evidenčních pomůcek.

Přepis souborných sestav (doplněna interpunkce) je uveden v příloze.

Výpočet sumárních sestav trvá počítači přes půl hodiny. Při potřebě tisku více než jednoho exempláře souborných sestav je proto výhodné vytvořit sestavu na disketě a pak ji tisknout buď přímo z operačního systému nebo pomocí služebního programu Power (to pak trvá jednu minutu) a aktualizovat je za delší období (jednou ročně).

Aktualizaci u jednotlivých fondů je možné provádět průběžně v detailních sestavách, které jsou za tím účelem tištěny ob řádek.

Program může pomoci při vyplňování a kontrole údajů v tabulkách k ročnímu výkazu.

V případě zavedení programu ARS (pro evidenci JAF) zabezpečí i určitou kontrolu souhrnu údajů zadávaných dat, což tento program ve spojení s mikropočítačem neumí. Taková kontrola by však byla užitečná (i s ohledem na to, že program ARS není zcela slučitelný se subsystémem lokace) a pokud nedojde k úpravě budou programy ARS a lokace dávat rozdílné výsledky.

Během posledního roku došlo i u nás k ústupu od osmibitových počítačů, na nichž byly založeny i první programy, jejichž vývoj koordinovala archívni správa (směrem k šestnáctibitovým počítačům). Po snížení cen PC XT TNS Slušovice nabídla archívni správa archívům zprostředkování nákupu těchto počítačů. V polovině října 1990 koupil tento počítač i náš archív.³⁾ Je překvapující, že dokumentace k počítači je jen v angličtině (asi tisíc stran), počítač má sice možnost přepnout klávesnici na norskou, portugalskou, finskou, ale ne na českou či slovenskou, jsou rozpory i mezi dokumentací a skutečností.⁴⁾

Vzhledem k tomu, že stejný počítač má nyní i archívni správa, lze jistě právem očekávat, že základní programy určené pro využití v archívnictví bude možné provozovat i na našem počítači.

Jako doplněk k těmto základním programům budou pak slou-

žit programy dosud zpracované v našem archívu (byly již převedeny včetně dat z Robotronu na PC XT prostřednictvím počítače PC AT, který má okresní úřad).

Další drobné programy mohou být podle potřeby zpracovány buď v PC Fandu, na který mají národní výbory multilicenci (ten umožňuje využívat i úplnou českou abecedu, pokud počítač disponuje kódem bratří Kamenických) nebo v jazyku GW-Basic, jenž je standardně dodáván s operačním systémem MS-DOS.

Poznámky

¹⁾ Gert Kloetzer, Blanka Tichá, Tomáš Tichý, Jiří Čermák, Fand, Agrodat, výpočetní středisko Nový Bor 1987.

²⁾ Gert Kloetzer, Blanka Tichá, Tomáš Tichý, PC Fand, Agrodat, výpočetní středisko Nový Bor 1990, s. 43.

³⁾ Počítač disponuje 2 disketovými jednotkami 5.25" po 360 KB hardiskem 20 MB, monochromním monitorem, je k němu dodáván operační systém MS-DOS 3.30 a GW - Basic.

⁴⁾ Např. operační systém neobsahuje ohlášený program Timer, který má umožnit nastavení systémových hodin či diskety jsou formátovány na 360 KB, ač v dokumentaci k počítači je uvedeno 320 KB.

Příloha

OA Tábor — Počet jednotek a cm k 31. 1. 1990				
Počet kusů (evidenčních jednotek a jednotlivin)	Inventarizováno	Uspořádáno	Nezpracováno	Souhrn
Listiny do 1526	93	8		
Listiny po 1526	359	154		614
Typáře	185			185
Mapy a plány	775	331	23	1 129
Grafické listy	280	203	164	647
Fotografie	10 305	11 385	5 829	27 519
Mikrofilmy	24			24
Kinofilmy	2			2
MG pásky a kazety	11			11
Gramodesky	63			63
Jednotliviny a knihy				88 138
Knihy a rukopisy	29 279	12 245	16 420	57 944
Evidenční pomůcky	3 496	2 044	1 193	6 733
Kartony spisů	6 614	3 026	2 318	11 958
Pořadače			126	
Fascikly	712	275		987
Balíky			318	
Počet cm	Inventarizováno	Uspořádáno	Nezpracováno	Souhrn
Knihy a rukopisy	30 379	16 337	12 437	59 153
Evidenční pomůcky	9 518	5 161	1 621	16 300
Kartony spisů	76 208	35 130	22 266	133 604

Pořadače			770	
Fascikly	3 024	1 035		4 059
Balíky			2 826	
Celkem fondů: 1 378	119 127	57 663	47 729	226 321
z toho cm kartonů, listin, foto ap.				1 802
Celkem zpracováno v cm			176 790, tj. 78 %	
118 nezpracovaných fondů měřených jako celek má 7809 cm				
Celkem čp. 44				
fondů: 733	49 703	29 948	30 088	110 023
Celkem čp. 155				
fondů: 367	65 077	25 571	5 947	98 064
Celkem Oltyně				
fondů: 278	4 347	2 144	11 694	18 234
Archivní evidenční pomůcky				
celkem fondů: 603				
celkem inventářů: 184				
celkem inventárních seznamů: 352				
celkem archivních evidenčních pomůcek včetně katalogů: 551				

Program byl dokončen v lednu 1990, proto je uváděn stav k 31. 1. 1990. Během letošního roku (1990) dochází k značným změnám, neboť archiv převzal zatím přes 50 bm archiválií.

TÁBORSKÝ ARCHIV

Sborník Okresního archivu v Táboře

Svazek 3, Tábor 1991

Povoleno odborem kultury ONV v Táboře pod č. 330801490 ze dne 8. 11. 1990

Uspořádal Rudolf Tecl

Návrh obálky: Bohumil Smrčka

Účelová publikace

Náklad: 250 výtisků

Vytiskly Jihočeské tiskárny, s. p., provoz 4 — Pelhřimov

Neprodejné